

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ŞİİR

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Mehmet Ali BAHAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kemal YÜCE

Çanakkale – 2010

TAAHHÜTNAME

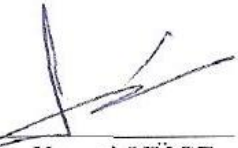
Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Türkçe Öğretiminde Şiir" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

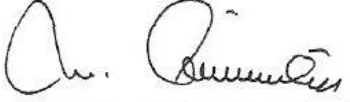
07/03/2010

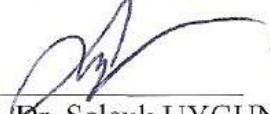
Mehmet Ali BAHAR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Mehmet Ali BAHAR' a ait "TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ŞİİR" adlı çalışma,
jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'nda
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Kemal YÜCE

(Danışman)

Üye Prof. Dr. Mustafa CEMİLOĞLU

Üye Yrd. Doç. Dr. Selçuk UYGUN

Tez No :
Tez Savunma Tarihi : 15/04/2010

ONAY

Doç. Dr. Yücel ACER

Enstitü Müdürü

.../.../20....

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ŞİİR

ÖZET

Yapılan araştırmanın amacı; incelenen ders kitabını kullanan sekizinci sınıf öğrencilerinin ders kitabındaki şiir metinlerini ulaşılacak en ileri düzeyde alımlamalarına katkı sağlamaktır.

Çalışmanın çıkış noktasını öğrencilerimizin PISA 2006 sonuçlarına göre okuma becerilerinin ikinci düzeyde yer alıyor olmaları, edebiyat ve eğitim uzmanlarının Türkçe derslerinde yer alan şiirlerin yazınsal nitelikleri ve değerlendirilme biçimleriyle ilgili olumsuz gözlemleridir. Çalışmada şiir türünden metinlerin yapısal çözümlmelerine örnek oluşturması için şiir dili gösterge bilim yöntemleri ile açıklanmış, okur odaklı yaklaşımın anlatılmasında Alımlama Estetiği kuramcılarının görüşleri temel alınarak bir tür birleşim yoluna gidilmiştir.

Çalışma sonucunda ulaşılan olumlu ve olumsuz bulgular sıralanmış, şiir türünden eserlerin değerlendirilmesinde beyin fırtınası tekniğinin kullanılması önerilmiştir.

POETRY IN TEACHING TURKISH

ABSTRACT

The aim of the present study is to contribute the highest level reception when reading the poems in the textbook used in the eighth grade.

The starting points of this study have been the facts that our students' reading abilities are found to be at the second level according to the PISA 2006 results and that literary and educational experts have negative observations about the literary qualities and methods used in evaluating the poems contained in Turkish textbook. In this study, poem's language has been explained by using semiotic methods to set an example for the structural analyses of the poems, and in explaining the reader-focused approach a kind of synthesis has been used by adopting the views of the Reception Aesthetic Theoreticians.

The positive and the negative findings obtained at the end of this study have been enumerated and it has been suggested that in evaluating works of art having poetic quality the technique of brain-storming ought to be used.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR CETVELİ	viii
TABLO VE ŞEKİLLER	ix
ÖN SÖZ	x
GİRİŞ	1
I. Problem Durumu.....	3
II. Amaç.....	6
III. Araştırmanın Önemi.....	6
IV. Varsayımlar.....	7
V. Sınırlılıklar.....	8
YÖNTEM	9
I. Araştırmanın Modeli.....	9
II. Evren ve Örneklem.....	10
III. Verilerin Toplanması.....	10
BİRİNCİ BÖLÜM	
KURAMSAL ÇERÇEVE	11
1. Bir Şiirin Yazınsallığını Oluşturan Unsurlar.....	11
1.1. Şiir ve Okur İlişkisi.....	12
1.2. Şiirde Anlam ve Çağırışım Zenginliği.....	13
1.2.1. Şiirde İmge.....	13
1.3. Şiir Dili.....	15
1.3.1. Dil Bilimi ve Şiir.....	15
1.3.1.1. Şiirin Özgünlüğü.....	16
1.3.1.2. Şiirde Yer Alan Göndergeler.....	17
1.3.1.3. Şiirin Bağlamı.....	18
1.3.1.4. Şiirdeki Bağdaştırmalar.....	19
1.3.2. Şiir Dilinde Sapmalar.....	22
1.3.2.1. Sözcüksel Sapmalar.....	23

1.3.2.2.	Dil Bilgisel Sapmalar.....	24
1.3.2.3.	Anlam Bilimsel Sapmalar.....	26
1.3.2.4.	Sessel Sapmalar.....	27
1.3.2.5.	Yazımsal Sapmalar.....	28
1.3.3.	Şiir Dilinde Sapmaya Karşı Kuramlar.....	29
1.3.3.1.	Söz Eylem ve Simgesel Biçim Kuramları.....	29
1.3.3.2.	Önceleme Yaklaşımı.....	32
1.4.	Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgen.....	33
1.4.1.	İzlek.....	33
1.4.1.1.	Gönderim ve Öрге.....	34
1.4.2.	Gösterge Bilimsel Dörtgen ve Şiir.....	35
1.5.	Şiirde Ses Güzelliği.....	39
1.5.1.	Şiirde Ses Güzelliğinin Oluşmasında Kalıplaşmış Kullanımlar.....	39
1.5.1.1.	Ölçü-Uyak-Redif-Cinas Kavramlarına ve Dize İçi Ses Tekrarlarına Kısa Bir Bakış.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİİR EĞİTİMİ VE OKUR ODAKLI METİN İNCELEME YAKLAŞIMI.....		42
1.	Okur Odaklı Metin Yaklaşımının Doğuşu ve Temel Savunuları.....	42
2.	Okur Odaklı Yaklaşım ve Yazın Eğitimi.....	47
2.1.	Yazın Ürünlerinin Eğitimde Yer Almasının Amacı.....	47
2.2.	Eğitimde Şiir ve Çocuk.....	48
2.2.1.	Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Gelişim Özellikleri.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM.....		53
1.	İncelenen Ders Kitabında Yer Alan Şiirler ve Değerlendirilme Biçimleri.....	54
1.1.	“Atatürk” Adlı Şiir.....	57
1.1.1.	Şiirin Yazınsallığı ile İlgili Bulgular ve Yorum.....	58
1.1.1.1.	Şiirin Anlam ve Çağrışım Zenginliği.....	58
1.1.1.2.	Şiirin Dili.....	59
1.1.1.2.1.	Şiirin Özgünlüğü.....	59
1.1.1.2.2.	Şiirin Göndermeleri.....	59
1.1.1.2.3.	Şiirin Bağlamı.....	60

1.1.1.2.4.	Şiirin Bağdaştırmaları.....	61
1.1.1.2.5.	Şiirin Önceleme ve Sapmaları.....	61
1.1.1.2.5.1.	Sözcüksel Sapmalar.....	63
1.1.1.2.5.2.	Dil Bilgisel Sapmalar.....	63
1.1.1.2.5.3.	Anlam Bilimsel Sapmalar.....	64
1.1.1.2.5.4.	Sessel Sapmalar.....	67
1.1.1.2.5.2.	Yazımsal Sapmalar.....	67
1.1.1.3.	Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgendeki Değeri.....	68
1.1.1.4.	Şiirin Ses Güzelliği.....	70
1.1.2.	Şiirin Ders Kitabında Değerlendirilme Biçimleri ile İlgili Bulgular ve Yorum.....	71
1.1.2.1.	Hazırlık.....	71
1.1.2.2.	Okuma.....	71
1.1.2.3.	Konuşma.....	73
1.1.2.4.	Yazma.....	73
1.2.	“Cazgır” Adlı Şiir.....	73
1.2.1.	Şiirin Yazınsallığı ile İlgili Bulgular ve Yorum.....	75
1.2.1.1.	Şiirin Anlam ve Çağrışım Zenginliği.....	75
1.2.1.2.	Şiirin Dili.....	76
1.2.1.2.1.	Şiirin Özgünlüğü.....	76
1.2.1.2.2.	Şiirin Göndermeleri.....	77
1.2.1.2.3.	Şiirin Bağlamı.....	77
1.2.1.2.4.	Şiirin Bağdaştırmaları.....	78
1.2.1.2.5.	Şiirin Önceleme ve Sapmaları.....	79
1.2.1.2.5.1.	Sözcüksel Sapmalar.....	80
1.2.1.2.5.2.	Dil Bilgisel Sapmalar.....	80
1.2.1.2.5.3.	Anlam Bilimsel Sapmalar.....	81
1.2.1.2.5.4.	Sessel Sapmalar.....	81
1.2.1.2.5.2.	Yazımsal Sapmalar.....	82
1.2.1.3.	Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgendeki Değeri.....	82
1.2.1.4.	Şiirin Ses Güzelliği.....	85
1.2.2.	Şiirin Ders Kitabında Değerlendirilme Biçimleri ile İlgili Bulgular ve Yorum.....	85

1.2.2.1.	Hazırlık.....	86
1.2.2.2.	Okuma.....	86
1.2.2.3.	Konuşma.....	91
1.2.2.4.	Yazma.....	91
1.3.	“Sazıma” Adlı Şiir.....	91
1.3.1.	Şiirin Yazınsallığı ile İlgili Bulgular ve Yorum.....	92
1.3.1.1.	Şiirin Anlam ve Çağrışım Zenginliği.....	92
1.3.1.2.	Şiirin Dili.....	95
1.3.1.2.1.	Şiirin Özgünlüğü.....	95
1.3.1.2.2.	Şiirin Göndermeleri.....	95
1.3.1.2.3.	Şiirin Bağlamı.....	96
1.3.1.2.4.	Şiirin Bağdaştırmaları.....	96
1.3.1.2.5.	Şiirin Önceleme ve Sapmaları.....	98
1.3.1.2.5.1.	Sözcüksel Sapmalar.....	98
1.3.1.2.5.2.	Dil Bilgisel Sapmalar.....	98
1.3.1.2.5.3.	Anlam Bilimsel Sapmalar.....	99
1.3.1.2.5.4.	Sessel Sapmalar.....	100
1.3.1.2.5.2.	Yazımsal Sapmalar.....	100
1.3.1.3.	Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgendeki Değeri	100
1.3.1.4.	Şiirin Ses Güzelliği.....	102
1.3.2.	Şiirin Ders Kitabında Değerlendirilme Biçimleri ile İlgili Bulgular ve Yorum.....	103
1.3.2.1.	Hazırlık.....	103
1.3.2.2.	Okuma.....	104
1.3.2.3.	Konuşma.....	107
1.3.2.4.	Yazma.....	108
1.4.	“Gidem Dersin Uçmağa” Adlı Şiir.....	108
1.4.1.	Şiirin Yazınsallığı ile İlgili Bulgular ve Yorum.....	109
1.4.1.1.	Şiirin Anlam ve Çağrışım Zenginliği.....	109
1.4.1.2.	Şiirin Dili.....	109
1.4.1.2.1.	Şiirin Özgünlüğü.....	109
1.4.1.2.2.	Şiirin Göndermeleri.....	110
1.4.1.2.3.	Şiirin Bağlamı.....	110

1.4.1.2.4.	Şiirin Bağdaştırmaları.....	110	
1.4.1.2.5.	Şiirin Önceleme ve Sapmaları.....	111	
1.4.1.2.5.1.	Sözcüksel Sapmalar.....	111	
1.4.1.2.5.2.	Dil Bilgisel Sapmalar.....	111	
1.4.1.2.5.3.	Anlam Bilimsel Sapmalar.....	111	
1.4.1.2.5.4.	Sessel Sapmalar.....	111	
1.4.1.2.5.2.	Yazımsal Sapmalar.....	112	
1.4.1.3.	Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgendeki Değeri.....	112	
1.4.1.4.	Şiirin Ses Güzelliği.....	115	
1.4.2.	Şiirin Ders Kitabında Değerlendirilme Biçimleri ile İlgili Bulgular ve Yorum.....	116	
1.4.2.1.	Hazırlık.....	116	
1.4.2.2.	Okuma.....	116	
1.4.2.3.	Konuşma.....	119	
1.4.2.4.	Yazma.....	120	
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM			
SONUÇ VE ÖNERİLER.....			121
1.	Sonuç.....	121	
2.	Öneriler.....	125	
KAYNAKÇA.....			126

KISALMALAR CETVELİ

EARGED: Eğitimi Araştırma Geliştirme Dairesi

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

ÖÇK : Öğrenci Çalışma Kitabı

ÖDK : Öğrenci Ders Kitabı

ÖKK : Öğretmen Kılavuz Kitabı

TDK : Türk Dil Kurumu

PISA : Uluslar Arası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme

TABLO VE ŞEKİLLER

A) TABLOLAR

Tablo 1.	Öğrencilerimizin PISA Sınavında Yeterlilik Düzeylerine Dağılımı.....	4
Tablo 2.	2009- 2010 Eğitim Öğretim Yılında Gönderilen Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri Örnekleme Sayıları.....	54
Tablo 3.	2009- 2010 Eğitim Öğretim Yılında Gönderilen Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türlerine Göre Dağılım Oranları.....	55

B) ŞEKİLLER

Şekil 1.	Gönderge.....	17
Şekil 2.	Dizimsel ve Dizisel İlişkiler.....	20
Şekil 3.	Gerçeklik Ekseni.....	37
Şekil 4.	Aldatmaca Ekseni.....	37
Şekil 5.	Gösterge Bilimsel Dörtgen.....	38
Şekil 6.	Okur-Metin-Yazar	46
Şekil 7.	“Atatürk İlkeleri” Adlı Şiir ve Gösterge Bilimsel Dörtgen.....	69
Şekil 8.	“Cazgır” Adlı Şiirin İlk Örgesi ve Gösterge Bilimsel Dörtgen	84
Şekil 9.	“Cazgır” Adlı Şiirin İkinci Örgesi ve Gösterge Bilimsel Dörtgen.....	84
Şekil 10.	“Sazıma” Adlı Şiir ve Gösterge Bilimsel Dörtgen.....	101
Şekil 11.	“Gidem Dersin Uçmağa” Adlı Şiir ve Gösterge Bilimsel Dörtgen	113

ÖN SÖZ

Çok boyutlu düşünme, duyma ve hayal etme becerilerinin gelişmesinde ana dil eğitiminin ve öğretiminin önemi büyüktür. Ana dil eğitimi ve öğretimi ancak bireylerin doğrudan başrolü oynayacakları yaşantıların düzenlenmesi ile çok boyutlu düşünme, duyma ve hayal etme becerilerini geliştirebilir.

Türkçe eğitimi ve öğretiminde gerçekleştirilen yaşantılara bireylerin etkin katılımını sağlayıcı her türlü çalışma, Türkçe eğitiminin ve öğretiminin özel hedefleri, dil becerileri ve öğrenme alanlarına yönelik katkılarının yanı sıra Türk Millî Eğitimi'nin genel hedeflerine de ulaşılması yolunda olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Türkçe derslerinde bireylerin etkin olacakları yaşantıların sağlanmasında öğrencilerin nitelikli metinler ve etkinliklerle karşılaşmaları büyük bir öneme sahiptir. Öğrenciyi kendisine çeken bir metin ile birlikte sunulan etkinleştirici uygulamalar, bireylerin çok boyutlu duyma, düşünme ve hayal etme becerilerini geliştirmeleri için eşsiz birer olanaktır.

Şiir türünden metinlerin Türkçe eğitiminde yer almasının nedenlerinden ilki, bireylerin dille oluşturulan bu metinler aracılığıyla değişik duyma, düşünme ve hayal etme ufuklarına sahip olmalarının beklenilmesidir. Şiir türünden metinler, bireylerin dilin sınırlarını/sınırsızlığını görmelerine, dil ve okuma sevgisi kazanmalarına, estetik, yaratıcı, özgün ve çok boyutlu düşünme, duyma, hayal etmeleri için sunulan birer armağan gibidirler. Yeter ki okura/öğrenciye yazınsal etkisi yüksek, eğitim ilkelerine ve amaçlarına uygun şiirler, Türkçe derslerinde ışığı söndürülmeden, sağlayacağı geniş ufuklar daraltılmadan sunulabilsin. Bu çalışma bu amaç etrafında gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın Giriş bölümünde çalışmaya gerekçe oluşturan problem durumu belirlenmiş, çalışmanın amacı, varsayımları, sınırlılıkları anlatılmıştır. Yöntem bölümünde çalışma gerçekleştirilirken kullanılan yöntem açıklanmıştır.

Kuramsal Çerçeve-Birinci Bölüm adlı bölümde dil, Türkçe eğitimi, dil bilim, gösterge bilim ve edebiyat bilgileri şiir türünden metinlerle ilişkilendirilerek ele alınmıştır. İkinci Bölüm’de okur odaklı metin inceleme yaklaşımları, şiir türünden yapıtların özellikleri ve şiir-çocuk ilişkisi üzerinde durulmuştur.

Bulgular ve Yorumlar adlı bölümde incelenen ders kitabında şiir türünden eserlere verilen yer, eserlerin Türkçe öğretimi öğrenme alanları kazanımları ilişkilendirilme biçim ve oranları betimlenmiş, eserlerin şiirlerin alımlanmasına örnek olması için gösterge bilim verilerinden yararlanarak şiirlerin yazınsallık durumları hakkında ulaşılan görüşler dile getirilmiştir.

Sonuç ve Öneriler bölümünde ders kitaplarında yer alan şiir türünden eserlerin yazınsal niteliğine yönelik bulgular, şiirlerle birlikte sunulan etkinlikler değerlendirilmiş ve bu konulardaki önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışmada beni değerli desteği ile yüreklendiren, tıpkı bir şiir gibi bana farklı duyma, düşünme, hayal etme ufukları açan, bana zaman ve emek gibi en büyük değerlerini sunan, daima minnet borçlu olacağım Sevgili Hocam, Prof. Dr. Kemal YÜCE’ye, önerileri ve görüşleri ile bu çalışmaya değerli katkısını sunan Sayın Hocam, Prof. Dr. Mustafa CEMİLOĞLU’na, kaynaklara ulaşma konusunda yardım eden Sayın Hocam, Yard. Doç. Dr. Zeynep ÇETİNKAYA’ya ve çalışma sürecini yoğun bir heyecanla izleyen öğrencilerime; bugüne değin oluşturdukları eşsiz şiirlerle benim duymamı, düşünmemi, hayallerimi zenginleştiren Türkçenin büyük şairlerine, şiirlerine; beni bir şiir örer gibi yetiştirmeye kendilerini adayan anne-babama sonsuz teşekkürlerimi sunmaktan gurur duyarım.

Mehmet Ali BAHAR

Çanakkale, 2010

GİRİŞ

Yiğirmi dokuz hece
Okusan uçtan uca
Sen elif dersin hoca
Mânası ne demektir

Yunus Emre

Dil düşünmenin, duymanın ve hayal etmenin temel dayanağıdır. Ana dil eğitimi de bu becerileri zenginleştirmenin yollarını arar. Şiirin ana dil eğitimi içerisinde yer alması ile bireylerin çok boyutlu duyma, düşünme, hayal etmeleri için en nitelikli araç keşfedilmiştir. Çünkü şiirler estetik duyan, düşünen, hayal eden; estetik bir şekilde duygu ve düşüncelerini diğer insanlara sunan insanlar tarafından meydana getirilmiştir. Tarih boyunca eğitimde yer aldığı görülen şiir türü, I.A.Richards'a göre insanların kurtarıcısıdır.¹

Şiir türünden metinlerin ana dil eğitimi sürecinde değerlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken birçok nokta vardır. Bunların başında ders kitabına seçilecek şiirlerin yazınsal nitelikte olmalarının sağlanması gelir. “Yazınsal nedir, yazınsallık neye göre belirlenir?” gibi sorulara kesin bir yanıt vermek güçtür ve yazınsal niteliklerin saptanması konusunda bilimsel bir tek yöntem aramak yanlış olacaktır. Çünkü şiirlerin yazınsallık değerlerinin belirlenmesinde, hatta “yazınsal” kavramının açıklanmasında araştırmacıların bir düşünce birliğinde olmadıkları açıktır. Buna rağmen alan yazın incelendiğinde yazınsal niteliği yüksek olduğu düşünülen bir şiirin, bireylerde derin izler bıraktığı, bireylerin duygu ve düşüncelerinde değişik ufuklar açtığı, onların şiiri okurken estetik bir haz yaşamalarını sağladığı yönündeki görüşlerin birçok araştırmacı tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Yazınsal nitelikler, üç türlü estetik boyut ile açıklanabilir: duyma ve düşünmede estetik, metin içinde oluşturulan çağrışımlarda estetik, söyleyişteki estetik. Bir

¹ Yirminci yüzyılın başlarında yaşayan Richards'a göre gelişen teknoloji, hızlı sanayileşme ile insanoğlu bireysel ve toplumsal bir çalkantı yaşıyordu. Richards bireyi ve dolayısıyla toplumu bu çalkantıyı yenmenin en önemli aracı olarak şiiri görüyordu. Tabii eğer okurlar, şiire gerekli karşılığı verebilir, gerçek bir okuyucu olurlarsa. “Şiirdeki denge, birlik, özgürlük gerçek bir okuma edimi gerçekleştirdiği takdirde bireyin iç dünyasını ve toplumun kendisini de birliğe, düzene ve özgürlüğe ulaştıracaktır.” düşüncesi, şiirin eğitimde neden yer aldığına yönelik savunabilecek düşüncelerin başında gelir. Yunus Emre, Mevlâna gibi şairlerin dönemlerine olan katkılarını da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. I. A. Richards'ın düşünceleri hakkında bakınız:

Serpil Tunç Oppermann “I. A. Richards'tan Wolfgang Iser'e: Okur Merkezli Eleştiri ve Okuma Kuramının Gelişimi” Kuram Dergisi, Kitap 14, Ocak 1994,s.32-38.

metinde bu üç türlü estetiğin ancak bütünü güçlü bir biçimde görüldüğü, hissedildiğinde o metnin yazınsal olduğuna kanaat getirilebilir.

Şiir dili, çağrışım ve söyleyiş estetiğinin oluşmasında büyük öneme sahiptir. Çünkü şiir de tıpkı diğer metinler gibi dil adı verilen aracı kullanmaktadır. Şiirde dilin kullanımı ile ulaşılan bulgular şiirin estetik değerlerini betimlemede bir çıkış yolu olarak kabul edilebilir. Günümüzde gösterge bilimi, araştırmacılara şiirde oluşturulan kurmaca dilin kullanım özelliklerini belirleme noktasında çeşitli olanaklar sağlamaktadır. Bu çalışmada ders kitabında yer alan şiirlerin yazınsallık durumları üzerinde durulurken, bir teknik sunması açısından, genel gösterge bilim verilerinden yararlanılmıştır. Ancak, unutulmamalıdır ki şiir gibi dil kurallarının ters yüz olabildiği bir türde dil bilimi verilerini biricik çıkış yolu olarak görmenin de getireceği bazı eksiklikler vardır. Çalışma içerisinde şiirlerin estetik özelliklerinin belirlenmesinde dil bilimi verilerinden yararlanırken bu duruma dikkat edilmiş, dil biliminin yanı sıra birçok edebiyat uzmanının ve şairin şiirle ilgili düşüncelerine yer verilmeye özen gösterilmiştir.

Yazınsal nitelikte olan bir şiirle karşılaştığında öğrencilerin şiiri kendiliğinden alımlamaya çalışmaları beklenir. Alımlama sürecini, bireylerin metni tam anlamıyla okuma, yorumlama, ona yeni anlamlar katma ve yazarın oluşturduğu kurmaca dünyanın estetik yönlerini sezme gibi sürekli değişen ve her aşamasında bireyin kendi duyuş ve düşüncesini sorguladığı süreçler toplamı olarak ifade etmek mümkündür. Öyle ki yazınsal nitelikleri güçlü olan bir şiirin alımlanma süreci hiçbir zaman son bulmaz. İyi bir şiir yeniden işlenmeye her zaman uygun bir yapı gösterir. Türkçe eğitiminde değerlendirilmesi istenilen şiirler de bu yapıda olmalıdır. Türkçe eğitimi içerisinde bu şiirler öyle değerlendirilmelidir ki öğrenciler, kendi yetenekleri, ilgileri ve donanımlarına göre ulaşabilecekleri en yüksek alımlama noktalarına ulaşabilsinler.

İyi bir şiir eğitimi ile birey ana dil eğitimi yaşantılarından bizzat kendisini sorumlu görecektir ve ana dil eğitiminin amaçlarına ulaşmak için özünde bir istek hissedecektir.

I. PROBLEM DURUMU

Türkçe eğitimi sürecinde ders kitaplarında yer alan şiirlerin bu sürece çok önemli etkileri vardır. Seçilen şiir, bütün değerlendirme süreçlerini doğrudan etkiler. Bu açıdan bakıldığında bir şiirin değerlendirme süreci, ders kitabına seçilmesiyle başlar ve derste kendisiyle ilişkilendirilen en son etkinliğe kadar devam eder.

Başarılı geçen bir şiir eğitiminde şiirler, yazınsal özellikleri açısından güçlü örnekler arasından seçilmiş olup öğrencilerin bu şiiri anlamalarına, yorumlamalarına katkı sağlayan ders içi etkinliklerle işlenmişlerdir. Böylesi bir uygulamada öğrencilerin şiir metinlerini alımlamaları en ileri düzeydedir. Başarısız ve niteliksiz geçen bir şiir eğitiminde ise öğrencilerin seçilen şiirleri alımlamaları dizginlenmiştir.

Türkçe öğretimi programına bakıldığında şiirin daha çok anlamaya, yorumlamaya yönelik kazanımlarla ilişkilendirildiği görülür. Etkin, devingen ve sorgulayıcı bir okuma veya dinleme becerilerinin geliştirilmesi için şiir türünden metinler en elverişli metinlerdir. Ülkemizde 2006 yılında uygulanan Uluslararası Öğrenci Başarılarını Değerlendirme (PISA) sonuçları da öğrencilerin okuma becerilerinin geliştirilmesi gerekliliğini göstermektedir. Değişik 160 okuldan ilköğretimi tamamlamış 4942 öğrenciye uygulanan ölçümler sonucunda okuma yeterlilikleri açısından öğrencilerimiz 56 ülkenin öğrencileri arasında 38. sırada yer almaktadırlar.

Öğrencilerimizin bu araştırmada yer alan okuma yeterlilik düzeylerinde elde ettikleri puanların dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerimizin PISA Sınavında Yeterlilik Düzeylerine Dağılımı

PISA 2006	1.Düzeğin Altı (%)	1.Düzey (%)	2.Düzey (%)	3.Düzey (%)	4.Düzey (%)	5.Düzey (%)
Türkiye	10,80	21,40	31,00	24,50	10,30	2,10

(Kaynak: MEB, EARGED, 2007)

Tablo 1’de görüldüğü üzere, öğrencilerimizin % 63,2’si 2. düzey veya daha aşağısındadır.² Düzey 1’ de yer alan öğrenciler, tek bir ölçütü karşılayan ve metinde açıkça verilmiş olan bir veya daha fazla bağımsız bilgiyi bulur. Gerekli bilginin metin içinde yaygınca verilmiş olduğu durumlarda, bilinen bir konuyu ele alan metinlerde ana konuyu ya da yazarın amacını anlar. Metindeki bilgi ile yaygın olarak bilinen günlük bilgi arasında basit bir bağlantı kurar.³ “Düzey 2”, öğrencilerin okudukları bir parçada açıkça ifade edilen cümleleri anlamaları ve düşük seviyede çıkarımlar yapabilme becerilerini içerir.⁴ Oysa öğrencilerimizin % 32, 2’si bu düzeye dahi ulaşamamıştır.

Tablo 1 incelendiğinde öğrencilerimizin yaklaşık dördte biri düzey 3, onda biri düzey 4 ve yüzde ikisi düzey 5’te yer alan yeterlilik düzeylerine ulaşabildiği görülmektedir. Düzey 3, bilgiler arasında ilişki kurma ve tanımlama, ana düşüncüyü belirleme, metni ayrıntılarıyla anlama gibi becerileri içerir. Düzey 4’teki öğrenciler, metne dayalı yüksek çıkarımlarda bulunma, metindeki belirsiz ifadeleri belirleme, uzun ve karmaşık metinleri doğru olarak anlama becerilerine sahiptirler. Düzey 5’te yer alan bir öğrenci ise, metinde açıkça belirtilmeyen bilgi ya da düşünceleri belirler, bunları sıralar ve birleştirir, dildeki farkları açıklar, yorumlar ya da metni ayrıntılarıyla tam olarak anlar, bir alana özel bilgiler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapar ya da hipotezlere ulaşır, beklentilere aykırı düşen kavramlar üzerinde çalışır ve uzun ya da karmaşık metinler üzerinde derinlemesine bir anlayışa sahip olduğunu gösterir.⁵

² MEB, EARGED, PISA 2006 Ulusal Ön Rapor, 2009, s.74

³ MEB, EARGED, PISA 2006 ..., s.70

⁴ Eğitim Reformu Girişimi, Eğitimde Eşitlik: Politika Analizi ve Öneriler, 2009, s.13

⁵ MEB, EARGED, PISA 2006 ...,s. 70

Şiir türünden metinlerin ders içerisinde nasıl değerlendirildiklerinin belirlenmesi öğrencilerimizin okuma becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Şiir türünden metinlerin değerlendirilmesinde seçilen şiirin yazınsal özelliklerinin büyük önemi vardır. Metinlerin öğrenciye Türkçenin zengin kullanımını sezdirmesi beklenir. Oysa G. Cengiz'e göre ülkemizde okutulan Türkçe kitaplarındaki metinler bu özellikte değildir.⁶ İyi bir şiirin niteliğine dair bütün yazınsal ölçütler çocuklara sunulan şiirler için de geçerliyken⁷ Yener'e göre ülkemizde çocuklara sunulan şiirler niteliksizdir. Yener, bu düşünceleri aşağıdaki biçimde ifade etmektedir:

“Yapmacık uyak yığınlarına eklenecek bir tutum iç ses uyumu, iki gram da imge, işte size ‘harika’ bir çocuk şiiri. Ne var ki çocuklar o şiirleri hiç okumuyorlar, iyi de ediyorlar.”⁸

Sezgin'in yaptığı araştırma da yukarıda adları anılan araştırmacıların ve yazarların görüşlerini destekler niteliktedir. Şiirin seçimi ve değerlendirilmesi ile ilgili yapılan bu araştırma neticesinde Sezgin, aşağıdaki değerlendirmesini yapmaktadır:

“Günümüz çocukları şiir nedir sorusuna; ‘Atatürk’ü ve bayramları anlatan yazı türü’ ya da ‘âşık olunca kızlara yazılan mektup türü’ diye yanıt veriyor. Okullarda çocuklara şiir diye (...) ne yazık ki çoğu şiirsel özelliğe sahip olmayan birtakım manzumeler ezberletiliyor. Genelde konuları ilköğretim Programı'nın ‘Belirli Günler ve Haftalar’ listesine göre ısmarlanmış metinler çocuğa şiir diye anlatılıyor.”⁹

Yukarıda sıralan bütün durumlar, ülkemizde şiir eğitimi ile ilgili çalışmaların yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ders kitaplarına yazınsal nitelikleri ile öğrencinin estetik ihtiyacına cevap verecek, dilin güzelliklerini sezdirecek şiirler seçilmeli; seçilen şiirler, öğrencinin özgürce alımlamasına ket vurmeyen, tam tersine şiiri her okuyuşunda ona yeni duygular ve düşünceler katan anlama, yorumlama etkinlikleriyle desteklenmelidir. İyi bir şiir eğitimi demek, iyi bir anlama, yorumlama eğitimi demektir.

⁶ Gülsüm Cengiz, “Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Eğitimdeki Yeri ve İşlevi”, *Varlık*, Sayı: 1189, Ekim-2006, s.17-22

⁷ Bu konuda birçok araştırmacının uzlaştığı görülmektedir. Bakınız: Kemal Yüce, *Çocuk Edebiyatında Konular ve Bakış Açıları*, (der. Kemal Yüce; Mualla Murat Nuhoğlu), Çocuk Edebiyatı, (içinde) 2007, s. 277;

Sıddık Akbayır, *Çocuğum Neyi Okumalı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2008, s. 31

⁸ Mavisel Yener, “Çocuk ve Şiir”, *Lacivert*, Sayı: 11, 2006, s.51- 52

⁹ Nevzat Süer Sezgin, “Çocuk ve Şiir”, *Lacivert*, Sayı:8, 2005, s. 40

II. AMAÇ

Yapılan araştırmanın amacı; incelenen ders kitabını kullanan sekizinci sınıf öğrencilerinin ders kitabındaki şiir metinlerini ulaşabilecekleri en ileri düzeyde alımlamalarına katkı sağlamaktır. Şiirlerin yazınsal özellikleri, öğrencilerin şiir türünden metinleri alımlama ihtiyacını hissetmelerinde önemli bir paya sahiptir. Seçilen şiirin öğrencilerin estetik ihtiyaçlarına yanıt verebilmesi, ders içinde bu metnin hangi amaçlarla; nasıl değerlendirildiğinin belirlenmesi gerekir. Türkçe öğretimi programında yer alan anlama ve yorumlamaya yönelik okuma, dinleme öğrenme alanlarındaki kazanımları, öğrencilerin şiir metinlerini alımlamalarının bir parçası olarak düşünmek mümkündür. Öyle ki öğrencilerin alımlamalarına katkı sağlayan, alımlama şekil ve düzeylerini gösteren konuşma ve yazma öğrenme alanı kazanımlarını da alımlama süreci içerisinde değerlendirilmek mümkündür. Öğrencilerin şiir metinlerini alımlamalarını geliştirmeye yönelik olarak aşağıda yer alan sorulara yanıt aranmıştır. Bu sorularla ifade edilen durumları belirleme çalışmanın alt amaçlarını oluşturur:

1. İncelenen ders kitabında şiir türünden metinlerin yeri nedir?
2. İncelenen ders kitabında yer alan şiirlerin yazınsal özellikleri nedir? Şiirler öğrencilerin alımlama ihtiyacını hissedebilecekleri özelliklere sahip midir?
3. İncelenen ders kitabında şiir türünden metinlerin değerlendirilme şekilleri nedir ve öğrencilerin şiir metinlerini alımlamalarına ne derecede katkı sağlar niteliktedir?
4. Şiirlerin alımlanma düzeylerini geliştirmek için neler yapılabilir?

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çalışmanın amacına ulaşması durumunda; Türkçe eğitimi sürecinde incelenen ders kitabındaki şiirlerin edebî özelliklerinin belirlenmesi ile şiirlerin öğrencileri nitelikli okuma edimine, etkin alımlama süreçlerine ulaştırma güçleri belirlenmiş olacaktır. Şiirlerin değerlendirilme biçimleri ve Türkçe öğrenme alanı kazanımlarıyla ilişkilendirilmeleri saptanacak, şiir eğitimini geliştirici uygulamalar önerilecektir. Böylelikle bireylerin Türkçe eğitimi süreci sonucunda çok boyutlu, estetik, özgür, eleştirel, yaratıcı duyma, düşünme ve

hayal etmelerine, dil sevgisi kazanmalarına, okuma alışkanlığına ulaşmalarına, kendilerini en etkin biçimde ifade etmelerine katkı sağlanmış olacaktır.

IV. VARSAYIMLAR

Araştırmada incelenen materyal Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2009- 2010 eğitim öğretim yılında Çanakkale ili merkez ilçesine gönderilen Pasifik Yayınları sekizinci sınıf Türkçe ders kitabıdır. Bu kitap, daha önce başka bir araştırmaya dâhil olmadığı varsayılarak seçilmiştir.

Ders kitabında yer alan şiirlerin yazınsallık durumlarının incelenmesi bir veya daha fazla metin inceleme yaklaşımının kullanılmasını zorunlu kılar. Metin incelemelerinde üç türlü yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi metni yorumlamada yazarı ön planda tutan klasik- tarihi yöntemdir. Bu yöntemde metnin yorumlanmasında yazarın yaşadığı dönem ve hangi etkiler altında kaldığı üzerinde durulur. İkinci yöntem ise bir metnin yorumlanma sürecinde yalnızca metnin kendisine odaklanır. Metin içinde oluşturulan kurguya yönelik bir değerlendirme yapılır ve metindeki dünya üzerinde durulur. Metin içindeki her söz büyük önem taşır. Bu yöntemde yazar ve okur metnin yorumlanmasında önemsizdir. Asıl olan metnin kendisidir, ne söylediğidir. Üçüncü yaklaşım ise 1960'lı yıllardan sonra kabul gören bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımı “okur odaklı yaklaşım” olarak adlandırmak mümkündür. Bu yaklaşım, yazarın ve metnin önemini yadsımadan “Metnin değerlendirilmesinde asıl olanın okurun o metinden anladıkları, çıkardıklarının ne olduğudur.” savını geliştirmiştir. Bu yaklaşımla birlikte okuma biçimleri ve süreçlerinin önemi artmıştır. Bu araştırmada öğrencilerin bir metni en etkin anlama ve yorumlamalarında okur odaklı metin inceleme yöntemini kullanmalarının uygun olduğu varsayılmıştır.

Bu çalışmada Türkçe eğitimi, gelişim-öğrenme psikolojisi ve edebiyat uzmanlarının araştırmaları sonuçlarında ulaştıkları bulguları, yorumları birer ölçüt olarak kabul edilmiştir. Ders kitabında yer alan şiirlerin yazınsal özelliklerinin belirlenmesi için bu şiirlerde oluşturulan dilin gösterge bilimsel yöntemlerle incelenmesi bir çıkış noktası olarak görülmüş olup edebiyat uzmanlarının görüşlerinden de yararlanılmıştır. Öğrencilerin şiirleri alımlamaları için ders kitabında yer alan etkinliklerin değerlendirilmesinde eğitim uzmanlarının görüşlerinden hareket edilmiştir.

V. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma, Millî Eğitim Bakanlığınca Çanakkale İli Merkez İlçesinde 2009- 2010 eğitim üretim yılında okullara gönderdiği Pasifik Yayınları sekizinci sınıf Türkçe ğrenci ders kitabında yer alan Şiirler ve bu Şiirlerin ğrenci çalışma kitabı ve ğretmen kılavuz kitabında hangi etkinliklerle değerlendiğinin incelenmesiyle sınırlıdır.

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

I. ARAŞTIRMANIN MODELİ

İncelenen ders kitabı, 2009-2010 eğitim öğretim yılında Çanakkale il merkezinde okutulmuştur. Bu ders kitabında yer alan şiirlerin incelenmesi iki boyutlu bir çalışmayı öngörmüştür. Çalışmanın birinci boyutu şiirlerin yazınsal özelliklerinin belirlenmesidir. Şiirlerin anlam ve çağrışım zenginlikleri, dil özellikleri ve ses güzelliklerinin belirlenmesi bu çalışmada ders kitabında yer alan şiirlerin yazınsal özelliklerinin belirlenmesinin alt başlıklarıdır. Şiirlerin yazınsal özellikleri incelenirken betimsel içerik analizinin yanı sıra edebiyat bilgileri ve kuramlarından yararlanılmıştır. Şiirlerdeki dilsel özelliklerin incelenmesindeyse gösterge biliminin tekniklerinden yararlanılmıştır.

Şiirlerin ders kitabında nasıl değerlendirildiğinin belirlenmesi, çalışmanın ikinci boyutunu oluşturur. Şiirlerin ders kitabında incelenme biçimlerinin saptanmasında betimsel içerik analizine gidilmiştir. Etkinliklerin öğrencileri Türkçe Öğretimi Programında yer alan öğrenme alanı kazanımlarına ulaştırma güçlerinin belirlenmesinde etkinlik-kazanım karşılaştırmasına dayalı bir inceleme yöntemi uygulanmıştır.

Gerek şiirlerin yazınsal özelliklerinin belirlenmesinde gerekse şiirlerle ilgili düzenlenen etkinliklerin değerlendirilmesinde okur merkezli metin inceleme yöntemi temel alınmıştır. Şiirin içerik özellikleri ve değerlendiriliş biçimleri incelenirken Türkçe eğitimi amaçlarına uygunlukları araştırılmıştır.

II. EVREN VE ÖRNEKLEM

Tez, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 14.02.2008 tarih ve 100 sayılı kurul kararıyla 2008-2009 tarihinden itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen Pasifik Yayınları'nın hazırladığı ilköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki şiir türünden metinlerin öğrenciler tarafından alımlanmalarına katkı sunmayı amaçladığı için ders kitabındaki şiirler ve ilgili etkinliklerin bütünü çalışma içerisinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu niteliğinin yanı sıra ulaştığı sonuç ve önerilerle Türkçe öğretiminde şiirin yazınsallığı ve değerlendirilme biçimleri konusunda örnek olabilecek yargılar içerdiği söylenebilir.

III. VERİLERİN TOPLANMASI

Çalışmada değerlendirilen ve yer alan kuramsal bilgilerin incelenmesinde kaynak taraması yapılmıştır. Kaynak kitap ve makalelerin haricinde Genel Ağ adreslerinden yararlanılmıştır. Kitaptaki şiirlerin incelenmesinde doğrudan öğrenci çalışma ve ders kitapları, öğretmen kılavuz kitabı kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. BİR ŞİİRİN YAZINSALLIĞINI OLUŞTURAN UNSURLAR

Şiirlerin yazınsal özelliklerinin belirlenmesinde tarih içerisinde değişen farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Şairlerin önceden belirlenmiş şiir geleneklerine göre eserlerini yazmaları sıkça görülen bir durumdur. Eski anlayışta şiirlerin okurlar tarafından değerlendirilmesi, estetik açıdan başarılı ya da başarısız kabul edilmesi de bu gelenekleri karşılama derecelerine bağlı olmuştur. Şiirde belirli mazmunlara yer verilmesi, hece veya aruz ölçüsünün kullanılmasında başarılı olunması, dize içinde ve dizeler arasında ses tekrarlarıyla belirli bir ahengin yakalanması bir şiirin biçim olarak iyi sayılması için yeterli olarak görülmüştür. Şairin herkesin mazmunları kolaylıkla çözebileceği açık bir söylemle mi; yoksa kapalı söylemle mi şiirini yazacağı kendine bırakılmıştır. Eski şiir anlayışı ile çağlar öncesinde yazılmış olup da günümüz insanının duygu, düşünce ve hayallerini etkileme gücüne sahip birçok şiirin varlığından söz etmek mümkündür.

Şiirin güzelliğini belirleyen ölçütlerin zamanla değişmesiyle artık iyi bir şiir, belirli geleneklere uymak durumunda değildir; okurun şiiri okuduktan sonra hissettiği duygular, şiirin değerlendirilmesinde birinci ögedir. Okuruna değişik algılama, yorumlama özgürlüğü tanıyan, duymada, düşünmede ve söyleyişte özgünlüğü, evrenselliği ve estetiği yakalayan bir şiir, iyi bir şiir olarak nitelendirilebilir. Yeni şiir anlayışında, bir şiirin yazılış tarihine bakılmaz. Çünkü artık eskiden olduğu gibi bir şiirin değerlendirilmesinde biricik ölçüt şairin yaşadığı dönem ya da etkisinde kaldığı yazınsal anlayışlar değildir. Üstelik metinde oluşturulan kurmaca dünyanın yalnızca kendisi de önemli değildir. Şiirin “yazınsal” olarak nitelendirilmesinde okurun o metne verdiği dönütlere bakılması gerekir.

1.1. Şiir ve Okur İlişkisi

Değişen yazınsal anlayış, şiirin var olma sürecini okur ile karşılaşmasıyla başlatır. Bir şiir, şairi tarafından tamamlandığında değerli değildir, onun değeri bir başkası okuduğu anda doğmaya başlar. Okuma sürecini bir iletişim süreci olarak düşünmek mümkündür. Okur, okuduğu şiirle sürekli etkileşim içerisinde. Okur şiirin anlam dünyasını genişletirken, şiir de okurun anlama dünyasını genişletme çabasıdır. İyi bir şiir okuruna kendisini her okuduğunda değişik izlenimler sunacak zenginliktedir. İyi bir okursa sorgulamaktan, değişik bakış açıları ile şiire yaklaşımdan uzak olmayan, üretici ve devingen, etkin bir okuma yeteneğine sahiptir. Ancak okurun yazınsallığı sezmesinde beliren duygu ve düşüncelerin toplamını saptamak, bunlardan çeşitli kuralların listesini oluşturulmak ve buna göre şiirleri değerlendirmek elbette ki mümkün değildir. Böylesi bir durum olsaydı sanat ürünlerinde özgünlükten bahsedilemezdi. Bu bakımdan yazınsal olarak görülen şiirlerde uzlaşma varıldığı görülen temel özelliklere değinmek yerinde olacaktır.

Yazınsallığın oluşturulmasında yazarın amacının yararlılık mı yoksa yalnızca sanat kaygısı mı olduğu şiirin yazınsallığı ile ilgili irdelenen ilk konudur. Şiirler de birer sanat yapıtıdır. Kimilerine göre sanat yapıtlarında yalnızca yararlılık, kimilerine göre de yalnızca sanat kaygıları ön plandadır. Öyle ki, N. Bozkurt'a göre "sanat dallarının bir ucunda yalnızca bir yararın sağlanmasına yönelik ürünler, öteki ucunda yalnızca estetik haz ya da güzellik uyandırmaya yarayan ürünler bulunur."¹ Örneğin; A. Hamdi Tanpınar'ın şiiri "her türlü menfaat endişesinden uzak", "gayesini yalnız kendinde bulan bir mükemmeliyet" olarak görmesi, şiirden beklenebilecek biricik şeyin "bediî alaka denilen ve hayatın maddi taraflarıyla gündelik endişeleriyle ilgili olmayan saf bir alaka" olduğu ifade etmesi² sanat kaygılarının ön plana çıktığı bir değerlendirmedir. Oysa yazılırken ilk amaç olarak yazınsallığı gözetmesi, şiirin bireylere yararlı olmasına bir engel değildir. Eğitim içerisinde şiir metinlerine yer verilmesinin bir yönü de onun insanlara estetik yaşantılar sunabilmesidir. Şiirlerle çok boyutlu duyma, düşünme becerileri geliştirilebilir, dil sevgisi kazandırılabilir ve bireylerin estetik anlamda bir doyuma ulaşmaları sağlanabilir.

¹ Nejat Bozkurt, Sanat ve Estetik Kuramları, Sarmal Yayınları, İstanbul 1992, s.21

² Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992, s.13-14

1.2. Şiirde Anlam ve Çağrışım Zenginliği

Kurmaca dünyasında gerçek yaşamdan izler taşıyıp, gerçek yaşama ait göndermeleri olan şiirin anlamı konusunda, Yeni Eleştiri ve bu kuramın Ezra Pound başta olmak üzere birçok sözcüsü şiirin “yoğunlaştırılmış” anlama sahip olduğunu ifade eder. Burada sözü edilen yoğun anlamlılık, yalnızca çok anlama sahip olmak değildir; bir göstergenin oluşturulabilecek birçok bağlam içerisinde zengin çağrışımlar hissettirebilmesidir. Bir şiir sözcüklerle kurulur ve bir izlek taşır. Ancak okurlar aynı şiirden her ne kadar benzer izlekler çıkarsalar da şiir yazılından fazlasını okuyabilenlerce farklı yoğunlaştırılmış anlamlara ulaşabilir. Okuyucu şiiri okurken, birçok değişik bağlam oluşturarak şiire yaklaşmayı denemeli, sürekli sorgulama içerisinde olmalıdır. Birey, ancak sürekli sorgulama ile değişik bağlamlar oluşturarak şiirin yoğunlaştırılmış anlam katmanlarına ulaşılabilir. Okur, sorgulama ve yeni bağlam oluşturabilme yeteneği ölçüsünde bu katmanlardan birinde kalır ya da daha derin ve daha özgün anlam katmanlarına ulaşır. Öyleyse gerçekte önemli olan da bu değişik anlam katmanlarının metin içinde nasıl oluşturulduğunun ve okur ile metin iletişimde nasıl çözümlendiğinin belirlenmesidir. Şiirde çağrışım ve anlam yoğunluğunu oluşturmada akla ilk gelen unsur ise imge kullanımınıdır.

1.2.1.Şiirde İmge

Şiir, imgenin en yoğun kullanıldığı yazınsal türdür.³ İmge, bir bakıma zihinde görüntüler kurma, oluşturmaktır. Özdemir’ e göre şiirin güzelliği de imgelerin diriliğine, tazeliğine bağlıdır. Şiir duygu aktarımındaki gücünü de imgelerinden alır, düşünsel bir resimdir imge.⁴ Şiirdeki imgelerin okuyucu tarafından çözülebilmesi metnin göndermelerinin değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Geçgel’e göre, şiir birçok malzemenin uyumlu birleşiminden oluşan kompleks bir yapıdır. Bu estetik yapı içerisinde imgenin çok özel bir yeri bulunmaktadır.⁵ İmgelemedeki özgün bağdaştırmalar sanatçının söylem güzelliğine, anlam güzelliğine ulaşmasında belirleyici değerdedir. Bir şiirin yazınsallığının belirlenmesinde şiirde yer alan imgenin

³ Doğan Günay, *Metin Bilgisi*, Multilingual Yayıncılık, İstanbul 2007, s.310

⁴ Emin Özdemir, *Yazınsal Türler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007, s.57-61

⁵ Hulusi Geçgel, “Mustafa Necati Karaer’in Şiirinde İmge Dünyası”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 646, s.332-337

keşfediliş ve kuruluşundaki özgünlüğü ele almak gerekir. İmgenin keşfedilmesinde şairin estetik ve özgün duyabilmesinin, düşünebilmesinin büyük payı vardır. Ancak imgenin kuruluşunda şairin anlamsal bağdaştırma türlerinin doğrusal bir gönderime ulaştırabilme yeteneği de en az imgeyi keşfedebilmesi kadar önemlidir.

Şiirsel imge her zaman nedensel bir bağ ile oluşmaz, çünkü bütün imgeler bir anlık bilinç parlaması, yankılaması olup nerelere yansıdığı belli olmayan, fakat yüzeysel anlamlarda kalmayıp en çok derin anlamlarda bulunan canlı bir etkinliktir.⁶ Bu canlı etkinlikler bir doğrusal gönderime yönelmişlerdir. Doğrusal bir gönderime ulaşan bir imge ise alımlayıcılar için bir ya da birden fazla çağrışımlar hissettirir, değişken ve tutarlıdır. Bu yüzden çağrışımın olduğu her yerde imge vardır. İmge, okurun zihninde değişik çağrışım zincirleri kursa da anlamlandırıldığı her yeni sorgulamada bir imge, diğerleriyle tutarlı bir anlama sahiptir, uyumludur. Ulaşılan imgenin şiirdeki görevini de şiirin izleği içerisinde beliren diğer imgelerle uyumlu olmasında aramak gerekir. İmgelerin tutarlılığını denetleyecek kişi, metne anlam verme gayretinde olan okurdur. İmgeye değişik görevler ve anlamlar yükleyebilme, onunla canlı, somut bir ayrıntının uyandırdığı çağrışımsal düşünceleri yeniden üretebilmesi okurun imgelem gücüne bağlıdır. İyi bir şiir, imgelerle duygulardan, düşüncelerden yola çıkıp nesnel gerçeklere varan şiir olmadığı gibi, iyi bir okur da bir tek imgeye varmış, onda takılıp kalmış bir okur değildir. İyi şiirde imge özgürdür, yerinde durmaz, birtakım gerçeklere ulaşabilmesinin yanı sıra her zaman o gerçeklerden ötesini de sezdirebilme gücüne sahiptir; imgenin göndergesindeki yalın gerçeklik bir son nokta değil, okuyucunun yoğun anlam katmanlarına ulaşmasında denediği yollardaki herhangi bir duraktır. Önemli olan bu duraktan hareket edecek araçlarla, bu imgenin sağlayacağı çağrışımlarla okuyucunun nereye, hangi değişik düşünce ufkunun limanına yaklaşacağıdır. İyi bir okuyucu da bu duraklardan ötesinin olduğunu bilen ve ötesine gitme arzusunu içinde duyan iyi bir yolcudur, değişik duymaya, düşünmeye her zaman açıktır. Ancak okuyucunun yola çıkma isteği, imgenin gücüyle oluşur. Özdemir' e göre, şiirin duyarlılığı harekete geçirmesi, kafadan çok yüreğine seslenmesi de yine imgeyle açıklanabilir.⁷ Şiirde imge kurma, imge oluşturma şiir diline ayırıcı özellikler getirir. İmgelerle alışılmamış bağdaştırmalar oluşturulur.

⁶ Bakınız: Gaston Bachelard “Şiirsel İmge”, Kuram Dergisi, Kitap 10, Ocak 1996, s.5-9. (Çeviren: Aykut Derman)

⁷ Emin Özdemir, Yazınsal Türler ..., s.59

Çalışmanın aşağıdaki bölümünde izlek, alışılmamış bağdaştırmalar, bağdaştırma türleri ve sapma konusu daha geniş bir biçimde inceleneceği için bu bölümde imgenin şiirin anlamı oluşturmaya ve okuyucuyu harekete geçirmeye olan katkısı üzerinde durmakla yetinilmiştir.

1.3. Şiir Dili

Yazınsal şiirler bir bilgilendirme metni değildir. Söylemek istediklerini doğal dilden farklı bir biçimde yine dili kullanarak söyleyen estetik ürünlerdir. Dil bilimsel söz dizimi ile şiirdeki söz dizimi farklı olabilir. Şiirin kurgusundaki zaman ve gerçeklik doğal hayatta karşılık bulmayabilir. Şiir dilinin farklılığının anlaşılmasında Yirminci yüzyılda ortaya çıkan bir dil bilimi yaklaşımı olan “gösterge bilimi” nin öngörülleri büyük açılımlar getirmiştir. Bu açıdan dil bilimindeki gelişmelerle şiir dilini incelemek doğru olacaktır.

1.3.1. Dil Bilimi ve Şiir

Dil bilimi alanında yaşanan gelişmeler, dil ile oluşturulan bir sanat olan şiir türünden yapıtların yorumlanmasını da her zaman doğrudan etkilemiştir. Bu açıdan bir şiir araştırmacısı dil biliminden yeri geldikçe yararlanır. Araştırmacının bu bölümü de şiir dilinin doğal dilden farklı olduğu durumları betimleme amacını taşımaktadır.

Yirminci yüzyılın başlarında dil bilimi alanında yaşanan gelişmelerin şiir yorumlamalarına büyük etkisi olmuştur. Aksan’ın “anlaşmayı sağlayan bütün göstergeleri içine alan, inceleyen bir bilim”⁸ olarak tanımladığı gösterge bilimi, F. de Saussure tarafından önerilen ilkeler doğrultusunda oluşmuştur. Gösterge bilim, dil bilimiyle ilişkili, bilgi kuramı felsefesi ile yakından ilişkili bir yapı öngörmekle kalmamış, şiir incelemelerine yeni bakış açıları ve yöntemler sunmuştur.

⁸ Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil; Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s.48

1.3.1.1. Şiirin Özgünlüğü

Sausure'e göre "dil" toplumsal, "söz" ise bireyseldir. Ancak söz, dilin ortaya koyduğu kurallar doğrultusunda hayat bulur. Bireyler dil içerisinde her sözcüğü kendi zihinlerindeki çağrışımlarla birlikte kullanır ve yorumlar. Öyleyse bir dil göstergesi olan söz ve sözceler "işitim imgesi" ve bir "kavram"dan oluşur. İşitim imgesini dil içerisinde değerlendirmek mümkünken, kavram imgesini söz içerisinde ele almak gerekir. Dil ve söz ayrımının yapılması ile edebiyat ürünlerinin bireyselliği ön plana çıkar ve böylece sözün özgünlüğünün yanı sıra anlatımın özgünlüğü üzerinde durulur.

Her insan kendisine ulaşan iletileri anlamlandırma sürecinde aynı dili kullanır ancak sözcüklere verdiği anlamlar, yüklediği çağrışımlar herkesten farklı olduğu için aynı sözcüklerle kurulan cümleleri diğer insanlardan farklı anlayıp farklı çağrışımlara ulaşır. Aynı durum iletilerin karşı tarafa sunulmasında da yaşanır. Herkes aynı sözcüklere farklı anlamlar, farklı çağrışımlar yükleyerek karşısındakine sunar, bazen de farklı insanlar aynı iletiyi, aynı duygu, düşünce ve hayali aktaracak olsalar dahi farklı sözcükleri kullanır. Bireylerin dil kullanımlarında ve dili anlamlandırmalarında görülen bu farklılık dil-söz ayrımının doğmasına neden olmuştur. Şiir dilinde dil-söz ayrımı daha keskindir. B. Moran, bu durumu aşağıdaki gibi örneklendirir:

"Gündelik dilin, bildirişime, betimlemeye yarayan bir araç olarak kullanılırken bilincine varılmaz. Gündelik dil cam gibidir; onu değil onun aracılığıyla işaret ettikleri algılanır. Oysa şiir dili şairin camı bükmesi, bozması, yeni bir düzene sokmasıyla şaşırtıcı bir başkalık yaratır. Bu başkalık insanı silkeleyen, uyandıran ve dile getirilen her ne ise ona yeni bir gözle baktıran bir biçim oluşturur."⁹

Sausure'den yıllar sonra, bir şiir araştırmacısı olan H.Yavuz, şiir için "dil değil, söz'dür" diyerek dil- söz ayrımını, şairin doğal dil ile şiir diline uygulayarak şiirin doğal dilden farklı anlamlarda sözleri kullanmasını ve aynı zamanda aynı sözcüklere farklı anlamlar yüklüyor olmasını özetlemiştir.¹⁰ İyi bir okur, şairlerin iletilerini doğal dilin kuralları içinde kalarak özgün anlamlar ve çağrışımlar yükleyerek sözcükleri kullandıklarını görmeli, sözcüklere yüklenen değişik anlam ve çağrışımlar olabileceğini sezerek, sözcüğün kendisinde oluşturacağı çağrışım yelpazesini geniş tutmalıdır.

⁹ Berna Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s.179

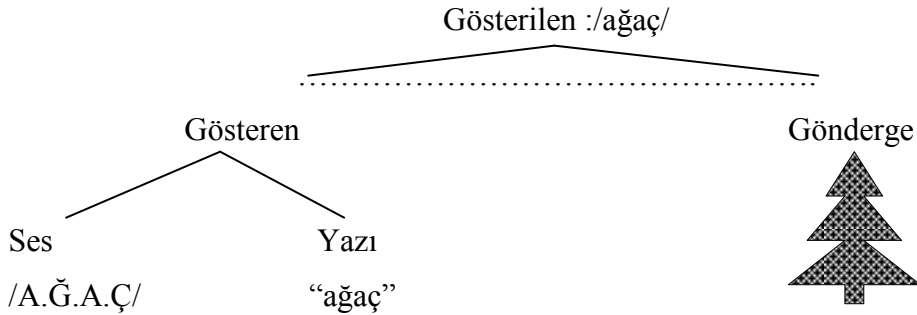
¹⁰ Hilmi Yavuz, Yazın-Dil ve Sanat, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2005, s.107

1.3.1.2. Şiirde Yer Alan Göndergeler

Sausure'ün tanımladığı işitim ve kavram imgelerine Ogden ve Richards, gönderge kavramını eklemiştir. Böylece işitim imgesi göstereni, kavram imgesi gösterilene karşılar. Gönderge¹¹, gösterenin gösterdiği, yerini aldığı, simgelediği somut nesnedir, aşağıdaki örnekte yer alan ağaç bitkisinin kendisidir, dil dışında var olan nesnel bir gerçekliktir.

Sausure'ün tanımına eklenen gönderge kavramını Z. Kıran'ın aşağıdaki tablosu ile göstermek mümkündür:

Şekil 1. Gönderge

(Kaynak: Z. Kıran, A.Eziler Kıran, Dilbilime Giriş, Seçkin Yayınları, Ankara 2001, s.56)

Sanat ürünlerinin tamamı bir kurgu ile oluşur ve dil dışında gerçek olan nesne ve yaşantılara bizi gönderirler. Şiir ve gerçeklik tartışmaları da bu noktada başlar. “Gönderge gerçek yaşamda ne derece gerçektir, ne derece herkesçe aynı biçimde yorumlanabilir? Şair göndergelerini her zaman gerçeklikten mi seçmelidir?” gibi birçok soruyla bu tartışma içerisinde karşılaşmak mümkündür.

Şairin seçtiği göstergelerin, göndergeye götürme gücünü nelerin etkilediğinin saptanması şiir araştırmacılarının başlıca çalışma konuları arasındadır. Bu konuyu şiirdeki imgelerin anlamlandırılması ve gerçeklikteki karşılıklarının neler olduğunun belirlenmesi olarak da değerlendirmek mümkündür. H. Uçan, göndergelerin doğru yorumlanmasında en büyük engellerden birinin edebiyat ürünlerinin yazarlarının fetişleştirilmesi ve eserlerine

¹¹ Zeynel Kıran, A. Eziler Kıran, Dilbilime Giriş, Seçkin Yayınları, Ankara 2001, s.56

bu gözle bakılması olduğunu belirtir.¹² Şiir türünden ürünlerde yer alan göndergeler yazarın bakış açısında ayrı, okurun bakış açısında ayrı biçimde yorumlanıyor olabilir. Göndergenin anlamı, zamana, uzama, toplumsal uzlaşımlara, bağlama göre değişir. Örneğin hiç çocuğu olmayan biri ile dokuz çocuklu birinin “çocuk” kavramından anladıkları farklı olabilir. Bu noktada göndergenin kullanıldığı bağlamın önemi tartışılmazdır. Şiirdeki bağlam içerisinde aynı imge içerisinde farklı bir çağrışıma sahip olabilirken, aynı şiirdeki imgenin yorumlanmasında okuyanın içinde bulunduğu bağlamın da önemi vardır. “O uçakla İzmir’e gitti.” cümlesi günümüzde yaşayan bir insan için, içinde yaşadığı bağlam içerisinde anlamlıdır, oysa onuncu yüzyılda yaşayan birisi için anlamsız gelir. Bir metin içerisinde onuncu yüzyılda yaşanan olaylar anlatılırken de uçaktan bahsedilmesi, metnin içindeki bağlama uygun olmayacağı için bir değer taşımaz.

İmge metinde beliren izlek içerisinde bir göreve sahip olup diğer imgelerle uyumludur. Örneğin; Behçet Kemal Çağlar’ın Nöbetçi Millet Oratoryası’nda “ Ey ıssız geceler içinden bize eşsiz sabahı getiren” dizesinde Atatürk’ün Türk milletinin yüzyıllardır süren, çaresiz ve savaşlarla dolu günlerine bir son verip Türk milletini bir huzura, çağdaşlaşmaya götürdüğü göndergesine ulaşmak için metnin bağlamını oluşturan diğer dizelerin okunması yeterli olacaktır.

1.3.1.3. Şiirin Bağlamı

Bağlamın önemi, etraflı bir biçimde Austin’in Söz-Eylem kuramıyla açıklanmıştır. Bu kuramda metin birliği kavramı önemli yer tutar. Hiçbir anlatım yalnızca sözcüklerin art arda sıralanmasından oluşmaz. Sözcükler ancak içinde yer aldığı bağlamda anlam ve değer kazanır. Tek tek edim bildiren sözleri aşan ve kendi bağlamında eyleme dönüştüğünde bir anlam kazanan sözden bahseder Austin. Sözün hangi bağlamda kullanıldığının anlamının oluşmasında başat etken olduğunu ifade eder. Örneğin, “hava çok sıcak” sözcüğü, soğuk kış günlerinde bir nükte olabilirken, bir yaz gününde havanın sıcaklığından yakınma da olabilir. Öyleyse bir sözün hangi koşullarda, nerede, nasıl ve kime söylendiğini bilmek gerekir.

¹² Hilmi Uçan, Dilbilim-Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi, Hece Yayınları, Ankara 2008,s. 118-119

Austin, dilsel etkinlikleri ikiye ayırır: saptayıcı sözceler ve edimsel sözceler. Saptayıcı sözceler her koşulda, her zaman, herkese aynı anlama gelen, aynı göndergeyi gösteren sözcelerdir. Örneğin, “su, sıvıdır.” sözcüğü bu tür sözcüktür. A. Göktürk, Austin’in önerdiği edimsel sözcüğün üç yönünü açıklar.¹³ Salt dilsel yön bu yönlerden ilkidir ve dil içi kullanım kurallarıyla sınırlıdır. Edimsel yön ise aktarılmak istenilenlerin iletimini kapsar ve ikinci yöndür. Amaçlanan edimin karşıdaki kişi tarafından anlaşılması etkisel yönü oluşturur ve böylece bir söz-eylem süreci tamamlanmış olur. Bu noktada bir sözün değerinin dil içi kuralların ötesinde, yazınsal ürün içinde hangi koşullarda, nerede kullanıldığının önemi görülür ve yazınsal ürünlerde edimsel boyut gizlenir, bu gizleme ile okur, okuma ediminden bizzat sorumlu hale gelir. Öyleyse okur, metinlerdeki sözlerin değerini ancak metnin bağlamı içerisinde oluşan ve sezdirilen edimsel yönden çıkarmalıdır. Söz-Eylem kuramıyla metindeki her sözün, sözcüğün bağlamla olan ilişkisi açıklanmış olur ve okur ile yazarın ortak göndergeye ulaşmaları için ortak toplumsal uzlaşıların önemini bir kez daha fark edilir, metindeki bağlamın saptanmasının önemi bir kat daha artar. Okur, okumakta olduğu metnin bağlamını görebilmelidir. Bunun için yöneleceği ilk yer metin içindeki bağlamdır, ardından metnin yazıldığı bağlam ile yazarın içinde bulunduğu bağlamlar gelir. Ancak şüphesiz ki bir metnin bağlamının çözümlenmesinde en önemli etken, okurun metinle karşılaştığı anda içinde bulunduğu bağlamdır.

Okurun donanımı da metnin yorumlanmasını etkiler. Okurun donanım ilkelerinin açıklanması ise öğrenme uzmanı Gestalt’ın sunduğu “şema” kavramı ile açıklanabilir. Okurun donanımını önceden oluşturdukları ile yeni ulaştığı şemalar arasındaki gelişmelerin bütünü olarak ele almak mümkündür. Şemalarında farklılık oluşturan bir okur, sonraki okumasından farklı bağlamlara ulaştığı için metni farklı yorumlayabilir.

1.3.1.4. Şiirdeki Bağdaştırmalar

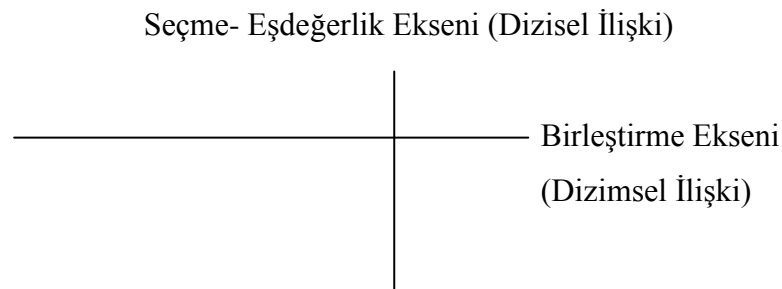
Bağdaştırma kavramı metin içindeki sözlerin dil bilgisi kuralları ve anlam bilimsel açıdan geçerliliğinin betimlenmesi biçiminde açıklamak mümkündür. Bağdaştırmaların metin içinde oluşturulan dizimsel ve dizisel ilişkiler olmak üzere iki yönü vardır. Dizimsel ve dizisel ilişkiler o metindeki bağdaştırmaların oluşum alanıdır.

¹³ Akşit Göktürk, Okuma Uğraşısı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1979, s.38

Şiirde dizimsel ve dizisel ilişkilerin kurulması için şairin verdiği uğraşa Yahya Kemal'in şiirinde yer vereceği bir sözcüğü bulmak için yıllarca beklemesi iyi bir örnek olarak düşünülebilir. A.J Greimas ve J. Courtes'e göre dizimsel ilişki, yatay ekseninde gerçekleşen bir ilişkidir. Dizimsel ilişki, daha açık bir tanımla "bir sözce içerisinde aynı anda var olan öğelerin bağdaşımı"dır. Dizisel ilişki ise "aynı bağlam içinde birbirlerinin yerine geçebilecek öğelerin birliği"dir.¹⁴ Örneğin "d-i-r-l-i-k" sözcüğünde her sesbirim birbiri ile dizimsel bir ilişki içerisinde. Eğer bu birimler yer değiştirecek olursa veya bir sesbirimin yerine başka bir sesbirim geçecek olursa anlam da değişecektir. /d/ sesbirimi yerine /b/ sesbirimi kullanıldığında sözcük, "b-i-r-l-i-k" sözcüğüne dönüşecektir.

Dizimsel ilişkiler yatay ekseninde gerçekleşir ve Chomsky' nin üretici-dönüşümsel dil bilimi, dilin dizimselliği (birleştirme- bitişiklik) üzerinde yoğunlaşmıştır. Dizisel ilişkide ise birleştirme değil bir seçim söz konusudur, eş değerlik ve birbirinin yerine kullanma mümkündür. Yazınsal ürünlerde dizimsel ilişki çoğu zaman kırılır¹⁵ ve dizimsel ilişkilerin oluşturulmasına göre bağdaştırmalar adlandırılır. Dizimsel ve dizisel ilişkileri aşağıda yer alan Şekil 2'den görmek mümkündür.

Şekil 2. Dizimsel ve Dizisel İlişkiler

(Kaynak: Nizamettin Uğur, "Şiirde Anlam Sorunu", *Kitaplık Dergisi-Şiir Yıllığı* 2004, Sayı:80, 2005, , s.159)

¹⁴ A.J. Greimas, J. Courtés, *Sémiotique, Dictionnaire Raisoné de la Théorie du Langage, Classique* Hachette, Paris 1979, s. 267, 377 (Aktaran: Hilmi Uçan, *Dilbilim-Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*, Hece Yayınları, Ankara 2008,s.124)

¹⁵ Bu konuda birçok araştırmacının uzlaştığı görülmektedir.

Şekil 2’den anlaşılacağı üzere, dizisel ilişkileri bağdaştırmalarda seçme- eşdeğerlik eksenini ile dizimsel ilişkileri birleştirme eksenini ile açıklamak mümkündür. N. Uğur’un ve D. Aksan’ın örneklerinden yola çıkarak aşağıdaki örnek verilebilir:

“Yağmur bütün camları ıslattı.”

Yukarıdaki sözcede “camları” sözcüğünün yerini “çatıları, giysileri, yerleri, insanları, semsiyeleri” sözcüklerinden birinin alabilmesi dilin seçme-eşdeğerlik eksenleri olan dizisel ilişki içerisinde değerlendirilir.

Birleştirme-bitişiklik eksenini ise bu “yağmur”, “bütün”, “camları”, “ıslattı” sözcüklerinin sıralanışı ile ilgili dizimsel bir ilişkidir. “Camlar bütün yağmurları ıslattı.” Sözcüğünün doğal dil içerisinde anlamlı olmaması da bu ilişkinin sonucudur. Görüleceği üzere sözcüklerin anlatım içerisinde düzenlenişlerinde belirli bir sınırlılık vardır ve sınırlı anlatım olanakları içerisinde, bireylerin düşüncelerince yadırganmayan düzenlenişlere “alışılmış bağdaştırma” adı verilir. Ancak “Camlar bütün yağmurları ıslattı.” biçiminde oluşturulan bir bağdaştırma bu sözceyi okuyan insan tarafından yadırganmaktadır, dilin dizimsel ilişkisine aykırıdır, böylesi bağdaştırmalara da “alışılmamış bağdaştırma” denir. Şiir metinlerinde anlam oluşturmanın en önemli yöntemlerinden biri de alışılmış bağdaştırmaların dışına çıkıp dizimsel ilişkileri değiştirme yoluyla olmaktadır. Örneğin, gözün nitelenmesinde renk adları sıralanabilecekken H. Yavuz’un, bir şiirinde “ey uçurum gözlü sevgilim!” demeyi seçmesi ya da Âşık Veysel’in şiirinde seslendiği sazından “lâl olmasını” istemesi birer alışılmamış bağdaştırma örneğidir. Şiir türünden eserlerde alışılmamış bağdaştırma örneklerine sıkça rastlanabilir. Şairler bu yolla az sayıda çağrışım yerine duygular ve çağrışımlar bütünü oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında D. Aksan’ın ifade ettiği gibi şiiri, “doğru yerinde göstergeleri bulup dizelere yerleştirmek” olarak tanımlamak mümkündür.¹⁶Şairlerin kullandığı sözcükler, her zaman olmasa bile, konuşma dilinde yer alan sözcüklerdir. Şair, konuşma dilinde yer alan sözcükleri şiirine özgün bağdaştırmalarla taşıyabilirse özgün bir şair olacaktır. Şairin bu özgünlüğü yakalamasında elbette ki alışılmamış bağdaştırmaları kullanma yeteneğinin önemli bir yeri

¹⁶Bu tanımı yapan D. Aksan’a göre şiirde alışılmamış bağdaştırmaların büyük bir bölümünde aktarma, özellikle deyim aktarması görülmektedir. Böylece şiir dilinde aktarmaların önemini daha net görmek mümkün olmaktadır.

Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yayınları, Ankara 1999, s.67

vardır. Bu nedenle günümüzde şairlerin şiirle ilgili biçimsel özelliklerden çok anlamsal yapıda gösterge seçimine odaklandığı görülmektedir.

1.3.2. Şiir Dilinde Sapmalar

Şiirlerin kuruluşunda alışılmamış bağdaştırmaların diğer bir boyutunu da şiirde görülen “sapma” lar oluşturur. Sapma kavramı ile açıklanmak istenen, sözcüklerin ses ve biçim özelliklerinde değişiklik yapmanın yanı sıra söz dizimi açısından bilinçli değişiklikler yapma ve yeni sözcük ve anlatım yolları bulma arayışıdır. D. Aksan, şairlerin bu yolla dile yeni bir güç kazandırma, göstergeleri ses ve anlam bakımından daha etkili kılmayı, okuyanın zihninde yeni değişik çağrışımlar oluşturmayı amaçladıklarını belirtir.¹⁷ Ancak sapma kullanımının yazınsal ürünleri özgün kılması konusunda Ö. Başkan şunları ifade etmektedir:

Yazınsal bir ürün için iki koşul bulunmakta gibidir. Birincisi, belli bir ölçüde “sapkın” olması; ikicisi ise bu sapkınlığın tam kıvamında olduğu kabul edilip beğeni kazanması. Eğer sanatsal açı, iyice hesaplanmaz da, “özgün” olma pahasına veya sırf “orijinallik” olsun diye, olmadık biçimde başkalıklar ileriye sürülürse, bu gibi şeylerin ilk şaşırtıcı etkisi çok uzun süre devam etmeyebilir. Bir eserin değerini saptayacak olan “yargıcılar”, son çözümde, o eseri okuyacak kişiler olduğuna göre, bir yazınsal ürünü de, o insanların bir “özgünlük” bulacakları yeni bir düzenleme getirmek zorundadır. Bunu yapmak için de, hem “konu” hem de “anlatım” bakımlarından veya hiç değilse bunlardan bir tanesi açısından yeni bir tat sunma gerekliliği vardır.¹⁸

Şiir dilinde özgün sapmaların belirlenmesinde “önceleme” kavramı önem kazanır. Geoffrey N. Leech’e göre, “dil bilim ve yazın inceleme alanlarının ortak noktası, ilk olarak önceleme olmalıdır, çünkü önceleme, şiir dili ile günlük dilin arasında başlıca ayırıcıdır.”¹⁹ C. Süreya’nın şiiri tanımlarken kullandığı anlatım bu noktada değerlidir. Şaire göre şiir, “alışkanlıklara karşı yayılım ateştir”.²⁰ Bu tanımda şiirin alışkanlıklara, durağan kurallara karşı durmakla yazılması öncelenmektedir. Bu önceleme de anlamsal, dilsel, sessel, biçimsel yapılarda doğal dilden sapma olarak değerlendirilmelidir. İmgelerin ve çağrışımların oluşmasında alışılmamış bağdaştırma biçimleri olan sapmaların şiirde birçok

¹⁷ Doğan Aksan, Şiir Dili ..., s.166

¹⁸ Özcan Başkan, Bildirişim İnsan Dili ve Ötesi, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2003, s.329-331.

¹⁹ Geoffrey Leech, A Linguistic Guide to English Poetry, Longman, London, England 1969,s.60 (Aktaran: Ünsal Özünlü, Edebiyatta Dil Kullanımları, Multilingual Yayınları,İstanbul 2001, s. 142)

²⁰ Cemal Süreya, Folklor Şiire Düşman, Can Yayınları, İstanbul 1992,s.27-29

işlevi vardır. Leech'e göre sapmalar, sessel, sözcüksel, dil bilgisel, anlamsal ve yazımsal gibi türlere ayrılabilir.²¹ D. Günay, sıralanan sapma türlerine yerel dil kullanımına göre sapmalar, tarihsel sapmalar ve zamansal sapmaları da ekler.²² Başlıca sapma türleri aşağıda Türk şiirinden örneklerle açıklanmıştır.

1.3.2.1. Sözcüksel Sapmalar

Sapma türlerinden en sık karşılaşılanı sözcüksel sapmalardır. Şiir dilinde doğal dilde var olmayan göstergelerin kullanıldığı sözcüksel sapmalardan dilde var olan kök ve ek biçim birimlerinden yeni birleşimler üretmek amacıyla yararlanıldığı görülmektedir. Leech, en sık rastlanan sözcüksel sapma örneklerinin ise “bir birime bir ön ya da sonekin eklenmesi biçiminde sapmalar” olduğunu belirtir.²³ Örneğin M. Eloğlu'nun bir şiirinin başlığı “aşklama” sözcüğüdür. Bu kullanımda Türkçede “yollama” sözcüğünün üretilmesine benzer bir özellik vardır. Ad soylu sözcüklerden yeni bir eylem üretmek için kullanılan –la/-le biçim birimi, “yollama” sözcüğünde “yola gönderme, yola çıkarma” anlamlarının oluşmasını sağlamaktadır. Aynı sözcükte görülen eylemden ad yapma amacıyla kullanılan –ma/-me biçim birimleri de örneksenerek “aşklama” sözcüğünde yerini almıştır. Aynı şiirden örnek verilebilecek bir kullanım da “Ansiyın, aşkla yağdı da sular” dizesinde yer alan “ansiyın” sözcüğünde de “susamak”, “örneklemek” veya Anadolu ağızlarında görülen “garipsemek” sözcüğünün yapılarında ad kökünden eylem üreten –sa/-se, -sı/-si, -su/-sü biçim birimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Şair bu biçim birimden hareketle yeni bir sözcük üretmiştir. Bu sözcüğe son ek eklenerek yapılan bir sözcüksel sapmadır.

Örneğin, C. Süreya'nın “üvercinka” sözcüğü konusunda D. Aksan, “güvercin” sözcüğünün ilk sesinin düşürülmesinin ardından Rusça kadın adlarına gelen –ka biçim biriminin eklenmesi ile sözcüğün çağrışım zenginliğinin arttırıldığını belirtir.²⁴ Sözcüksel sapmaları yeni sözcük üretmek yoluyla da oluşturmak mümkündür. E. Ayhan'ın “cehennet” sözcüğü bu tür kullanımları örnekleyebilir.

²¹ Geoffrey Leech, A Linguistic ... ,s.42-50

(Aktaran: Ünsal Özünlü, Edebiyatta Dil Kullanımları, Multilingual Yayınları, İstanbul 2001, s. 142)

²² Doğan Günay, Metin Bilgisi, Multilingual Yayınları, İstanbul 2007

²³ Geoffrey Leech, A Linguistic Guide to English Poetry, Longman, London 1973, s.42 (Aktaran: Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yayınları, Ankara 1999,s.167)

²⁴ Doğan Aksan, Şiir Dili ve ... ,s.172

1.3.2.2. Dil Bilgisel Sapmalar

Kimi şairler, dilin kalıplaşan kullanımlarında bilinçli olarak müdahale eder ve kalıplaşan kullanıma bir değişiklik getirirler. Şiir dilinde dil bilgisel sapmalar, ekler ve sözcüklerin tümce içinde sıralanışında görülen sapmalardır ve bu tür sapmaları birçok şiirde görmek olağandır. Şiirlerde, eylemlerin, eylemlere gelen zaman eklerinin ses düzeyinde değiştirilmesi buna örnek olabilir. Ö. Asaf'ın; “Sana güzel deyorlar, sakın olma!” dizesinde böyle bir sapmaya başvurulduğunu görmek mümkündür. Bu tür sapmalar söz diziminin değiştirilmesi ya da bazı eklerin düşürülmesi biçiminde de olabilir. Örneğin, Seyrânî'nin aşağıdaki dörtlüğünün son dizesinde geçişli bir eylem kullanılmışken belirtili nesnenin kullanılmayarak bir kısaltmaya gidildiği görülmektedir.

“Ben bu aşkın çilesini
Yanar çektim tüter çektim
Yedim gonca sillesini
Bülbül gibi öter çektim”²⁵

Yukarıdaki dörtlükte yer alan “çek-” eylemi geçişli bir eylemdir. Ozanın “bülbül gibi” çektiği “şeyin” “aşkın çilesi” olduğu dörtlüğün ilk dizesinden çıkarılsa da dörtlükteki yargı kesitleri açısından sön dizede bu nesnenin kullanılmadığı görülmektedir. Bu dil bilgisel sapmalara örnek olabilecek bir kullanımdır. Aynı dörtlükte yer alan “gonca sillesini” tamlamasının da dil bilgisi kuralları içerisinde “goncanın sillesini” biçiminde kullanıldığında daha doğru bir yapı oluşturduğu söylenebilir. Ancak, unutulmamalıdır ki dil bilgisel sapmalar araştırılırken Halk edebiyatı ürünlerinde yerel kullanımlara dikkat edilmeli, şairin böylesi bağdaştırmaları bilinçli mi bilinçsiz mi yaptığına her zaman kuşku ile yaklaşılmalıdır. Sözelimi; Ege yöresine ait “Cemilem” türküsünde yer alan aşağıdaki dizelerde sözcüksel sapma aranması yanlış olacaktır:

“Gaydırı gupbak Cemilem
Nasıl nasıl edelim biz bu işe”²⁶

Yukarıdaki dizelerde “bu işe” sözü E. Kıraç'a göre yanlış sayılmamalıdır. Çünkü Ege yöresinde “bu işi” yerine “bu işe” biçimi kullanılmakta, belirtme durum eki olan –i biçim

²⁵ Saim Sakaoğlu, “Türk Saz Şiiri”, *Türk Dili Dergisi* Türk Şiiri Özel Sayısı-Halk Şiiri, Sayı: 445, 450, 1989, s.216

²⁶ Ekrem Kıraç, “Türk Halk Şiiri İcralarında Görülen Bazı Söz Yanlışları”, *Millî Folklor*, Sayı: 74, 2007, s.77

birimi yerine, yönelme biçim birimi olan –e biçim biriminin kullanıldığı görülmektedir. Aynı türküde yer alan aşağıdaki kullanımları da bu biçimde düşünmek yerinde olacaktır.

“Nikâ(hı)mızı gıysın
Ünnen gelin Hoca Memiş’e”²⁷

Bu noktada şairin, şiiri oluştururken genel dil bilgisi kuralları dışında bir kullanıma yer verip vermediğini belirlemek için yerel kullanımlara da dikkat edilmesi gerekliliği belirir. Yukarıdaki kullanımlar şairin içinde bulunduğu doğal dilde karşılık bulduğu için dil bilgisel ya da sözcüksel sapma biçiminde değerlendirilemez. Bilinçli olarak yapılan değiştirimlere örnek olarak Ü. Özünlü ve D.Aksan, Cemal Süreya’ nın aşağıdaki kullanımına dikkat çekmektedirler²⁸:

“Ben nice gözle nice denizle nice gazelle
Rimle gördüm rimle bildim rimle yaşadım seni”²⁹

Yukarıdaki dizlerdeki farklı kullanımın okuma ediminde okura farklı yollar sunduğu görülebilir. T. Yarkent’in bir güftesinde de dil bilgisel bir sapmaya örnek verilecek bir kullanım vardır:

“Mihrabım diyerek sana yüz vurdum
Gönlünün dalında bir yuva kurdum”³⁰

Yukarıda anlam bilimsel sapmalara örnek olabilecek kullanımlar da vardır, ancak, “yüz vurmak” eylemi dil bilgisi içerisinde görülmeyen bir kullanımdır; “yüz sürmek” biçiminde dile getirilmesi daha doğru bir kullanım olabileceken “yüz vurmak” kullanımının seçilmesiyle dil bilgisel bir sapma oluşturulmuştur.

²⁷ Ekrem Kıracı, “Türk Halk Şiiri ...”,s.77

²⁸ Ünsal Özünlü bu kullanımın sağladığı değişik okuma yöntemleri ve anlamsal ilişkilerle ilgili detaylı bir değerlendirme yapmıştır. (Bakınız: Ünsal Özünlü, Edebiyatta Dil Kullanımları, Multilingual Yayınları, İstanbul 2001, s. 148 ve Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, Engin Yayınları, Ankara 1999, s.176)

²⁹ Cemal Süreya, Sevda Sözleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s.42

³⁰ Turgut Yarkent, “Mihrabım Diyerek”, Türk Sanat Müziği Antolojisi (A-F içinde), TRT Yayınları, Ankara 2008

1.3.2.3. Anlam Bilimsel Sapmalar

Anlam bilimsel sapmalar, alışılmamış bağdaştırmaların en çok örneklendiği durumlar arasında yer alır. Anlam bilimsel sapmalar şiir dilinin doğal dilden ayrılan en önemli özellikleridir. Anlam bilimsel sapmalara şiir türünde yazılmış birçok eserde rastlamak mümkündür. İstiklâl Marşı'nın ikinci dördlüğünün ilk dizesinde yer alan “Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!” sözcesinde Türk bayrağında yer alan ve Türk milletinin varlığını, bağımsızlığını imgeleyen “hilâl”e insana ait olan “nazlı” olma niteliğinin verilerek kişileştirme yapılması ve “hilâl”in “çehresini çatma”sı anlam bilimsel bir sapma ile gerçekleşmiştir. K. Kamu'nun aşağıdaki dizelerini de anlamsal sapmaya örnek vermek mümkündür:

“-Kuru bir yaprak gibi kabini eline al
Diye hıçkırır kaval.”³¹

Yukarıdaki dizede kalbin kuru bir yaprak gibi, her an parçalanmaya, dağılmaya hazır biçimde ele alınması, kavalın bir insan gibi üzülen ağırlaması, hıçkırması anlamsal sapmalardır. A. İlhan'ın aşağıdaki dizeleri de anlamsal sapma biçiminde değerlendirilebilir.

“kasım'da bir çarşamba çatladı
yarısını çaldılar yarısını ben çaldım”³²

Yukarıdaki dizelerde bir zaman dilimi göstergesinin somutlaştırarak çatlaması, çalınması dikkati çeken anlam bilimsel sapmadır. Bir başka örnek verilecek olursa;

“Bana bir mektup geldi,
İçinden ben çıktım”³³

Ö.Asaf'ın yukarıdaki dizelerinde kendisine gelen bir mektuptan insanın kendisinin çıkması ile anlamsal sapma oluşturulmuştur.

³¹ Kemalettin Kamu, “Bingöl Çobanları” (İçinde: Rifat Necdet Evrimer, Kemalettin Kamu- Hayatı Şahsiyeti Ve Şiirleri - Üçler Basımevi, Ankara 1949)

³² Attila İlhan, Ben Sana Mecburum, Ataç Kitapevi, İstanbul 1963,s.28-29

³³ Özdemir Asaf, Yuvarlağın Köşeleri, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004

1.3.2.4. Sessel Sapmalar

Sessel sapmaları, şiir dilinde değişik amaçlarla ölçünlü dildeki göstergelerin ses açısından değiştirilmesi yoluyla meydana geldiğini düşünmek gerekir. Diğer sapmalara göre şiir dilimizde daha az kullanıldığı görülür.

Ö. Asaf'ın aşağıdaki dizesi bu tür bir uygulamaya örnek verilebilir:

“Sana güzel deyolar
Sakın olma!”³⁴

Ölçünlü dil içerisinde “diyorlar” biçiminde söylenip yazılacak olan söz, şiirde “deyolar” biçiminde yazılmıştır.

Yerel kullanımların bilinçli bir biçimde dize içerisinde yer alması da bir tür sessel sapma yaratır. C. Süreya, bu konuyu örnekleyen birçok dize dile getirmiştir. Sözelimi aşağıda yer alan “Ama Senin” şiirinde günlük söyleyişe yer verilmiştir.

“Daha nen olayım isterdin,
Onursuzunum ya senin”³⁵

Yukarıdaki dizede “neyin” biçiminde dile getirilmesi ortak dil içerisinde doğru sayılabilecek bir söyleyiş yerine “nen” sözcüğü kullanılmış, günlük dilde görülebilecek birçok ses olayı, yazıda yer almıştır. Aşağıdaki dizelerde de C. Süreya'nın yerel kullanımlara dayanan sapma gerçekleştirdiği görülmektedir.

“ Kaç turna sürüsü süzülüp gitti
Buğdaylar kaçınıcı sarardı üstümüze.
Ah! Umutsuz türküler yaktık, ağladık
Biz dayanamaz olduk gayri
Di gel gayri zalım ürüzger
Di gel...”³⁶

³⁴ Özdemir Asaf, Benden Sonra Mutluluk, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004

³⁵ Cemal Süreya, Sevda Sözleri ..., s.160

³⁶ Cemal Süreya, Sevda Sözleri ..., s.170

Yukarıdaki dizelerde oluşan bağlam, dize sonunda şairin “umutsuz türküler yaktık” demesinden sonra ölçünlü dilden uzaklaşp ve türkülerde yer alabilecek bir seslenmediği, “gayri”, “di gel”, “zalım”, “ürüzger” gibi sözcelerle yerel ağızlarda kullanılabilecek bir söyleyişe bilinçli olarak yöneldiği görülmektedir. A.Halet Çelebi’nin aşağıdaki dizeleri de sözcüklerdeki sesbirimleri arttırılması yoluyla sessel sapma konusunu örneklemeleri açısından ilgi çekicidir:

“ vurma kazmayı
ferhâaad
he’nin iki gözü iki çeşme
âaahh”³⁷

Sessel sapmaların en temel iki yönü yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere yerel söyleyişlere yer verme ve sözcük içerisindeki seslerin sesbirimlerini yinelemeler olarak söylenebilir. Şiir dilinde de bu sapmalarla şiire bir gerçeklik katıldığı söylenebilir.

1.3.2.5. Yazımsal Sapmalar

Yazımsal sapmalar şiir dilinde yazım ve noktalama kurallarının uygulanması ile oluşan sapmalardır. Bunların başında sözceler arasında noktalama işaretlerinin kullanılmaması, dizelerin ilk harflerinin küçük yazılması, bazı sözcüklerin birleşik yazılmaları, bazı sözcüklerin ayrı yazılması, sayfa ve harf büyüklüğü ile ilgili değişik kullanımlar yazımsal sapma içerisinde değerlendirilir. Kimi zaman da sözcüklere gelen ekler ayrı yazılır. E. Batur’un aşağıdaki dizeleri buna örnek gösterilebilir:

“Birden aklıma seni sevmek gel
gel
gel
gel
gel
iyor.zUn)”³⁸

Yukarıdaki dizede ilk dizeden sonra gelen sözcelerde sözcükler küçük harfle başlamış ve kiplik ekleri ayrı yazılmıştır. Bu kullanımla şiirin kağıt üzerinden yansıyan görsel etkisi güçlendirilmeye çalışılmış olabilir. Yazımsal sapmalarda noktalama

³⁷ Asaf Halet Çelebi, Bütün Şiirleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007

³⁸ <http://www.enisbatur.org/arsiv> (10/09/2009)

işaretlerinin kullanılmamasına B. Rahmi Eyuboğlu'nun aşağıdaki dizelerinden örnek verilebilir.

“Toprak dedi ki:
Can Allahın yongasıdır
Fakat ben bir deri bir kemik kaldım.
Bir de misafirim var adı candır.”³⁹

Yukarıdaki dizelerde özel adlara gelen ad durum ekinin kesme işareti (') kullanılmadan yazıldığını görmek mümkündür. Sapmaların şiir kuruluşundaki biçimleri ve değerleri böylelikle anlatılabilir. Ancak A. Göktürk, edebiyat ürünlerinde görülen doğal dilden farklılaşmayı bir “sapma” olarak görmez. Göktürk'e göre edebiyat ürünlerindeki dilin doğal dilden farklılığı Söz-Eylem, İkonik Gösterge ve Simgesel Biçim kuramları içerisinde değerlendirilmelidir.⁴⁰ Bu kuramlar dışında gelişen Önceleme yaklaşımının da yazınsal ürünlerde görülen doğal dil dışı kullanımları bir “sapma” olarak adlandırmadığı görülmektedir. Aşağıda yer alan bölümde “sapma” yaklaşımı ile Söz Eylem, İkonik Gösterge, Simgesel Biçim kuramları ve Önceleme yaklaşımı karşılaştırılmıştır.

1.3.3. Şiir Dilinde Sapmaya Karşı Kuramlar

Gösterge biliminin dil bilgisi kuramları içerisinde gelişen “sapma” kavramına karşı Söz-Eylem, Simgesel Biçim kuramları ve Önceleme yaklaşımı gelişmiştir. Söz- Eylem ve Simgesel Biçim kuramları sapma kavramı hakkında savundukları düşünceler açısından birlikte ele alınabilir. Aşağıda sapmaya karşı gelişen bu üç kuram genel hatlarıyla tanıtılmıştır.

1.3.3.1. Söz Eylem ve Simgesel Biçim Kuramları

Söz-Eylem'in dilin bağlam içerisinde kazandığı anlamlarına yönelmiş bir kuram olduğuna çalışmanın önceki bölümlerinde yer verilmiştir. Bu bölümde ise Söz-Eylem kuramının “sapma” kavramına karşı savunduğu düşünceler değerlendirilmiştir.

³⁹ Bedri Rahmi Eyuboğlu, Dol Karabakır Dol, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1984

⁴⁰ Bakınız:

Akşit Göktürk, Okuma Uğraşı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1979

Söz-Eylem kuramına göre hiçbir yazınsal metnin yalın türden birtakım edim bildirisi sözlerin art arda zincirlenişi, bir edim sözceleri toplamı olarak görülemez. Ancak metin içinde yer alan bağlam içinde bir anlam kazanır ve bir edim, tek bir, ilişkisiz bir edim olmaktan çıkar, bir eyleme dönüşür.⁴¹ Sözcelerde edimlerin her biri ayrı ayrı gösterilmez, okurun metni alımlamasına bırakılır. Şiir metinlerinde ise bu düşünce en çok örneği bulur.

A. Göktürk, yazınsal metinlerdeki dilin gerçeklik alanı ile ilgili olarak dile getirilen Richards'ın “düzmece sözcü”, Ingarden'in “ sözümona yargı” ve Austin'in diği “asalak dil” tanımını, “sapmacı” kuramın bir uzantısı olarak niteler.⁴² Çünkü “sapmacı” kuram yazınsal dili, doğal dilden bir sapma olarak görür. Oysa A. Göktürk'e göre, yazınsal dilin varlığı için, ancak bir ön koşuldur doğal dil. Yazınsal dilde okura doğrudan gerçek hayatta bulamayacağı yaşantılar sağlamayı amaçlama vardır. En gerçek olanı, en nesnel anlatımlarla dile getiren bir yazınsal metin dahi hiçbir zaman gerçeğin birebir kopyası olamaz, hiçbir zaman gerçekle eşdeğer olamaz. Bu görüşle uyumlu olan Simgesel Biçimler kuramının kurucusu Ernst Cassirer, 1923-1929 yılları arasında yazdığı “Simgesel Biçimlerin Felsefesi” adlı eserinde insanoğlunu, çevresinde yönünü bulabilmek için sürekli sembollere ihtiyaç duyan bir yaratık olarak tanımlamıştır.⁴³ Cassirer'in Simgesel Biçim kuramında metindeki görünür anlam ilişkilerinin oluşturulan kurmaca dünyanın koşulları olduğu, parçaları olmadığı üzerinde durulur. Nesnel göndergelerin birer izden ibarettir. Bu izlerle zengin birleşimlere ulaşılır. Bu birleştirmede de metnin iç kurguları- bağlam okura yol gösteren göstergelerdir.⁴⁴

Metin içinde doğal dilin belirli bir iz oluşu ve her göstergenin bağlamı içinde kendi göndergesini taşımasıyla Umberto Eco'nun “ikonik gösterge” kavramı Simgesel Biçim kuramına bir açılım getirmiştir. “İkonik gösterge” kavramı, genelde resim ve heykeltıraşlık sanatlarında, sinemada kullanılan bir gösterge bilimsel kavramdır. Örneğin bir resim, kendisinin alımlanma bağlamını kendisi ortaya koyar ve kendi bir gösterge olup göndergesini de yansıtır. Çok basit düzeye indirmek gerekirse, bilgisayar klavyesindeki birden fazla işlevli her tuşun üzerinde yer alan simgelerin her biri, kullanım bağlamında bir ikonik göstergedir, o tuşun kullanılması ile tuşun üzerindeki simgeyle büyük oranda

⁴¹ Edimlerin eyleme dönüşmesini Greimas'ın göstergebilim doğrultusunda metinleri incelemede yer verdiği “eyleyenler” modelinde edimlerin birleşerek bir eyleme dönüşmelerinde görmek mümkündür.

⁴² Akşit Göktürk, Okuma Uğraşı ..., s.176

⁴³ http://tr.wikipedia.org/wiki/Ernst_Cassirer (10/10/2009)

⁴⁴ Ernst Cassirer, Sembolik Formlar Felsefesi-Dili, Hece Yayınları, Ankara 2005

benzeyen bir sonuca ulaşılır. Metin içinde de her gösterge bağlamı içinde çeşitli koşullar oluşturur. Metnin yorumlamasında her gösterge kendi şartlarında bir metin içi gerçekliktir, ne var ki bu gerçeklik doğal dünyadan farklı olduğu için doğal dilden de farklı olacaktır. Öyleyse bir ikonik gösterge bir göndergeden çok algılama süreçlerini sergiler. Çünkü yazar, doğal dilden bir seçme ile oluşturur metnini. Okur için farklı alımlama süreçleri kurmuştur. Okur metni okurken varsayımdan varsayıma, bağlamdan bağlama geçerek okur. Bu anlamda yazınsal dilden ayrılan özellikleri “sapma” kavramı içinde değerlendirmek yanlıştır. Her yazınsal gösterge, kendi bağlamının gerçektir. Şiirdeki her gösterge, dizeler arasında, sahnedeki bir oyuncu kadar gerçektir.

Yazar tarafından oluşturulan yazınsal göstergeler, farklı algılama süreçlerinin yol haritasını çizer. Algılama süreçlerinin yol haritasına göre metni okuma yolculuğuna çıkan okur, denediği, geçtiği bütün yolların sonunda haritada gösterilen yere değil de başka bir yere ulaşabilir. Yazınsal göstergeler, aynı çizgiyi izleseler de bazı yol ayrımlarıyla metnin sonunda okuyucuyu daha değişik yerlere götürebilirler. Öyleyse, seçilen göstergenin doğal dilin gerçekliği ile karşılaştırılmasından çok algılama süreçlerine katkısı açısından incelenmesi gerekir. Bu açıdan bakıldığında kendi içerisinde bir bağlam oluşturan metinler, doğal dil ile karşılaştırılmak; onunla anlamlandırılmak gereğini duymazlar. Onlar, metindeki bağlam içerisinde, doğal dil içindeki bir söz kadar anlamlıdır. Bu nedenle metni doğal dil ile karşılaştırmak yerine, onun bağlamını oluşturan metin içi göstergelerin okurun algılama süreçlerini biçimlendirmelerine bakmak gerekir. Söz-Eylem kuramının bu karşı tezine sapma kavramı bir açıklama sunmamıştır.

Çalışmanın aşağıdaki bölümünde sapmacı yaklaşıma karşı çıkan Önceleme yaklaşımı da ele alındıktan sonra şiirde izlek konusu incelenirken gösterge bilimsel dörtgenin şiir metinlerinin alımlanmasına olan katkısı değerlendirilmiştir.

1.3.3.2. Önceleme Yaklaşımı

Öncelemeler, bir anlatım yoludur. Öncelemeleri görsel, ses bilgisel, biçim bilgisel, söz dizimsel ve anlam bilimsel anlamda yönelik olarak şiirde göze çarpan, işitilen ilk unsur olarak tanımlamak mümkündür. Kimi araştırmacılara göre önceleme kavramının gelmesi ile şiirin alışılmış kullanımdan sapma olarak değerlendirilmesi son bulmuştur. Bu düşüncenin oluşmasında öncelemelerin doğal dil içerisinde de görülmesi etkili olmuştur. Şiirlerde öncelemelere sıkça rastlamak mümkündür.⁴⁵ Şair, oluşturduğu önceleme ile aşağıda yer alan amaçları gerçekleştirmek ister:

1. Okuyucunun ilgisini çekmek, onu öncelenen unsura doğru yöneltmek.
2. Vurgu ve tonlamayı güçlendirmek.
3. Şiirle anlatılana görsel, işitsel destek sağlamak.
4. Çağrışımları ve anlamları güçlendirmek, çeşitlendirmek.

Aşağıda N. Fazıl Kısakürek'in sessel anlamda bir önceleme örneğini gerçekleştirdiği dizelerine yer verilmiştir:

“Sayıklama

Kedim, ayak ucuma büzülmüş, uyumakta,
İplik iplik sarıyor sükûtu bir yumakta,
Hırıl hırıl,
Hırıl hırıl...
Bir göz gibi süzüyor beni camlarda gece,
Dönüyor etrafında bir sürü kambur cüce
Fırıl fırıl,
Fırıl fırıl...”⁴⁶

Yukarıdaki dizelerde görüldüğü gibi “hırıl hırıl” sözcükleri ve “fırıl fırıl” sözcükleri yinelenecek şekilde şiirin başlığı ile uyumlu bir önceleme oluşturulmuştur. Yukarıda ele alınan örnekler ve açıklamalar sonucunda şiir türünden metinlerde bazen sesin, bazen yazının, bazen de anlamın öncelendiği, ancak bu öncelemelerin bir sapma olarak değil de öne çıkarılan unsur olarak ele alınmasının da şiir dilini inceleyenler tarafından kabul gören bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

⁴⁵ Ünsal Özünlü, bu konuda oldukça kapsamlı bir irdeleme yapmıştır. (Bakınız: Ünsal Özünlü, Edebiyatta Dil Kullanımları, Multilingual Yayıncılık, İstanbul 2001, s.90-113)

⁴⁶ Necip Fazıl Kısakürek, Çile, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2008

Çalışmada şiirlerin dil özellikleri belirlenirken hem sapma yaklaşımını benimseyenlerin hem de Söz-Eylem, Simgesel Biçim kuramları ve Önceleme yaklaşımını benimseyenlerin görüşlerinden koşut bir biçimde yararlanılmıştır. Böylelikle bu farklı kuramlar ve yaklaşımların açıklamakta eksik kaldıkları durumların oluşması engellenmiştir.

1.4. Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgen

Şiirin izleği şiirin anlamının ana hatlarını gösterir. Gönderimler ve örgeler izlekle ilgili kavramlarken Gösterge bilimsel dörtgen de izleğin mantıksal tutarlılığın okurca görünmesine katkı sağlayabilir. Aşağıdaki bölümde bu terimler açıklanmaya çalışılmıştır.

1.4.1. İzlek

İzlek kavramı, “Bir edebî eserde işlenen konunun anlamca ortaya koyduğu ana yönelim” biçiminde tanımlanmaktadır.⁴⁷ Aynı kavramını “anlamsal büyük yapı” olarak ele almak, söyleşi durumunda olunan metnin “neyden söz ettiğine” verilen yanıtların toplamı olarak değerlendirmek mümkündür.

Şiir türünden eserler de dâhil olmak üzere her metinde birbirini izleyen, sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan sözce dizilişlerinden bahsedilebilir. D. Günay’a göre metnin izleğini etkileyen bu diziliş, “rastlantısal bir diziliş değildir, aksine yazar tarafından bilinçli olarak belli mantık sırasına göre, dil bilimsel ulamlara ve metin işleyişine göre yapılır.”⁴⁸

İzlek, metindeki bağdaştırmalarla oluşur ve her zaman “bağdaşıklık” ile birliktedir. D. Günay’a göre bağdaşıklık, bir yazının metin olmasını sağlayan metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümüdür.⁴⁹ Metinde bağdaşıklık oluşturmanın birçok yolu vardır, izleklerin yeniden kullanılması, aynı sözcüklerin yeniden kullanılması, aynı duygu, aynı düşüncenin yeniden kullanılması ya da karşıt izlek, karşıt sözcük, karşıt duygu, karşıt duygunun yeniden kullanılarak bir ayırım ve bağdaşım eksenlerinin yinelenmesi başlıca bağdaşıklık oluşturma yoludur. Bilinçli bir biçimde oluşturulan bağdaşıklıklarda seçme ve

⁴⁷ <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=izlek&ayn=tam> (12.01.2010)

⁴⁸ Doğan Günay, Metin Bilgisi ..., s.44

⁴⁹ Doğan Günay, Metin Bilgisi ..., s.44

birleştirmede bir benzeşme, bir yineleme ve belli bir anlama, izleğe yönelme vardır. İzleğin oluşmasında metin içindeki yinelemelerin ve yerdeşliklerin çok büyük etkisi vardır.

1.4.1.1. Gönderim ve Öрге

Metin içinde tutarlılığı sağlayan her ögeye D. Günay, “gönderim” adını verir ve gönderimler eğer izleğin oluşmasında rol alıyorsa bu gönderimler “örge” adını alır. D. Günay şiirlerde en önemli örgeyi “sessel yerdeşlik” olduğunu belirtir ve yerdeşliği metin içinde devingenliği sağlayan art arda gelme, birbirinin yerini alma görevini üstlenen, metnin anlamsal bağdaşlığı olan tutarlılığı ile söz dizimsel bağdaşlığı sağlayan değiştirim, eksilteli yapı ve kavramlar bütünü biçiminde yorumlar.⁵⁰ D. Günay’ın yorumunda sesbirimsel yerdeşliğin öne çıktığı görülmektedir. H.Uçan ise yerdeşliğin sözlük birim, ses birim düzeyinde olabileceği gibi, imgesel düzeyde de olabileceğini belirtir.⁵¹ Metnin bağlamı içerisinde yer alan bir imgenin sonraki bir bölümde açıklanması da yerdeşlik içerisinde değerlendirilebilir. Âşık Veysel’in “Dostlar Beni Hatırlasın” adlı şiirinde sözlük birim, ses birim, imge açısından ve imgenin açıklanması açısından aşağıdaki iki dördüğü dikkat çekicidir:

“Can kafeste durmaz uçar
Dünya bir han konar göçer
Ay dolanır yıllar geçer
Dostlar beni hatırlasın”

Can bedenden ayrılacak
Tütmez baca yanmaz ocak
Selam olsun kucak kucak
Dostlar beni hatırlasın”⁵²

Yukarıdaki iki dizede şair şiirin izleğini dünyadan ayrılışın, sevdiklerden ayrılışın getirdiği hüznün ile hayatın son bulmasından sonra sevdiklerinin kendisini hatırlaması isteği üzerine kurmuştur. Bu izleğin oluşmasında sözcüklerin tekrar edilmesi, duyguların ve düşüncelerin tekrar edilmesinin yanı sıra, söz dizimi kullanımında seçme ekseninde yaptığı değişiklik ile de izleğin bir gönderimini oluşturmuştur. Ancak burada can kavramı ile kuş kavramının; beden ve dünya hayatı kavramları ile kafes kavramlarının birbirlerine

⁵⁰ Doğan Günay, Metin Bilgisi, ... s.171

⁵¹ Hilmi Uçan, Dilbilim, Göstergebilim ... , s.127

⁵² Saim Sakaoğlu, “Türk Saz Şiiri ... , s. 227

benzetilerek alışılmamış bağdaştırma yoluna gidildiğini önceden söylemekte yarar vardır. Şairin seçme-değiştirme ekseninde yaptığı değişikliği aşağıdaki biçimde göstermek mümkündür:

“Can kafeste durmaz, uçar”
 ↓ ↓ ↓ ↓
“Can bedenden ayrılacak”

Yukarıdaki dizelerdeki sıralanışları değiştirdiğimizde imgeler yine örtüşmekte, şiirin bağdaşıklığı içerisinde anlamlı olacak yapılar oluşmaktadır, “can”ın “kuşa” benzediği imgenin tekrar edilmesi ile “kafes” ile anlatılmak istenenin “beden” olduğu açıklanmakta, söz dizimindeki eş sıralamanın oluşması ile de değiştirme yapılabilmektedir. Şairin ilgili dörtlüklerin ilkinde yer alan ilk iki dize arasında imgenin devam ettirilmesi ile bir yerdeşliğin oluşturulduğu görülür. Bu yerdeşlikle şiirin izleği, dünya hayatının birgün son bulacağı, ancak hayata veda ettikten sonra da dostlar tarafından hatırlanma isteği biçiminde belirir.

1.4.2. Gösterge Bilimsel Dörtgen ve Şiir

İzleğin oluşmasında beliren örgeler ve gönderimlerin metin içindeki bütün bağdaşıklıklarının, tutarlılıklarının görülmesinde A. J. Greimas’ın geliştirdiği gösterge bilimsel dörtgen yararlı olabilir. Gösterge bilimsel dörtgen, yazınsal metinlerde anlamın üretilme sürecinde yazara, bu anlamın oluşturulmasında okura yol gösterebilir. Bir metinde anlamın üretilme sürecinde değişik düzeyler vardır. Bu düzeyler kendi içerisinde aşamalı üretim süreçlerinden oluşur. En soyut düzeyde, karşıtlık, çelişkinlik ve içirme gibi gösterge bilimsel dörtgen üzerinde eklemlenen temel-mantıksal anlam ilişkilerinin yer aldığını belirten Z. Kıran ve A. Eziler Kıran’a göre metnin düzeyinde görülmeyen bu soyut düzlemin altında, derin yapıda zamanın, uzamın, eyleyenlerin, kahramanların, nesnelere üstleneceği değerler ve özellikleri oluşmaya başlar. Bu soyut değerlerin bazıları örtülü kalır, dilsel birimlerle biçimlenemez bazıları ise çok net bir biçimde belirgindir.⁵³

⁵³ Zeynel Kıran; Ayşe Eziler Kıran, Yazınsal Okuma Süreçleri, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2007,s. 327

A.J. Greimas yukarıda ele alınan soyutlama biçimini, mantıksal ve anlam bilimsel bakış açısıyla, karşılıklı ilişkileri dikkate almış ve mantıksal-anlamsal bir biçimde açıklama yoluna gitmiştir. Bu düzeyde, gösterge bilimsel dörtgenle gerçekleşen terimlere dayanan olumluluk ve olumsuzluk gibi temel söz dizimsel işlemler yer alır.

A.J. Greimas'a gösterge bilimsel dörtgeni "herhangi bir anlam bilim ulamının mantıksal eklemelişinin görsel sunumu" olarak tanımlar.⁵⁴ Bu tanımda gösterge bilimsel dörtgenin iki özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Bunların ilki, dörtgen birçok anlam izlenimi yaratan durağan ilişkilerin eklemelişmesinin incelenemesidir. Bu durumda ilişkiler göstergelerin değerleri arasındaki bir dizgeyle açıklanır. Bu, dörtgenin sınıflandırılmış ve durağan özelliğidir.

Söz konusu dörtgende ilişkiler karşıtlık (<---->) / çelişkinlik (↔) ve içirme (bütünleyim : |.....>) ilişkileri ile açıklanır. Şiir metinlerinde bu ilişkilerin her zaman yer alması beklenemez, ancak bazı şiir metinlerinde bu dörtgen işlevsel olabilir. M. Kemal Kurşunluoğlu'nun aşağıda yer alan dizelerinden hareketle bu konuyu örneklendirmek mümkündür:

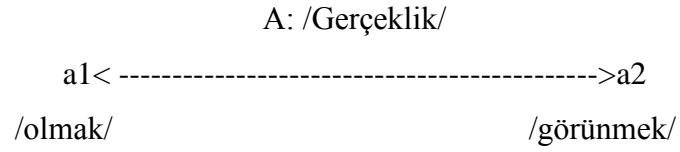
"Her sabah kalkıyorum
İşsiz güçsüzüm
Ne yiyecek ne cıgara
Nerde akşam orda sabahı ediyorum
Karnımın doyması yetmez mi,
Neme gerek benim lüks tantana
Sahilde geziyorum çoğu zaman
Eşim dostum balıkçılar,
Sokak satıcıları ve çocuklar"⁵⁵

Yukarıdaki dizelerde işsiz güçsüz olan birisi konuşmaktadır. İşsiz güçsüz olması şiirin ilerleyen dizelerinde "yiyecek" ekmek; içecek "cıgara" bulamamak, yatacak bir yer bulamayıp "nerde akşam orda sabah" etmek, çoğu zamanın "sahilde" gezerek geçirmek gibi göndergeler bunu doğrular niteliktedir. Öyleyse bunu gerçeklik ekseninde aşağıdaki biçimde göstermek mümkündür.

⁵⁴ A. J. Greimas, J. Courtés, Sémiotique, Dictionnaire Raisoné de la Théorie du Langage, C.I, Classique Hachette, Paris 1979, s.29 (Aktaran:Hilmi Uçan, Dilbilim, Göstergibilim ve Edebiyat Eğitimi, Hece 2007, s. 129)

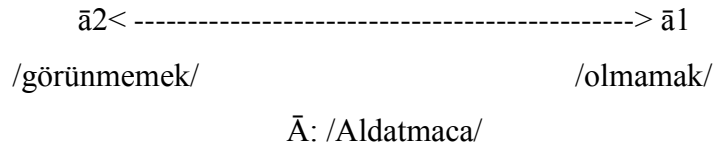
⁵⁵ Mehmet Kemal Kurşunluoğlu, "İzmir Şiirleri" (İçinde: İlhami Soysal, 20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009)

Şekil 3. Gerçeklik Ekseni

Şiirde işsiz güçsüz olduğunu söyleyen kişinin göstergeleri onun işsiz güçsüz olduğunu doğrular niteliktedir ve olduğu gibi görünüyor, görüldüğü gibi oluyordur. Bu kişinin sözleri bu anlamda gerçeklik ekseninde yer almaktadır. Ancak şiirde yer alan göstergelerde, işsiz güçsüz olduğunu söyleyen, işsiz güçsüz olan kişi eğer işinin gücünün olduğunu söyleyen bir kişi olsaydı bu durumda şiirdeki göstergeleri aldatmaca ekseninde yer alırdı. Bunu aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

Şekil 4. Aldatmaca Ekseni

Şekil 5'te, $\bar{a}2$ (görünmemek), $a1$ (olmak)'i içerir. Aynı biçimde $\bar{a}1$ (olmamak), $a2$ (görünmek)'i içerir. Bu eksenlere de “içerme eksen” ya da “bütünleyicilik eksen” denir.

$a1$ (olmak), $\bar{a}1$ (olmamak) ile; $a2$ (görünmek), $\bar{a}2$ (görünmemek) ile “çelişkinlik” eksenlerini oluşturur. S. Akın'ın aşağıdaki dizelerinde yer alan göstergeler ise çelişkinlik ekseninde değerlendirilebilir.

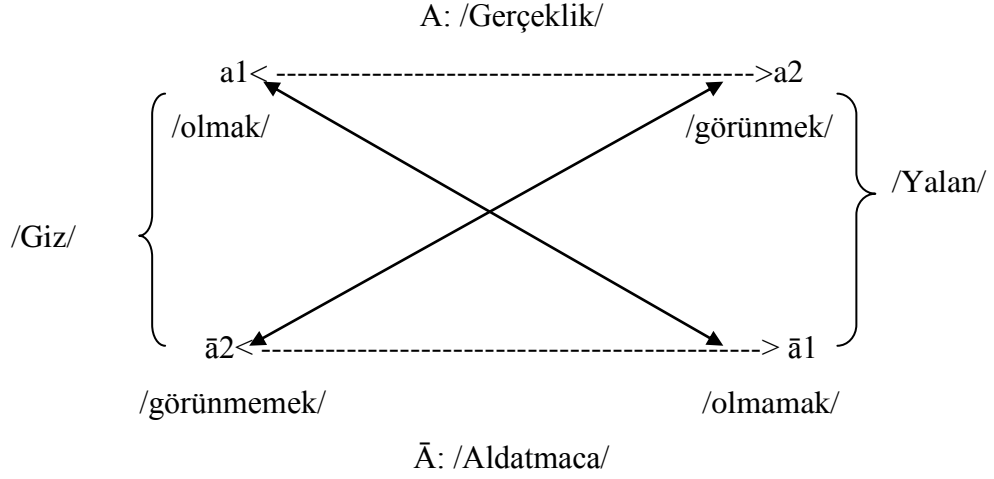
“Dürüst olalım beyler!
İlk adım sizden
Sökün savaş gemilerinden
Can simitlerini!”⁵⁶

Şiirde dürüstlük kavramı ve savaş durumları ele alınmıştır. İnsanların çeşitli amaçlarla birbirlerinin yaşamlarına son vermeyi amaçladıkları savaş ortamında, yaşam kurtarıcı can simitlerinin olması bir çelişkinlik olarak değerlendirilmiştir. Bu açıdan

⁵⁶ Sunay Akın, Makiler, Çınar Yayıncılık, İstanbul 2004

bakıldığında şiirdeki göstergelerin açık bir biçimde çelişkinlik ekseninde olduğu söylenebilir. Çünkü bu şiirde gerçeğe yapılan bir gönderim, gerçekteki bir çelişkinliğin göstergesi vardır. Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda aşağıdaki gibi bir dörtgen elde edilir:

Şekil 5. Gösterge Bilimsel Dörtgen

Eğer şiirdeki insanlar ölmeyi göze almışlarsa bir gerçeklik; ölmeyi göze aldıkları savaşa giderken can simitlerini yanlarında götürmüşlerse bir yalan ekseninde yer alır. Savaşta ölmeyi göze alan birisinin böyle görünmemesi ancak bir giz ile açıklanır. Savaşta ölmeyi göze almayan fakat sanki almışçasına öyle görünmediği için metinde bir kişiye kızılıyorsa aldatmacadan bahsetmek mümkündür. Metnin izleğini oluşturan örgelerin gönderimlerinin tutarlılıkları gösterge bilimsel dörtgen üzerinde bu biçimde örneklendirilebilir.

1.5. Şiirde Ses Güzelliği

Müzik ile edebiyat arasında kurulan her ilişkinin ister müzik, ister edebiyat tarafından bakılsın gelip şiire odaklandığı görülür. Çünkü şiir, daima duygu ve düşünceleri en etkili biçimde karşıya iletmenin yollarını aramıştır ve bunun için seçtiği ilk yol ses güzelliğini söyleyişte ve yazıda yakalamak olmuştur. Şiirlerde ses estetiğini sağlamak için şairler tarih içerisinde birçok farklı yöntem geliştirmiştir. Ölçüler bu amaçla ortaya çıkmış, ikilik, üçlük, vs. gibi biçim birimleri yüzyıllar boyu bu amaçla kullanılmıştır. Türkçe yazılan şiirlerde ses estetiğinin oluşmasının temelini Türkçedeki ses uyumları olduğunu

çalışma içerisinde kaydetmekte yarar vardır. Büyük ve küçük ünlü uyumları, ses benzeşmeleri, ses düşmeleri, ses türemeleri, vb. Türkçede görülen bütün ses olayları ses güzelliğinin oluşmasına katkı sağlar.

Banguoğlu, konuşma sesinin kayıcı olmakla birlikte müziktekine benzer “yükseklik değişimleri” gösterdiğini belirtir.⁵⁷ Böylelikle şiirde seslerde ezgi oluşturma girişimlerinin yazıyı müziğe yaklaştırdığı görülür. Abacı, edebiyat ve müzik alışverişinin kökenini ilkel tapınma törenlerinin yanı sıra ortak iş yaparken tutulan ritimde (heyamolada) de kendisini gösterdiğini, günümüzde bile, dinlenen bir şiir ile okunan bir şiirin alımlama biçiminin farklılık gösterdiğini, seslendirilen şiirde sesin, ritmik ve tonal özellikleri kullanılarak anlamın berkitildiğini düşünür, ilkel çağların edebiyatının tamamen sözlü edebiyata dayandığını, ritmin sadece anlam berkitmeye değil, akılda tutmaya yönelik bir işlevinin de olduğunu söyledikten sonra “günümüz şiirindeki hecelerde ilk çağ danslarında vurulmuş topukların ve dönüşlerin seslerinin hâlâ yankılanmaktadır” değerlendirmesinde bulunur.⁵⁸

1.5.1. Şiirde Ses Güzelliğinin Oluşmasında Kalıplaşmış Kullanımlar

Şiirde anlam birliğine dönüşmüş sözcüklerin ses özelliklerine özen gösterildiği görülür. Sözün sesle iletilmesi sürecinde şairler, müzikteki ahenk ve ritmi yakalamak için ölçü, durak, uyak ve redif gibi sonradan kalıplaşacak söyleyiş özellikleri oluşturmuşlardır.

1.5.1.1. Ölçü-Uyak-Redif-Cinas Kavramlarına ve Dize İçi Ses Tekrarlarına Kısa Bir Bakış

Geleneksel şiirlerin ses güzelliğini yakalamak için bir ritme başvurdukları ve bu ritmin dizeye uygulanmasıyla ölçünün ortaya çıktığı düşünülebilir. Öyle ki geleneksel şiirlerin, iyi şiir sayılabilmeleri için ilk ölçüt dizelerdeki ölçü olmuştur. Türk şiirinde iki temel ölçü –hece ve aruz ölçüleri- yeni şiir anlayışlarının doğmasına kadar bütün şairlerce kullanılmıştır. Hece ölçüsü, Türk dilinin dilsel özelliklerine göre oluşmuş, sesli harflerin kullanımına dayanan bir ölçüdür. Aruz ölçüsü ise hecelerin açıklığına, kapalılığına göre oluşmuş, Türklerin İslâmiyet’i kabul etmeleriyle şiirlerine giren bir ölçü türüdür ve

⁵⁷ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 128

⁵⁸ Tahir Abacı, “Edebiyat ve Müzik: Bitmemiş Tango”, *Varlık*, 2006, Sayı: 1183, s.4-11

yüzyıllar boyunca hece ölçüsü ile birlikte kullanılmıştır. Ancak günümüzde hece ölçüsü ve aruz ölçüsü eskisi kadar kullanılmamakta, serbest ölçülü dizeler ve şiirler oluşturulmaktadır. İster serbest ölçülü, ister aruz veya hece ölçüsüyle yazılmış olsun, iyi bir şiirin kendi içindeki düzenle bir ahengi ve ritmi yakaladığı söylenebilir.

Dize sonlarındaki ses benzerliğine “uyak” denir. şiirin bünyesinde yer alan uyağın asıl işlevi, söze ahenk sağlamaktır.⁵⁹ Ancak uyağın şiirdeki tek görevi ahenk sağlamak değildir. Sözcükleri bir araya getiren, bağdaştıran veya zıtladıştıran uyaktır⁶⁰ Redif ise aynı ekin ya da sözcüğün uyakların sonunda tekrar edilmesi ile oluşan yapılarıdır.

Cinas, anlam açısından farklı, ama şekil ve söyleniş açısından aynı olan sözcüklerin dize sonlarında tekrar edilmesidir.⁶¹ Cinasa, aynı veya birbirine çok yakın seslerin tekrar edilmesi ile belirli bir ahenk sağlar ve beklenmedik bir anda farklı sözcükleri aynı anlamda birleştirir. Bu birleştirme de şiiri anlamaya önemli ve etkili bir vurgu kazandırır. Bu nedenle cinas, şiirde önemli bir zihinsel oyundur.⁶²

Aliterasyon, şiirde ahenk sağlamak için, aynı sessiz harf ya da aynı hecenin cümle içinde sık sık tekrarlanması yoluyla yapılan ses oyunudur. Asonans ise ünlü seslerin birden fazla tekrarından doğan bir ahenk sanatıdır. Geleneksel ve yeni şiirde ses tekrarları oldukça geniş bir kullanım göstermektedir.

Yeni şiir anlayışındaysa ritmin, dizeci şiiri parçalayarak yeni bir söz dizimi önerisinde bulunduğunu, bunun doğrudan anlama ilişkin bir tutum olduğunu ifade eden Doğan, artık anlamı dizenin değil, sesin üreteceğini, ritim sazlar nasıl ezginin sürekliliğini koruyorsa serbest şiirde tonal düzenin de anlamın bir bütün içinde tutulmasını sağlayacağını belirtir. Çağdaş Türk şiirinde sesle ilgili yeni eğilim “atonal” şiire doğrudur. Atonal müzikte beklenmedik şekilde hava değiştirme, birden askıda kalma, bir yola alişmadan başka bir yola atlama vardır. Yeni yönelimin “ton dışı” değil, “tona karşı” olduğu görölr. Atonal şiirde de “motif tekrarları” ile şiirin bütünlüğu sağlar. Motif gücünü, sesin devrinden ve deviniminden alır ve temanın, imajın, nesnenin, duygunun

⁵⁹ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/1-şiir*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s.34

⁶⁰ Wellek, R. Warren, A., *Edebiyat Biliminin Temelleri*, (Çeviren A. Edip Uysal), KTB Yayınları, Ankara 1983, s.210

⁶¹ Cevdet Kudret, *Edebiyat Bilgileri ve Teorileri-1*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003, s.176

⁶² İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine ...*, s. 35

tekrar aktarılması böylece mümkün olur. E. M. Forster'ın roman türünü çözümlemede kullandığı “motif” kavramını Doğan, modern şiir için de kullanır ve araştırmacıya göre; “motif, şiirin “iç dikişi” dir, bu iç dikiş sayesinde “senfonik şiir”ler ortaya çıkar.⁶³ Kahyaoğluna göre ise, yazılan bir şiir atonal bir şiir olsa dahi kendine özgü bir müziği içinde taşır.⁶⁴ İyi bir şiir kendine özgü müziği hissettirebildiği oranda yazınsallığa yaklaşmıştır.

⁶³ Mehmet Can Doğan, “Müzikle Edebiyatın Ortak Paydası: Ses”, *Varlık*, 2006, Sayı: 1183, 18-22

⁶⁴ Orhan Kahyâoğlu, “Şair-Şarkı Yazarı/ Şiir- Şarkı Sözü”, *Varlık*, 2006, Sayı: 1183, s. 23-28

İKİNCİ BÖLÜM

1. ŞİİR EĞİTİMİ VE OKUR ODAKLI METİN İNCELEME YAKLAŞIMI

Şiir, bireylere sağlamayı amaçladığı geniş ufuklar, zengin çağrışımlar ile ne kendisini yazanla ne de kendisi ile sınırlı kalır. Bütün yazınsal metinler, bir okurun okuması ile yeniden oluşur, katlanır, değerlendirir. Bu anlayışla geleneksel metin değerlendirme yaklaşımlarının yapıtı incelemelerinde yerine, ilk ilkesi okur odaklı yorumlama olan “Alımlama Estetiği” kuramına değinmek gerekir. Alımlama Estetiği’nin doğmasını sağlayan savunuların genel hatlarıyla gelişimi aşağıda ele alınmıştır.

1.1. Okur Odaklı Metin Yaklaşımının Doğuşu ve Temel Savunuları

Edebiyat eleştirisi alanındaki önemli gelişmelerden biri sayılan Okur Odaklı Eleştiri Kuramı, yirminci yüzyılın ikinci yarısında etkili olan biçime odaklanan Yeni Eleştiri ve Yapısalcı Kuram’a tepki olarak ortaya çıkmıştır.¹Yeni Eleştiri, metni anlamlandırmada tek açıklayıcı ve başvuru kaynağı olarak nesnel bir biçimde ele alıyor, bunun üzerinde yalnızca biçimsel incelemeler yapıyor ve böylelikle yapıtı mükemmel bir bütün olarak değerlendiriyordu. Yeni Eleştiri’yi benimseyenler, yapıtta vermeyi amaçladıkları duygu ve düşünceleri okura nasıl iletmeyi başardığını saptamaya çalışmıştır. Biçime odaklanan bir diğer eleştiri kuram olan Yapısalcılık’ta yazınsal metinlerin insan zihninin etkinlikleri sonucunda oluştuğu üzerinde durulur. Sausure, görüşleriyle bu anlayışın temelini atmıştır ve onun birinci bölümde ele alınan dil/söz terminolojisi kullanıldığında yazınsal metinler bir “söz”dür; diğer bir deyişle, yazınsal metinler dilin bağımsız görülen türleridir, ancak anlaşılacak için diğer insanların da kullanmasıyla uzlaşım varılmış göstergelerin yer aldığı “dil” ile oluşmuş ürünlerdir. Yapısalcılar, “yazın” yapıtını, doğal dilden sapmalarla inceleme yoluna gitmişlerdir. Yapısalcı yaklaşımı savunanlar okur ile doğrudan ilgilenmezler ancak onun zihinsel etkinliklerini de göz ardı etmezler. Yapısalcılar, eş

¹ Wilfred L. Guerdin, Earle Labor, ve Lee Morgan, A Handbook of Critical Approaches to Literature, Oxford University Press, Oxford 2004, s. 331

zamanlı inceleme yöntemini dil bilime ve dolayısıyla edebiyata da getirdiklerinde, tarihsel bakış açısını benimseyenlerce tarihi yok saymakla suçlanmışlardır. Tarihsel bakış açısında olanlar, “yapı”nın mutlaklaştırılmayacağını dile getirirler. Yapısalcılık’ın “gösterilen” in önemini azaltması ve “gösteren” i başlıca etken olarak değerlendirmesi bu yaklaşıma karşı duranlarca eleştirilmiştir.²Metinde türlü kalıplaşmış kullanımlar, söylemle ilgili özellikler, anlamın çatallanmasına yol açabilir. Okuru göz ardı etmeyen ancak tam anlamıyla okuru sorumlu tutmayan bu yaklaşımın tıkandığı noktada “alımlama”³ anlayışı bir çıkış yolu olarak görülebilir. Çalışmanın ilk bölümde yapılan değerlendirmeleri şiirin dilsel özelliklerinin ve kurgusunun betimlenmesi açısından, okurun okuma edimine gösterge bilimin bir katkısı, farklı farklı okuma yöntemlerinden birisi olarak değerlendirmek gerekir.

Okur odaklı yaklaşımlar biçime odaklanan eleştiri kuramcılarında farklı bir yol izleyerek, okurun alımlama süreçleri üzerine eğilmek gerektiğini dile getirir. Bu yaklaşımı benimseyenlere göre bir metin, ancak okur tarafından okunduğunda vardır. Öyleyse metni oluşturan okurdur. Yazınsal metne anlam kazandıran, okurun donanımdır. Her metin, okurun okuma uğraşında yeniden yazılır. Bu yeniden yazma sürecinde okurun zihinsel etkinlikleri ön plandadır. Okurun zihninde beliren anlık imgeler, metnin yazınsal yöntemleri, çıkarımlar, sezdirimler, okurun kendisini metinle bir söyleşiye sürüklemesiyle anlam kazanır.

Okur odaklı yaklaşıma sahip araştırmacıların iki alanda yoğunlaştığı görülür. Okur odaklı yaklaşımı benimseyenlerin bir kısmı, okurun psikolojisine ve kişisel okuma deneyimlerine; yazın tarihi düşünüldüğünde, metin-okur ilişkisinin farklı dönemlerde oluşan “beklenti ufuklarıyla”⁴ nasıl değiştiği ve geliştiğine odaklanır. Diğer kısmı da

² Özdemir İnce, “Yapısalcılık Karşısında Zorunlu Bir Alan Savunması”, *Varlık*, 1983, Sayı: 914.

³ Alımlama kavramı Latince “recipere”den gelmekte ve “karşılama, alma, bir eserin etkisi” anlamlarında kullanılmaktadır. İngilizcede ise aynı kavram “reader reception” ya da “reception aesthetic” olarak adlandırılmaktadır ve bu kavramlar “okur tepkisi, okur mukabele” terimleriyle Türkçeye çevrilebilir. Edebiyat bilminde ise, edebiyatın okuyucu ya da dinleyici olarak, her türlü iletişimsel edinim biçimi anlamında kullanılmaktadır. Türkçeye de bu biçimde yerleşen bu terim yerine, özümleyiş, yansıtım terimleri önerilebilir.

⁴ Hans Robert Jauss’a göre farklı tarihsel dönemlerde ve farklı koşullar altında, yani farklı bağlamlarda okur tepkilerinin nasıl değiştiğini açıklamak için kullanılan “beklenti ufukları” kavramı okurun bağlam içerisinde metne olan yaklaşımlarının bütünü ve okuma yolculuğu sonucunda nereye varmayı amaçladığı, metinde ne aradığı ile ne bulduğu arasındaki farkların bütünü biçiminde yorumlanabilir. Jauss’un bu kavramı, bütün Alımlama Estetikçileri tarafından onay görmüş ve derinleştirilmiştir. Birçok kaynakta “beklenti ufukları” ile ilgili görüşler yer alır.

yazarın okuru etkilemek için yapıtında kullandığı anlatım yöntemleri ve bireyin okuma edimindeki rolüne; yazınsal metni satır satır, dize dize incelerken ona ne olduğu konusunda ve okur tepkisi açısından “yorum topluluklarının” oluşmasında nasıl bir etkiye bulunduğuna yoğunlaşır.⁵ Her iki grup da okura ve okuma uğraşına olan ilgileri ile birleşirler. “Okur metni okuduğunda ne olur, metni gerçek anlamda kendisi mi okur, yoksa metin mi okuru yönlendirir; metin nedir; yalnızca sözcüklerin birleşimi ya da imgeler yığını mıdır; okurdaki metinle, metindeki metin birbiriyle ne derece örtüşür, okur kimdir; okurun sorumlulukları nedir, metin türlerine göre okur tipleri ortaya çıkabilir mi?” gibi sorulara yanıt aramaları bu araştırmaların birlikte değerlendirilmelerine neden olmuştur.

Okur odaklı yaklaşımlar arasında en fazla ses getiren kuram Alımlama Estetiği’dir. Bu kuramın kurucularından Wolfgang Iser, Alman Constance Okulu’nun önemli temsilcileri arasındadır. Roman Ingarden’in Fenomoloji Kuramı (Görüngü bilim) ve Hans-Georg Gadamer’in Yorum Bilim Kuramı (Hermeneutics) bağlamında, metnin okur tarafından nasıl anlamlandırıldığı üzerine yoğunlaşmıştır.⁶ Metnin okura metnin ne yaptığı Alımlama Estetiği kuramcılarının temel araştırma konularından biri olmuştur.⁷

Wolfgang Iser’a göre okuma uğraşı, yazınsal metnin yapısı ile okurun etkileşimine dayanır. Wolfgang Iser’a göre bir yazınsal metinde iki uç vardır: artistik ve estetik uç. Artistik uç, yazarın yarattığı metindir ve estetik uç da okur tarafından gerçekleştirilen kavrama-somutlama olgusudur.⁸

⁵ Raman Selden, Peter Widdowson ve Peter Brooker, A Reader’s Guide to Contemporary Literary Theory . Prentice Hall, London 1997, s.132

⁶ Görüngü bilim ve Yorum bilim’in Alımlama Estetiği’nin ilk kuramcılarında Wolfgang Iser üzerindeki etkilerini anlamak için Görüngü bilim ve Yorum bilim ile ilgili yapılan tanımlamalara bakmak gerekir. Türkiye’de Alımlama Estetiği ve okuma edimi ile ilgili araştırmacılar arasında önemli bir yeri olan Akşit Göktürk’ e göre “Görüngü bilim”, “bilincin olgulara yönelimini, duyu nesnelere ötesindeki özlüğü görme, kavrama yöntemini araştıran görüngüler bilimidir.”(Bakınız: Akşit Göktürk, Okuma Uğraşı, Yazın Metninin Kavranışında Okur-Metin-Yazar-3, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002,s. 152) “Yorum bilim”i ise metni okuma sürecinde metinde oluşan boşlukların okur tarafından doldurulmasını inceleyen metne okurun bakışını temel alan bir kuram olarak değerlendirmek mümkündür.(Bakınız: Richard E. Palmer, Hermenötik, Çeviren: İbrahim Görener, Ağaç Yayınları, İstanbul 2008)

⁷ Berna Moran’ın da ifade ettiği gibi bu kuram, I. A. Richards’ın Emotive Theory (Duygusal Etki) Kuramından farklıdır. Duygusal etki kuramına göre edebi etki, arınma, zevk, heyecan ve estetik yaşantı gibi psikolojik alandaki etkidir ve sanatın amacı da bu etkiyi uyandırmaktır. Alımlama kuramı sanatın tanımıyla değil, anlam sorunu ile ilgilenmektedir ve bu nedenle, yorum bilim kuramı (Hermeneutics) ile bağlantılıdır. Alımlama kuramına göre metnin anlamı, metinde oluşmuş ve bütün olarak değil, gücül durumdadır. Okur tarafından alımlandığı süreçte somutlaşmakta ve bütünleşmektedir. (Bakınız: Berna Moran, Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.240-242)

⁸ Berna Moran, Türk Edebiyatına ..., s.240-249

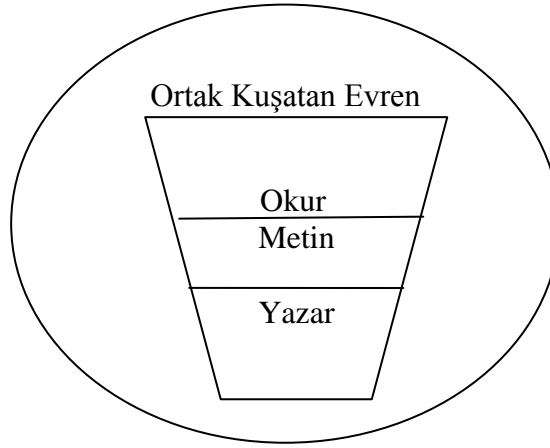
Iser'in "örtük okur" kavramı, okurun üç yönünü gösterir. Anlaşılmak için bir zemin ve etki yaratan bir metin birinci yön, çeşitli etkinliklerle metinde ilerleyen okur ikinci yön ve metin-okur ilişkisinin bağlamı da okurun üçüncü yönüdür. Iser, "örtük yazar" kavramı ile de okura metni özgürce alımlama koşulları yaratmak için gerekli boşlukları bırakan ve gerçek okurların yorumuna saygı gösteren yazarı tanımlar. Okur, okuma uğraşının bir parçasıdır ve amaç metindeki anlamların ne olduğu değil, okurun okuma uğraşı boyunca metni nasıl yaşadığının belirlenmesidir. Metindeki anlamın üretilmesinde örtük okurun örtük yazarın metne serpiştirdiği ve yerleştirdiği boşlukları doldurmak ve yoluna devam etmek gibi bir görevi vardır. Okur bu boşlukları yorumlarken görüngüsel davranabilir, kendini ve bağlamı sorgulayabilir. Iser, metindeki boşlukları "potansiyel bağlayıcı" olarak tanımlar. Boşluklar, Iser'a göre metin içindeki belirsizliklerden ortaya çıkar. Metinde aralar ve belirli olan konular arasında belirsiz bırakılan yerler vardır. Böylece belirsizlikler yani boşluklar oluşmuştur ve bunlar metin içinde görünmez bağlayıcılarıdır. Bu bağlayıcıların metin içindeki işlevlerini uzun otobüslerdeki körüklere benzetmek mümkündür. Bu körükler sayesinde metinle çıkılan yolculuklarda okuma edimine esneklik kazandırılır.

Iser' e göre okur, kurmaca metinde çok farklı biçimlerde olan "boşlukları" ve "belirlenmemişlik alanları"ni anlamlandırmakla, yani "somutlamakla" yükümlüdür. Ancak bu boşluklar "Zima'nın da belirttiği gibi okuyucunun mekanik olarak doldurduğu şematik boşluk değil, üretken bir uğraşın çıkış noktası"dır.⁹ Iser, metin okur arasında etkileşim yaratan bu çıkış noktalarını, çalışmanın birinci bölümünde değinilen Austin'in Söz-Eylem kuramında metnin salt edimsel, edimsel ve etkisel yönleriyle ilişkilendirir. Bu yönler türlü boşluklara değinmekte ve tüm okuma etkileşim sürecinde etkin olmaktadır. Okurun bakış açısında zenginlik sağlamasıyla okurun boşlukları doldurma gücü ve metnin üç boyutundaki sözceleri yorumlama gücü gelişecektir. Iser, metindeki açık olan bölümlere ise "repertuvar" adını vermektedir. Repertuvar, hem gerçek olanı hem de yazınsal geleneğin mecazi unsurlarını içerebilir, yeter ki çoğunlukça aynı anlama gelebilsin ve aynı yorumlanabilsin. Repertuvar, metin ile okur arasında etkileşim süreci için bir arka plan oluşturma amacıyla, şemalardaki kavramların yeniden düzenlenmesini öngörür ve metnin

⁹ Tefik Ekiz, "Alımlama Estetiği mi....", s. 123

vermek istediği anlamın ne olduğuna yönelik okura bir çerçeve çizer. Metnin yazarı eserini oluştururken gerek oluşturduğu boşluklar gerekse repertuarındaki düzenlemelerle okurun ilgisini çekmeyi, onu okuma uğraşında güdülemeyi amaçlamalıdır. Repertuarın ortak anlam uzlaşmaları olduğu söylenebilir. Okur-metin-yazar üçgenini aşığıdaki gibi göstermek mümkündür:

Şekil 6. Okur-Metin-Yazar

(Kaynak: Yılmaz Özbek, Postmodernizm ve Alımlama Estetiği, Çizgi Kitaevi, Konya 2005, s.8)

Şekil 6'dan anlaşılacağı üzere ortak yaşantılar evreni-uzlaşılın anlamlar olan dil, kültür ve bağlam; yazarı, metni ve okuru etkilemektedir. Okurun ya da yazarın içinde bulunduğu dil, kültür, bağlamı farklı olabilir. Bu da metnin anlaşılmasında okuru bir araştırma çabasına yöneltebilir. Metnin yorumlanmasında bağlam araştırılmalıdır, bağlamın saptanmasında gösterge bilim verilerinden okur yararlanma yolunu seçebilir. Çünkü okur metni anlamak için birçok farklı yöntem ve teknik benimsemelidir, çünkü o metne en fazla anlam katabilecek olan kendisidir. Şekil 6'dan görülecek en önemli anlam ise, yazarın yazdığından metnin daha fazla olduğu, okurun okuduklarının da metinden ve dolayısıyla yazarın yazdıklarından daha fazla olduğudur. Yapıtı can veren yazardır, ama ona oksijen veren okurdur. Şekil 6'dan okur-metin iletişiminin, yazar-metin iletişiminden daha fazla olduğu da görülür. Yapıtı her yeni bağlama geçtikçe, farklı bireyler ya farklı yaklaşımlarla okudukça hatta aynı bağlamda farklı okur, aynı okur ile farklı bağlamlarda karşılaştıkça değişik anlamlar kazanır. Alımlama Estetiği'nin görüşlerini bu biçimde özetlemek mümkündür.

Her yazınsal metin insan yaşamındaki iletişim biçimlerinden biridir. Bir metin kendi kurmaca dünyasını üzerinde taşıdığı gibi yazarın ve okurun deneyimlerinin izini de taşır. Okur, her metni türlü biçimlerde kavrar bunun için yapıtın doğal dil içinden “söz”ü seçme ilkelerinin belirlenmesi bir yöntem olabilir. Sanat yapıtları kutsal yeteneklere sahip insanlar tarafından oluşturulmuş donuk metinler değildir, dil içinde söz’ünü bulabilen, kendine özgü bir seçme ve bağlama ilişkisi geliştirebilen ve okurunu farklı ufuklara götüren metinlerdir. Ancak bütün sanat yapıtlarını açıklamaya yetecek kadar bir soyut estetik dizge oluşturmak mümkün değildir. Bu noktada alımlama kavramının farklı yorumlamalara açık yapısı okurlara güven verebilir. Alımlama yaklaşımı ile okur-metin ilişkisi derinleşmiştir.

1.2.Okur Odaklı Yaklaşım ve Yazın Eğitimi

Eğitim, bireylerin davranışlarında istendik davranışları oluşturma ve bu davranışları geliştirmeye açık bir nitelikte yerleştirmeyi amaçlar. Bireylerin çok boyutlu, duyma, düşünme ve hayal etmeleri için yazın ürünlerine geçmiş çağlardan bu yana eğitim içerisinde yer verildiği görülmektedir. Yazın ürünlerinin eğitim içerisinde alma nedenleri ve biçimleri aşağıda değerlendirilmiştir.

1.2.1. Yazın Ürünlerinin Eğitimde Yer Almasının Amacı

Edebiyat sözcüğünün köküne bakıldığında, “iyi ahlak, terbiye” anlamlarına geldiği herkesçe bilinir. Sözün anlamı, edebiyatın eğitimle yakından ilgili olduğunu göstermektedir ve tıpkı eğitim gibi en iyi insana ulaşmayı amaçlar.

C. Kavcar’a göre edebiyat ve eğitim, “insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır.”¹⁰ Bu tanım, edebiyat ile eğitimin ilişkisini gösterir. Ancak unutulmamalıdır ki edebiyat ve eğitim temelinde çok farklı amaçlar güden iki ayrı disiplindir. Ne var ki eğitim edebiyatı konu alabilir, değerlendirebilir, edebiyat da eğitimi konu alıp değerlendirebilir.

¹⁰ Cahit Kavcar, Türkçe Öğretimi, Engin Yayınları, Ankara 1995

Eğitimin birinci amacı, insanların zihinlerine hitap etmek ve onlarda toplumun beklediği yönde davranış değişikliği kazandırmaktır. Toplumun beklediği davranışlar eğitim ve öğretimde belirlenen kazanımlara yansiyarak somutlaşır ve bir beceri haline gelir. Edebiyat ise insanların duygu ve düşünce dünyalarına seslenerek özdeki güzelliğin oraya çıkmasını sağlamak, bir estetik doyuma ulaşmayı amaçlar. Estetik doyum ise, bireylerin estetik nesne ya da olaylar karşısında duyduğu, temelini bireyin beğeni yargılarından alan duygudur.¹¹ İnsanlar estetik üretimlerle karşılaşmaya ve güzel olana ulaşmaya ihtiyaç duyarlar.¹² Edebiyat ürünlerinin eğitim içerisinde değerlendirilmesiyle bu ihtiyacın giderilmesine katkı sağlanabilir. Zaten “sanat yapıtı konuşursa, konuşurken de bir dünya koyarsa ortaya, bunu hiç kuşkusuz birileri için yapar.”¹³ Böylelikle yazınsal ürünlerin insanlara yararlı olmaktan uzak olmadıkları bir kez daha vurgulanmış olur.

Eğitimde edebiyatın değerlendirildiği ortamlar ise ana dil eğitimi ve edebiyat eğitimleri ile ilgili derslerdir. İki eğitim sürecini birçok yönden birlikte değerlendirmek mümkündür. Dil ve edebiyat eğitiminde esas öğrencinin duyuş, düşünüş ve yaşayış bakımından dengeli bir gelişim çizgileri izlemelerini sağlamaktır.¹⁴ Dil ve edebiyat derslerinde çocuklar seçilen sanat yapıtlarıyla karşılaşır. Böylece, görülmeyeni gören, duyulmayı dinleyen, düşünen, sorgulayan, hayatın değişebilirliğine inanan bir çocuğun, gencin yaşamı anlamasına, anlarken kendini tanımaya, özgürleşip yaşadığı dünyayı anlamının da ötesinde, onu iyiye, güzele, doğruya yönelik değiştirme çabasına yönlendirmek mümkündür.¹⁵

1.2.2. Eğitimde Şiir ve Çocuk

Şiir türünden yapıtlar da elbette ki dil ve edebiyat ürünüdür. Şiir, anlamın ve güzelliğin yoğunlaştırılarak anlatıldığı kristalize olmuş sözceler ve imgelerden oluşur. Bu açıdan eğitim içerisinde şiirden kaynaklanacak güzelliklerin değerlendirilmesi gereklidir.

¹¹ Nejat Bozkurt, Sanat ve Estetik Kuramları, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1995

¹² Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi’nin en üst basamağında “estetik ihtiyaç” gelir ve bu ihtiyaç diğer temel ihtiyaçların giderilmesinden sonra hissedilir.

Bakınız: Ayten Ulusoy, “Güdüleme”, (der. Ayten Ulusoy) Gelişim ve Öğrenme (içinde)2004

¹³ Akşit Göktürk, Okuma Uğraşı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1979, s. 9

¹⁴ Vedat Nuri Turhan, “Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminde Çağdaş Yaklaşımlar”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2005, Sayı: 25, s.145-154

¹⁵ Gülsüm Cengiz, “Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Eğitimdeki Yeri ve İşlevi”, *Varlık*, 2006, Sayı: 1189, s.17-22

İnsanda oluşturacağı estetik yaşantılar, farklı ufuklara ulaşma becerisi ve çok boyutlu duyma, düşünme becerilerinin geliştirilmesi açısından da insanlar şiire ihtiyaç duyarlar, K. Yüce'ye göre şiir, "insan duygularını geliştirmede ve düzene koymada önemli bir araçtır."¹⁶ Sezer ise şiiri, "bir dilin en derin ve güzel yönlerinin yansıtıldığı sanat ürünleri" olarak tanımlar ve bu türden metinlerin bu açıdan çocuğun edebî ve estetik değer eğitiminin, duyu ve düşünce gelişiminin en önemli ögesi olduğunu belirtir.¹⁷

Yapıtı değerlendirmede okurun önem kazanmasıyla, yazın metinlerinin kendisi ya da öğretici değil, öğrenci bir özne niteliği kazanır. Odak noktasının öğrenci olduğu bu eğitimde, öğrenciden metinle iletişim kurması istendiğinde metinleri alımlama koşulları ve süreçleri ortaya çıkar. Öğrenci, metinlere kendi alımlama koşullarıyla yaklaştıktan sonra onları kendi oluşum koşulları içinde ele alır. Artık metin ile okur arasında bir söyleşiden bahsetmek mümkündür. Metinle ilk karşılaşmada başkalarının düşünce ve yorumlamaları olmaksızın öğrenci salt kendi bildiklerini kullanarak onu anlamaya, değerlendirmeye ve yorumlamaya çalışacak, böylece düşünme gücü ve farklı bakış açıları ortaya çıkacaktır. "Artık önemli olan öğrencinin metindeki boş alanları okuma sürecinde nasıl dolduracağı, anlamaya yönelik söyleyişi nasıl sürdüreceğidir."¹⁸ Okuyucu, dinleyici ya da seyirci metinle söyleşi anında içinde buldukları kültür birikimi, zevki, ruh haline göre yapıtı yorumlayıp kendince anlamlandırmadan gayelerine ulaşamazlar.¹⁹

Okurun merkeze alındığı bir yaklaşımla öğrencinin biricikliği dikkate alınarak zorlandığı yerde yolunu açmak, başka bir deyişle, okumakta zorlanacağını hissettiği bir metin hakkında ışık tutucu, heveslendirici ön bilgiler vermek, metni zaman zaman birlikte tartışmak, yılgınlıklara düşmesini önleyebilir. Zor metinlere nasıl girilebileceği, metnin genel yapısı, içeriği hakkında öğrenci bilgilendirilebilir, söz konusu yazarların kitaplarından öğrenciyi motive edebilecek sözler, bölümler aktarılabilir.²⁰ Öğrenci kendisi metinle yüzleşebilmeli, okuyarak metni anlayabilmeli, hissedebilmeli, çözümleyebilmeli

¹⁶ Kemal Yüce, "Çocuk Edebiyatında Konular ve Bakış Açıları" (der. K. Yüce ve M. Murat Nuhoglu), Çocuk Edebiyatı,(İçinde) 2007,s.277

¹⁷ Sennu Sezer, "Çocuklar için Şiir Yazmanın Gerekliliği ve Zorluğu" I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Ankara, 2000, s. 647

¹⁸ Şara Sayın, Çağdaş Eğitimde Amaç ve Yöntem Sorunu, Yaratıcı Toplum yolunda Çağdaş Eğitim, Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s.17

¹⁹ Şerif Aktaş, "Edebî Metin ...", s.189

²⁰ Hilmi Uçan, Dilbilim, Göstergebilim ..., s.79

ve kendine özgü ifadelerle çözümlemesini sunabilmelidir.²¹ Çünkü, H. Uçan'a göre; okunan bir şiir, öykü ve romanın yazarının yaşamöyküsünü, şiirdeki sözcük ve deyimleri ezberleyip geçmek yerine, öykü, şiir, ya da romandan kendi yaşamı için örnek çıkarmak, edebî ürünün kendi yaşamına yönelik söylediklerini düşünebilmek, hissedebilmek; edebî ürünlerle böyle bir yeteneği ortaya çıkarmak; onu yaşam ile örtüştürmek, olabilecek, karşılaşılabilecek olası olaylar ve düşünceler karşısında yeni tavırlar belirleyebilme becerisi kazandırmak edebiyatın asıl amacıdır.²²

Yazınsal metin karşısında okurun görevi metindeki sözcüklerle amaçlanan anlamı üretmektir. Bu da okurun hayal gücüne bağlıdır, çünkü metin, nesnel göndergeye değil, düşsel göndergeye yöneliktir. Okur anlamsal boşlukları doldurmak, önerilen çok sayıda okuma yolunu azaltmak ya da daha karmaşıklaştırmak için, aynı metni birkaç kez yeniden okumak durumundadır. Aksi takdirde, okur ile metin arasında iletişim kurulamaz, çünkü Austin'e göre; gerek gönderici, gerekse alıcı tarafından iletişim için iki ucun da paylaştığı (frekanslarının tuttuğu) birtakım uzlaşımın, belli toplumsal davranış biçimleri olarak benimsenmiş birtakım işlemlerin bulunması zorunludur.²³ Bu bağlamda öğretmen, öğrenci ile dünya arasında tek belirleyici olmamalıdır; kendi düşüncesini dayatma yerine; gerçeğin, öğrencideki gün yüzüne çıkmamış bir becerinin ortaya çıkmasına çabalayan bir aracı rolünde olmalıdır. Öğretmen, metnin anlamını elinde tutan kişi değildir. Onun rolü bundan daha ziyade, metinden hareketle anlamın yeniden oluşmasının hangi araçlarla ve nasıl mümkün olduğunu göstermektir. Öğretmen, öğrenci için metni yorumlayan yanılmaz bir aracı olarak araya girmez. Öğretmen, öğrencinin kendisinin bulmak zorunda olduğu anlama ulaşabilmesi için izlenecek yolları işaret etmekle yükümlüdür. Öğretmenin rolü, okuyucu-metin ilişkisini kolaylaştırmaktır. Öğretmen açısından asıl olan, öğrencinin kendine özgü yeteneklerini, gizil gücünü keşfetmesine yardımcı olmaktır.²⁴ Alımlama Estetiği kuramının edebiyat eğitimine yansımaları içerisinde değerlendirilebilecek "Davranış Odaklı" eğitim anlayışında çocuğun metni alımlamasında çocuğun metinle "oynaması" esastır. F. Tepebaşılı, Spinner' dan aşağıda yer alan alıntı ile bu modeli aşağıdaki gibi özetlemiştir.

²¹ Hilmi Uçan, "Edebiyat Eğitimi ...", s.12-13

²² Hilmi Uçan, Dilbilim, Göstergebilim ..., s.99

²³ Akşit Göktürk, Okuma Uğraşı ..., s.98-99

²⁴ Hilmi Uçan, "Edebiyat Eğitimi ...", s.12-13

“1-Öğrenci odaklı etkinlikler, tek taraflı eğitim ya da öylesine yürütülen ders konuşmalarına göre daha yoğun bir öğrenme süreci sağlar. Örneğin bir şiir türünü anlamının en iyi yolu bizzat ona benzer bir şiir yazmaktır. 2-Öğrenciler, metinlerin bir şekilde üretilmiş olduğu gerçeğinin bilincine varır. 3-Derslerde analitik olmayan uğraşlar da yeterli görülmektedir. Örneğin benzer öykülerin yazılması. 4-İmge yeteneğinin teşvik edilmesi, yazınsal kavrayışın en temel koşulu sayılmaktadır. 5-Bu anlamda yürütülen dersler de genellikle bireyseldir. 6-Bu tür derslerde edebiyat öğretimi ile yazma öğretimi dersinin amaçları çoğu zaman birleşir.”²⁵

Yukarıda yer alan özetten anlaşılacağı üzere Spinner, şiir eğitiminde yine öğrencinin etkin olduğu bir süreç önermektedir. Öğrencinin şiir yazma birebir aynısı olmayan gibi bir etkinliğe girmesi onun yapıtı alımlamasına katkı sağlayabilir. Şiir gibi farklı ufuklar ve anlamlar sunabilme becerisi yüksek olan bir türün güçlü ve tutarlı bir biçimde alımlanması için yapılan etkinliklerin de üstün nitelikli, okuru güçlendiren ve okuma edimine karşı onu yüreklendiren nitelikte olmaları gerekir. Nitelikli şiir eğitimde öğrenci etkin bir okuyucudur. Nitekim öğretmenin şiirin anlamını, şiirdeki söz sanatlarının anlamlarını açıkladığı düz anlatım yöntemine dayalı ders içi etkinlikler yerine; öğrencilerin daha etkin oldukları beyin fırtınası tekniği ile onların şiiri alımlama düzeylerinin sorgulandığı, şiirle ilgili tutarlı çıkarımlara ulaşmalarının değerlendirildiği etkinliklerin yapılması şiir eğitimi açısından öğrencileri daha olumlu sonuçlara götürdüğü görülmektedir.²⁶

Yazınsal metinler sadece sözcük bilgisinin, dil bilgisi öğreniminin bir aracı olmamalıdır. Yazınsal metin aynı zamanda bir düşünme, duyma, bir duyarlık kazandırmayı amaçlar. Çünkü, “sanat öğretmez, sezdirir, hissettirir, çağırıştırır; sanatın kendine özgü bir düşündürme, hatırlatma biçimi vardır.”²⁷ ,“edebî metinler dil öğretiminin bir mutfak malzemesi değildir; yazınsal metin öğrencinin, okuduğu yazınsal metinde kendisini,

²⁵ Fatih Tepebaşı,“Edebiyat Öğretiminde Waldmann Modeli” VI. Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 1- 2/06/ 2006

²⁶ M.Ali Bahar’ın yaptığı bir araştırmada öğrencilerin düz anlatım yöntemine göre daha özgür bırakıldıkları, söz sanatlarının şiirin çağrışımlarını çözmeleri için bir şifre olarak tanıtıldığı, beyin fırtınası yönteminin kullanıldığı etkinlikler dizisi sonunda daha zengin ve özgün düşünce, duygu ufuklarına ulaştıkları görülmüştür. Bakınız:

Mehmet Ali Bahar, “Cemal Süreya’nın ‘Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi’ Adlı Çocuk Kitabında Yer Alan ‘Behçet Necatigil’ Adlı Şiirin Çocuklar Tarafından Anlaşılmasına Yönelik Bir Çalışma” Uluslar Arası Katılımlı II. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 7-9 Ekim 2009.

²⁷ Şerif Aktaş, “Edebî Metin ve Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2009, Sayı: 39, s. 187-200

başkalarını, yaşadığı toplumu gözlediği bir uzamdır.”²⁸Oysa günümüzde edebiyat eğitimi bir sözcük çözümlmesine, yazarların yaşamöyküsünün dönemlerin ve akımların ezberlendiği bir eğitime dönüşmektedir. Yazınsal metnin okunmasındaki birinci amaç, metni yazınsal kılan biricik kılan öğeleri görebilmek, anlayabilmek ve anlamlandırabilmektir.²⁹

1.2.2.1. Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Gelişim Özellikleri

Bu araştırma sekizinci sınıf öğrencilerinin Türkçe derslerinde kullandığı ders kitabı ele almıştır. Sekizinci sınıftaki çocuklar, ilköğretim döneminin sonuna gelmişlerdir ve onlardan zihinsel açıdan, duygu açısından ilköğretimde görülecek en yüksek düzeyli performansları göstermeleri beklenir. On dört – on beş yaş döneminde olan bu çocuklar, Piaget’in sınıflandırmasının son aşaması olan “soyut işlemler” dönemine erişmişlerdir. Bu dönem bireyleri, esnek düşünme, soyutlama, hipotezler test etme, karmaşık muhakemede olası durumları dikkate alarak düşünme, farklı yaklaşımlar geliştirebilme, sorgulayıcı düşünme ve problem çözme gibi becerilere ulaşmışlardır. Göğüş’ e göre bu dönem çocukları, çevrelerini de çok iyi tanırlar. Bu dönem çocuklarında “anlatım” isteği de ön plandadır. İlk şiir, oyun, öykü yazma hevesi bu yaşlarda görülür. Ayrıca bu dönemde ana dillerine eğimleri de artmaktadır. Bu yaş grubunun son dönemlerinde yargılama yetileri de gelişir.³⁰

Çocukların imgelerle düşündükleri ve hayal kurdukları bu dönemde şiirlerin imgelemlerle örüntülenen yapısından dolayı çocuk ile şiir arasında, bir paydaşıktan bahsetmek mümkündür. İmgelemenin geliştiği bu dönem çocuklarında fiziksel, sosyal, duygusal özelliklerinde değişimler de gözlenir. Bu dönemin en önemli olayı, bireyin “kişilik” gelişiminin başlaması ve model alınan kahraman tiplerinin önem kazanmasıdır. Bireyler ilgi alanlarını oluşturmaya yönelirler. Okuma isteklerinin doruklarda olduğu bu dönem çocuklarına sunulacak şiirler nitelikli örnekler arasından seçilir, Türkçe derslerinde nitelikli bir biçimde ele alınırlarsa çocukların imgeleme ihtiyacını gidermelerine, düşüncelerini geliştirmelerine katkı sağlanmış olunacaktır.

²⁸ Hilmi Uçan, “Edebiyat Eğitimi, Estetik Bir Hazzın Edinimi, Okumanın Alışkanlığa Dönüştürülmesi ve Yazınsal Kuramlar”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 169, s.10-11

²⁹ Hilmi Uçan, *Dilbilim, Göstergibilim ...*, s.66

³⁰ Beşir Göğüş, *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*, Kadıoğlu Matbaası, Ankara 1978, s. 20 (Aktaran: Murat Özbay, *Türkçe ve Özel Öğretim Yöntemleri, Öncü Kitabevi*, Ankara 2006, s.126)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde, 2009-2010 eğitim öğretim yılında kullanılmak üzere Millî Eğitim Bakanlığınca Çanakkale İli Merkez İlçesine gönderilen sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan şiirlerin yazınsal nitelikleri sorgulanmış, değerlendirilme biçimleri betimlenmiş ve bu konuda beliren yorumlar dile getirilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı 2009 Türkçe Öğretim Programı'nda şiir türünün altı temalıklı bir ders kitabında en az dört örnekle ele alınması öngörülmekte, okuma ile ilişkilendirilen şiirlerin eksiltip düzeltilmeden ders kitabına alınmasının esas olduğu belirtilmektedir.¹ Şiirlerin ders kitabında değerlendirilme biçimleri incelenirken ilk araştırılan konu, yapıtların özgün bütünlükleri korunarak mı, korunmadan mı kitapta yer aldığına incelenmesidir. Bunun ardından şiirin anlam ve çağrışım zenginliği, dil, söylem, içerik özellikleri üzerinde durulmuştur. Şiirlerin yazınsal nitelikleri incelendikten sonra öğrenme alanı kazanımlarıyla ilişkilendirilmeleri ve hangi etkinliklerle derste ele alındığı betimlenmiştir. Etkinliklerin daha iyi anlaşılabilirlik için Öğretmen Kılavuz Kitabı ve Öğrenci Çalışma Kitabı'ndan aynı anda yararlanma yoluna gidilmiştir.

Çalışmanın aşağıda yer alan bölümünde ulaşılan bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

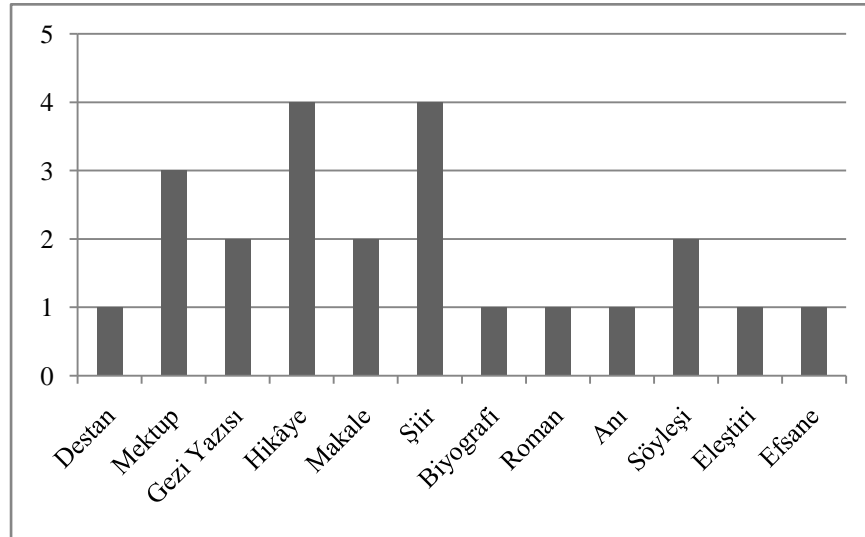
¹ Türkçe Öğretim Programı, Millî Eğitim Bakanlığı 2009, s.56
<www.meb.gov.tr> (08/08/2009)

1. İNCELENEN DERS KİTABINDA YER ALAN ŞİİRLER VE DEĞERLENDİRİLME BİÇİMLERİ

Türkçe Öğretimi Programı'nda belirtilen en az dört şiirin ders kitabında örneklenmesine yönelik koşulun incelenen ders kitabında sağlandığı görülmüştür. Ders kitabında yer alan metinlerden biri olan M. Âkif Ersoy'a ait "Seyfi Baba" adlı manzum hikâye, ses benzerlikleriyle oluşturulmuş bir anlatı olarak ele alınabilir. Ders kitabında her ne kadar bu metnin dizelerle yazılması, ses benzerlikleri taşıması belirtilmiş olursa da metin kitapta anlatı yazıları gibi değerlendirilmiştir. Bu nedenle bu yapıt, incelemenin dışında tutulmuştur.

İncelenen ders kitabında dinleme metinleri ve okuma metinlerinin sayısı yirmi birdir. Bu yirmi bir metinden dördü şiidir. Ders kitabında yer alan diğer türlerin örneklendirilme sayılarını ve şiir türünden metinlerin örneklendirilme sayılarını aşağıda yer alan Tablo 2'den incelemek mümkündür.

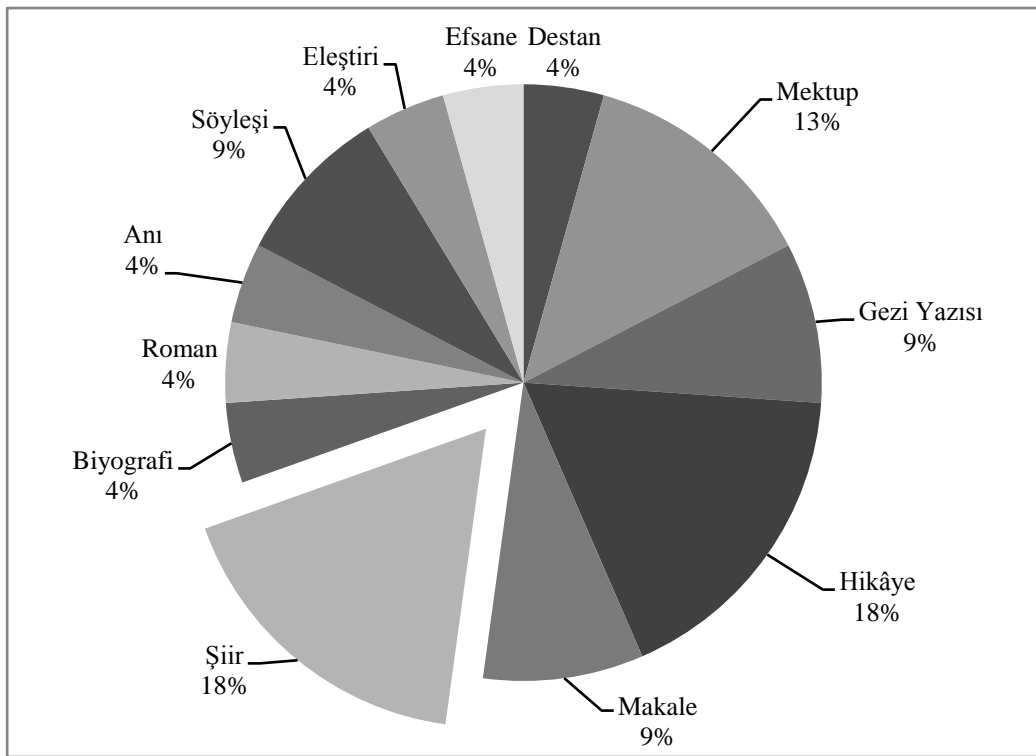
Tablo 2. 2009- 2010 Eğitim Öğretim Yılında Gönderilen Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türleri Örnekleme Sayıları

Tablo 2'den anlaşılacağı üzere, ders kitabında yer alan yirmi bir metin arasında birer destan, biyografi, roman, anı, eleştiri ve efsane türünü örnekleyen metinler; ikişer gezi yazısı, makale, söyleşi türünü örnekleyen metinler; üç mektup türünü örnekleyen metin;

dörder de hikâye ve şiir türünü örnekleyen metin bulunmaktadır. Şiir türünü örnekleyen metinlerin ders kitabında en çok yer verilen metinlerden biri olduğu böylelikle görülür. Metinlerin ders kitabında aldıkları yerlerin oranlarını da Tablo 3'ten görmek mümkündür.

Tablo 3. 2009- 2010 Eğitim Öğretim Yılında Gönderilen Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Türlerine Göre Dağılım Oranları

Tablo 3'ten görüleceği üzere ders kitabında yer alan metinlerin yaklaşık beşte biri şiir türünü örneklemektedir. Bu durumda ders kitabında yer alan şiirlerin yazınsallığının, ders içerisinde nasıl değerlendirildiklerinin araştırılması gerekliliği bir kez daha belirir.

İncelenen ders kitabında şiirlerin okuma öğrenme alanı kazanımlarından en çok “okuma yöntem ve tekniklerini kullanır”, “metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır”, “metne ilişkin sorular oluşturur”, “metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder”, “şiir dilinin farklılığını ayırt eder” kazanımları ile ilişkilendirildiği görülür.

Şiirler ders kitabında en çok konuşma öğrenme alanı “konuşma konusu hakkında araştırma yapar” ve “konuşma yöntem ve tekniklerini kullanır” kazanımlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Yazma öğrenme alanı “yazma yöntem ve tekniklerini kullanır”, “noktalama işaretlerini işlevlerine uygun olarak kullanır” kazanımlarıyla en çok ilişkilendirilen şiirlerden biri (Atatürk İlkeleri) Atatürkçülük ile ilgili olarak “Atatürk’ün eserleri”, “Atatürk’ün akılcılık ve bilime verdiği önem”, “Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’ni Türk gençliğine emanet etmesi, Atatürk’ün Türk dili ve edebiyatına verdiği önem”, “Türkiye’nin dünya üzerindeki yerinin önemi” konularıyla ilişkilendirilmiştir.

Şiirler dinleme kazanımlarından hiçbiriyle ilişkilendirilmemiştir. Bu nedenle ders kitabında dinleme metni olarak şiir örneği yoktur. Dil bilgisi konuları da doğrudan şiir metinleri üzerinde gerçekleştirilen etkinliklerle ders kitabında yer almamıştır.

İncelenen ders kitabında yer alan şiirlerin şairlerinin tamamı Türk’tür, yabancı dilden Türkçeye çevrilmiş bir şiir yoktur. Şiirlerin hepsi ders kitabında görsellerle desteklenmiştir.

Ders kitabında yer alan şiirlerin ilk örneği, Âşık Dursun Durdağı (Buhari) tarafından yazılan “Atatürk İlkeleri” adlı şiir metnidir. Halk edebiyatı ürünleri içerisinde değerlendirilebilecek bu metinle ilgili çalışmalar, ilgili kitabın Öğrenci Ders Kitabı²’nda 37 ile 41. sayfalarda, Öğrenci Çalışma Kitabı³’nda 54 ile 59. sayfalarda, Öğretmen Kılavuz Kitabı⁴’nda 73 ile 77. sayfalarda düzenlenmiştir.

ÖDK’de yer alan ikinci şiir türünden metin ise, Attilâ İlhan’ın yazdığı “Cazgır” dır. Bu şiirle ilgili çalışmalar ÖDK’de 56 ile 58; ÖÇK’de 97 ile 102; ÖKK’de 110 ile 113. sayfalar arasında yer almaktadır.

² Öğrenci Ders Kitabı’na çalışmanın ilerleyen bölümlerinde “ÖDK” kodu verilmiştir.

³ Öğrenci Çalışma Kitabı’na çalışmanın ilerleyen bölümlerinde “ÖÇK” kodu verilmiştir.

⁴ Öğretmen Kılavuz Kitabı’na çalışmanın ilerleyen bölümlerinde “ÖKK” kodu verilmiştir.

ÖDK’de 70 ile 72. sayfalar arasında yer alan “Sazıma”, Âşık Veysel Şatıroğlu tarafından yazılan ve Halk edebiyatı özelliklerini taşıyan bir şiiirdir. Bu şiiirle ilgili çalışmalar ÖÇK’de 117 ile 120, ÖKK’de 125 ile 128. sayfalar arasında yer almaktadır.

ÖDK’de yer alan son şiiir ise, yine bir Halk edebiyatı ürünü olan “Gidem Dersin Uçmağa” adını taşıyan, Kaygusuz Abdal tarafından yazılan şiiirdir. İlgili şiiire ÖDK’de 105 ile 107. sayfalar arasında yer verilmiş olup şiiirle ilgili çalışmalar ÖÇK’de 176 ile 179, ÖKK’de 178 ile 180. sayfalar arasında yer almaktadır.

Ders kitabında yer alan şiiirlerle ilgili genel tanıtımdan da görüleceği üzere ders kitabında yer alan dört şiiirden üçü, Halk edebiyatı özellikleri taşımaktadır. Hece ölçüsü ile yazılan bu eserlerin dışında bir serbest ölçülü şiiir vardır. Hece ölçüsü ile yazılan şiiirlerin şairlerinden ikisi Cumhuriyet Dönemi şairi olup, Kaygusuz Abdal on beşinci yüzyılda yaşamış bir ozandır. Serbest ölçülü şiiirin yazarı da Cumhuriyet dönemi şairlerindedir. Bu açıdan bakıldığında incelenen kitapta gerek edebiyat dönemleri, gerek metin oluşturma bağlam ve içeriklerin örneklemeğine, gerekse, Divan edebiyatı biçimleri dışında diğer bütün şiiir biçimlerinin ders kitabında yer alan şiiirlerle örneklendiği söylenebilir.

1.1. “Atatürk İlkeleri” Adlı Şiiir

Bu bölümde diğer aşamalarda ulaşılan bulgu ve yorumlamaların daha anlaşılır olması için ÖDK’de yer aldığı haliyle incelenen şiiire aşağıda yer verilmiştir. Şiiir aşağıdaki gibidir.

ATATÜRK İLKELERİ

Cumhuriyet denen temeli attı,
Çok sağlam bir kale gibi vatan.
Bu kale içinde ederiz emel,
O sağlam işte bu yana.

O günden bu yana gör neler oldu?
Yurdumuz yenilik teknikle doldu.
Yüce Atatürk’ü kâinat bildi,
Gücünü tanıttı bütün cihana.

Aydınlattı o karanlık geceyi,
Attırdı yüzlerden peçeyi.
Türkçe yeniledi harfi heceyi,
Okuma öğretti dağda çobana.

Türk olan Ata'nın ilkesin bile,
Bilirsek dünyayı alırız ele.
İkilik yapana vurarak sille,
Yolunu tanıttı yoldan sapana.

Koydu anayasa bozulmaz asla,
Sarıldı milletim ona hevesle.
Uygarlıkta yarışırız herkesle,
Uçak vapır füze ile her yana.

Atam yaptı bu büyük inkılabı,
Koydu soy adını, sildi lakabı.
Hürriyet gelince sevindik tabi,
Demokrasi geldi güzel vatana.

Atam doğumunun yüzüncü yılı,
Yol bildik elbette koyduğun yolu.
Bükülmeyen çelik her Türk'ün kolu,
Pehlivan pazılı benzer aslana.

Atam birçok yeniliği duyurdu,
Emanet eyledi bize bu yurdu.
Ne mutlu Türküm ben dedi buyurdu,
Ey Türk candan sarıl yüce Ata'na!

Gönlümüzde altın yazıdır gitmez,
Atam yaptıkların saymakla bitmez.
Her ne söylesem de şanına yetmez.
Dursun der sözlerim sığmaz destana.

Âşık Dursun Durdağı⁵

1.1.1. Şiirin Yazınsallığı ile İlgili Bulgular ve Yorum

Şiirin yazınsallığı ile ilgili ulaşılan yazınsal bulgular ve yorum aşağıda yer aldığı biçimdedir.

1.1.1.1. Şiirin Anlam ve Çağrışım Zenginliği

İncelenen şiirde “cumhuriyet” sağlam bir kaleye benzetilmekte, geçmiş dönemden gelen olumsuz durumların “yüzlerden peçenin atılması” yla anlatılmaktadır. Atatürk yeniliklerin simgeleri ise, yeni harflerin kullanılması, dağda gezen çobana okuma yazma öğretilmesi gibi toplumsal yaşamla; kültürle ilgili olaylar, uçak, vapur gibi araçların

⁵ ÖDK, s.37-41

kullanılması gibi teknik gelişmelerdir. Şiirde Türk insanının gücü, bükülmeyen çelik kollara sahip, aslana benzeyen pazılı pehlivanlar gibi olması ile betimlenmiştir. İncelenen şiirde Atatürk'ten bahsedilirken benzetme yoluna gidilmediği ancak, ona yüce, ulu gibi niteliklerin verildiği görülmektedir.

1.1.1.2.Şiirin Dili

Şiir dokuz dörtlük ve otuz dört yargıdan oluşmaktadır, dizelerden tamamına yakını doğal dil kullanımında karşılık bulabilir.

1.1.1.2.1. Şiirin Özgünlüğü

Şiirde yer alan “yurdumuz yenilik teknikle doldu” dizesini doğal dil kullanımı içerisinde sıkça rastlanabilir bir yargıdır. Şiirde yer alan “... yaptıkların şanına yetmez”, “uygarlıkta yarışırız herkesle”, “demokrasi geldi güzel vatana”, “... altın yazı...”, “her ne söylesem de şanına yetmez” gibi birçok farklı söylemin de şiir metinlerinden beklenen özgünlüğü göstermedikleri söylenebilir.

1.1.1.2.2. Şiirin Göndergeleri

Şiirde karşılaşılan ilk gönderge “cumhuriyet” göndergesidir, cumhuriyet, bir yapının temeline benzetilmiştir. Bu göndergenin daha sonraki dizede “vatan” göndergesi ile desteklendiği görülmektedir. Vatan göndergesi, her ne kadar dize sonunda açıklanmış olsa da, kale imgesi ile birleştirilmiştir. Temeli cumhuriyet olan vatanın kale gibi sağlam olduğu dile getirilmektedir. Şiirin üçüncü dizesinde yer alan “emel” kavramı, şiirde dikkat çeken, farklı anlamsal bağdaştırmalar içeren bir sözcüktür. “Bu sözcük ile kastedilen nedir? Türk milletinin kale gibi sağlam vatanları içinde diledikleri, istedikleri, arzuladıkları nelerdir? ‘Bir kale içinde emel’ etmekle oluşturulan gönderge okuyucuyu nereye götürmektedir?” gibi birçok soru okuyucunun zihninde belirebilir. Bu gönderge şiirin ilerleyen dörtlüklerinde beliren bağdaşıklık ve yerdeşliklerle açıklanmaktadır. Daha sonra gelen dizelerde, yurdun yenilenmesi ve ilerlemesine dayanan bütün istekler, üçüncü dizede yer alan “emel” in ne olduğunu açıklar niteliktedir.

Cumhuriyetin kurulması ile yurdun yeniliklerle dolması ile ilgili göndergeler ise eski dönemden kalma yüzlerdeki peçenin atılması, Türkçenin harfi heceyi yenilemesi, dağdaki çobanın okuma yazma öğrenmesi, Türk milletinin uygarlıkta uçak, vapur gibi araçlarla yarışması yönündeki sözcelerle desteklenmiştir. Üçüncü dörtlüğün ilk dizesinde yer alan “karanlık gece” ile cumhuriyet öncesi dönemlerdeki cahillik, geri kalmışlık ve yaşanan kötü günler anlatılmaktadır.

1.1.1.2.3. Şiirin Bağlamı

İncelenen şiirin bağlamının oluşmasında başlığı önemli bir payı vardır. Şiirin başlığı, “Atatürk İlkeleri” biçiminde olduğunu gören okurun aklına “cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılâpçılık” ilkeleri gelmektedir. Şiir okunduğunda da şairin bu ilkelere yapıtını dayandırdığı görülmektedir. Öyle ki okur, dörtlüklerden her birini bu ilkelerle birlikte düşünebilir. Birinci dörtlükte cumhuriyetçilik; ikinci dörtlükte inkılâpçılık, dördüncü dörtlükte inkılâpçılık, milliyetçilik, halkçılık; beşinci dörtlükte halkçılık, inkılâpçılık; altıncı dörtlükte inkılâpçılık, cumhuriyetçilik; yedinci dörtlükte milliyetçilik; sekizinci dörtlükte inkılâpçılık, milliyetçilik ilkelerine yönelen bir bağlamdan bahsetmek mümkündür. Şiirde oluşan bağlam bu biçimde olduğundan ikinci dizede yer alan “o günden bu yana” sözcisini “cumhuriyetin kurulduğu o günden bu yana” olarak düşünmek olanaklı olmaktadır. Şiirin bağlamı böylece Atatürk’e ve ilkelerine bağlı olan bir Türk’ün arzuları, öğütleri biçiminde belirir. Oluşan bağlam içinde “gücünü tanıttı bütün cihana” sözcisini, Kurtuluş Savaşı ve Lozan Barış Antlaşması biçiminde yorumlamak mümkündür.

Şiirde yer alan dörtlüklerin göndergeleri dolaylı olarak betimlendiğinde oluşan bağlam içerisinde okur, laikliğe ve devletçiliğe yönelik bir gönderge aramaya girişmektedir. Ancak şiirde diğer dört ilkeye yönelik doğrudan gönderge bulunur. Üçüncü dörtlükte yer alan “attırdı yüzlerden peçeyi, Türkçe yeniledi harfi heceyi” sözceleri laikliğe dolaylı yoldan götürücü birer gönderge olabilir. Devletçiliğe yapılan dolaylı gönderge ise devletin milletin vergileriyle ülkeyi uçakla, vapurla, füzeyle donatması olarak değerlendirilebilir.

1.1.1.2.4. Şiirin Bağdaştırmaları

Şiirin özgünlüğünün oluşmasında şairin dizimsel ve dizisel ilişkileri kurgulamasında alışmışlığın dışına çıkan söylemlere yer vermesi önemli açıda etkilidir. Anlam bilimsel ve dil bilimsel açıdan yapılacak alışılmışın dışındaki her söylem ustaca metne yerleştirildiğinde okuru etkileme açısından daha güçlü bir hal alabilir. İncelenen şiirde şairin dizisel seçme ekseninde yaptığı metin içi bir değiştirim görülmüştür.

“Yüce Atatürk’ü kâinat bildi.”

“Gücünü tanıttı bütün cihana”.

“Bilirsek dünyayı alırsak ele”

“Kainat”, “cihan”, “dünya” sözcükleri şiirde uluslararası saygınlık ve tanınırlık anlamlarında kullanılmıştır. Ancak değişik sözcüklerle bu duruma gönderme yapılmıştır. Ancak bununla ilgili olarak doğal dilde de anlamlı olan dizisel seçme ekseninde yapılan metin içi değiştirimin ötesinde bir değerlendirme olmadığı söylenebilir.

Şairin dizelerinden biri incelenerek bu duruma örnek verilebilir. Şairin “Demokrasi geldi güzel vatana” sözcesindeki alışılmış dizisel ilişkiler üzerinde aşağıdaki örneklendirmeler yapılabilir:

“Demokrasi geldi güzel vatana”

“Güzel vatana demokrasi geldi.”

Yukarıda yer alan dizenin alışılmış cümle kalıbıyla söylenildiğinde de okurda yakın etkiyi bıraktığı söylenebilir. Oysa aynı sözcü üzerinde alışılmamış bir değiştirme yapılırsa aşağıdaki dizeye ulaşılabilir;

“Demokrasi geldi güzel vatana”

“Güzel geldi demokrasi vatana”

Böylelikle demokrasinin gelişi olan cumhuriyetin ilanına bir atıf yapılmış olacaktır. Değiştirmenin yapıldığı dizinin hece sayısına müdahale yapılmadan vatanın güzelliğinin öncelenmesinden vazgeçilmeden dizimsel ilişkide yapılacak aşağıdaki bir değişimle aşağıdaki sözceler ortaya çıkabilir:

“Demokrasi geldi güzel vatana”

“Demokrasi doğdu güzel vatana”

Aşağıdaki biçimde de değişimi örneklemek mümkündür. Kullanılan eylemlerin yapısı dize içerisindeki cümlede yer tamlayıcı olan “vatan”a gelen ad durum eklerini belirlemektedir. Dize içerisindeki cümlenin yer tamlayıcısına getirilecek farklı bir ad durum eki bile anlamı değiştirmektedir. Böylece anlamın yoğunlaştırılmasında yapılabileceklerin görülmesi örneklenebilir:

“Demokrasi geldi güzel vatana”

“Demokrasi doğdu güzel vatanda”

Bu noktada “Hangi dize daha özgündür?” sorusu yöneltilebilir. İkinci sözcenin alışılmamış bağdaştırma içermesinden dolayı daha dikkat çekici olduğu söylenebilir. Böylesi örnekleri incelenen şiirde çokça bulmak mümkündür. Bu durum, okuru şiirin bağdaştırmalarının özgün olmadığını düşüncesine götürmektedir.

1.1.1.2.5. Şiirin Önceleme ve Sapmaları

İncelenen şiir hece ölçüsünün kullanılmasının yanı sıra dörtlüklerle yazılmış olması, son dörtlüğünde şairin mahlasını taşıması gibi özellikler okura Halk edebiyatı ürünleri arasında değerlendirilebileceğini düşündürmektedir. Bu açıdan bakıldığında şiirde ölçünlü dilden farklı olan kullanımları sapma olarak değerlendirilirken dikkatli olunmalıdır.

Önceleme yaklaşımıyla şiire yaklaşıldığında hece ölçüsü ve dörtlükler halinde yazılmış olması ve içerdiği sessel yerdeşliklerle bu yapının ses unsurunun öncelendiği söylenebilir. Sapma anlayışı ile şiire yaklaşıldığında ise aşağıda yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

1.1.1.2.5.1. Sözcüksel Sapmalar

İncelenen şiirde sözcüksel saptmaya örnek oluşturacak bir kullanımın olmadığı görülmüştür.

1.1.1.2.5.2. Dil Bilgisel Sapmalar

İncelenen şiirde dil bilgisel kurallara ters düşen bir uygulamaya rastlanılmamıştır. Ancak şiirdeki dizelerin birçoğunda dizimsel ilişkilerde yapılan değişikliklerle yargıların devrik bir yapıda oldukları görülebilir. Bu durumu aşağıdaki dizelerle örneklemek mümkündür:

1. Dil bilgisel kurallara uygun olarak “Vatan çok sağlam bir kale gibi.” olması gereken dize aşağıdaki biçimde şiirde söylenmiştir:

“Çok sağlam bir kale gibi vatan”

2. Dil bilgisel kurallara uygun olarak “Yoldan sapana yolunu tanıttı.” olması gereken dize aşağıdaki biçimde şiirde söylenmiştir:

“Yolunu tanıttı yoldan sapana”

Yukarıda ele alınan dizelerin uyağı yakalama kaygısıyla bu biçimde ifade edildiğini kaydetmekte yarar vardır. Bu dizeler dışında şiirde devrik yapıdaki yargılara daha çok örnek verilebilir. Ancak şiirde yer alan eksilteli yapılar, her ne kadar günlük dilde anlık bağlama göre kullanılmasına sık rastlanılsa da, yazılı metinlerde sürekli değişen bir bağlam sağlandığından dil bilimsel sapmalar araştırılırken değinmekte yarar vardır. Şiirde yer alan eksilteli yapının kullanıldığı “O sağlam işte bu yana” dizesidir. Bu dize dil bilimsel kullanıma uygun olarak söylendiğinde “o sağlam işte o günden bu yana” ya da “İşte o, o günden bu yana sağlam.” yargıları oluşur. Ancak burada dikkat edilmelidir ki, ilk dörtlüğün son dizesinde kullanılmayan “o günden” söz birimine devam eden bu dizinin başında yer verilmesi ile bir bağdaştırma oluşturulduğu düşünülebilir.

Şiirde yer alan “Türk olan Ata’nın ilkesin bile” dizesini dil bilimsel kurallar içinde “Türk olan Ata’nın ilkesini bile” biçiminde ifade edilebilir. Ancak bu dizede hece ölçüsünü sağlama çabasından dolayı adın belirtme durum ekinin kullanılmadığı görülmektedir, bu durumu bir sapmadan daha çok doğal dildeki bazı ses birimlerden hece ölçüsü ile ses öncesini sağlamak amacıyla vazgeçme olarak düşünmek gerekir. Çünkü bir dil bilimsel sapma oluşturulurken hem bilinçli hem de özgün bir kullanıma ihtiyaç duyulur.

Şiirin yedinci dörtlüğünde yer alan ikinci dizede “koyduğu yol” sözcüğü kullanılmaktadır. “Yol koymak” sözcüğü doğal dil içerisinde sık rastlanmayan ancak şiirde “yol göstermek”, “hedef ve izleni belirlemek” anlamlarında kullanıldığı düşünülen bir sözcüktür. Şair bu kullanımla şiirin beşinci dörtlüğünün ilk dizesinde “koydu anayasa” sözcüğü ile bir bağdaşıklık daha oluşturmuştur. Böylelikle Atatürk’ün hedef gösterdiği izleni olan Atatürk ilkelerinin tıpkı anayasa kuralları gibi tartışılmaz olduğuna ve bu ilkelerin anayasanın özünü oluşturduklarına dair bir gönderim yapılmıştır.

1.1.1.2.5.3. Anlam Bilimsel Sapmalar

Şiirin ilk dizesinde cumhuriyet, vatanın temeli olarak görülmekte ve ilerleyen dizelerde bu temelin sağlamlığı ile bu temel üzerine inşa edilen kalenin sağlamlığı birleştirilmektedir. “Sağlam bir kale içinde emel edilmesi” anlam bilimsel açıdan üzerinde durulması gereken bir kullanımdır. “Bir kale içinde emel etmek” le vatanın dışarıdan işgal edilmeye izin vermeyen, sınırları belli olan sağlam bir yapı olduğu üzerinde durulmaktadır.

Aynı zamanda kale içinde yaşayan insanlar gibi bu kalenin birlikte savunulacağı, kale içinde yaşayan halkın kaderinin bu kalenin ayakta durmasına bağlı olduğuna yönelik bir gönderim yapıldığı söylenebilir. Bu dizede “istek”, “arzu” yerine “emel” kavramının kullanılmasıyla da bu amaca ulaşmak için belirli bir zaman dilimine ihtiyaç duyulduğu sezdirilmektedir.

Okuru incelenen dizede “halktan bahsedildiği” düşüncesine götüren gönderge ise “ederiz” eyleminin kipinde yer alan birinci çoğul kişi olan “biz” anlamını taşıyan “-iz” ekidir. Eylemin çekimlenmesinde birinci çoğul kişi ekinin kullanılması ile birlik ve beraberlik duygularına yönelik bir gönderime ulaşılmıştır. “Emel” in “birlikte” edilmesi milletin çağdaş uygarlıklar düzeyinin üzerine çıkma istediği ifade edilmiştir. Şiirde kullanılan eylemlerin öznelerini üç ana grupta değerlendirmek mümkündür.

1. Atatürk tarafından gerçekleştirilen eylemler:

- “Cumhuriyet denen temeli attı”,
- “Gücünü tanıttı bütün cihana”,
- “Attırdı yüzlerden peçeyi”,
- “Aydınlatı o karanlık geceyi”,
- “Okuma öğretti dağda çobana”,
- “İkilik yapana vurarak sille/Yolunu tanıttı yoldan sapana”,
- “Koydu anayasa bozulmaz asla”,
- “Atam yaptı bu büyük inkılâbı”,
- “Koydu soy adını, sildi lakabı”,
- “Atam birçok yeniliği buyurdu”,
- “Emanet eyledi bu güzel yurdu”,
- “Ne mutlu Türküm ben dedi buyurdu”.

2. Devlet ve millet tarafından gerçekleştirilen, gerçekleştirilmesi tasarlanan eylemler:

“Bu kale içinde ederiz emel”,

“O günden bu yana gör...”,

“Türk olan Ata’nın ilkesin bile”,

“Bilirsek dünyayı alırız ele”,

“Sarıldı millet ona hevesle”,

“Uygarlıkta yarışırız herkesle/ Uçak vapır füze ile her yana”,

“Hürriyet gelince sevindik tabi”,

“Yol bildik elbette yolu”,

“Ey Türk candan sarıl yüce Ata’na”.

3. Atatürk’ün gücü karşısında kendiliğinden gelişen eylemler, durumlar:

“ O günden beri gör, neler oldu”,

“Yurdumuz yenilik teknikle doldu”,

“Yüce Atatürk’ü kâinat bildi”,

“Türkçe yeniledi harfi heceyi”,

“Hürriyet gelince ...”,

“Demokrasi geldi güzel vatana”.

Anlam bilimsel açıdan eylem çatıları incelendiğinde yukarıda yer alan üç ana eylem grubunun yanı sıra şairin son dörtlükte kendisine dönerek dile getirdiği eylemler de şiirdeki dördüncü eylem grubunu oluştururlar. Ancak şiirin bağlamı içerisinde yukarıda ele alınan ilk üç eylem grubunun belirleyici olduğunu düşünülmektedir. İkinci eylem grubu ile üçüncü eylem grubunu “Atatürk’ün yaptıkları ile gerçekleşen eylemler” biçiminde birleştirmek mümkündür. Şiirde olayların akışını değiştiren özne Atatürk’tür, eyleyen Atatürk’tür. Anlam bilimsel açıdan bu eylem gruplarına yönelim, okuru Atatürk’ün Türk milletinin önderi olduğu düşüncesine götürmektedir.

“Aydınlattı o karanlık geceyi” dizesi, anlam bilimsel sapmadan daha çok anlam bilimsel çeşitlenmeye örnek gösterilebilir. Dizede “karanlık geceler” tamlamasından önce gelen “o” sesbirimi eğer adil olarak ele alınırsa, okura bu eylemi yapanın Atatürk olduğu düşüncesini sezdirir. Eğer aynı sesbirim gösterme önadı olarak değerlendirilirse “o karanlık gece” biçiminde bir tamlama oluşmaktadır; böylece karanlık günlerin zorluğuna ve acısının hala belleklerde taşındığına vurgu yapıldığı söylenebilir.

Şiirin anlam bilimsel yönelimi açısından yukarıda ele alınan farklı kullanımlar olduğu görülmüş olsa da şiirde doğal dildeki anlamın tersinde bir anlama sahip olan sözcük, söz öbeği kullanılmadığı için anlam bilimsel sapma örneğine rastlanmamıştır.

1.1.1.2.5.4. Sessel Sapmalar

Şiirde yer alan “Uçak vapır füze ile her yana” dizesinde geçen “vapır” sözcüğünde bir yerel kullanım vardır. Ancak bunun bilinçli bir seçimden daha çok Âşık Dursun’un kendi doğal dil çevresinde görülen bir kullanım olduğu söylenebilir. Şairin yaşadığı Erzurum–Kars yöresinde vapur sözcüğünün “bapır”⁶ biçiminde söylenişinden kaynaklanan bir değişimle bu sözcüğün şiirde “vapır” biçiminde yazıldığı anlaşılır. Böylelikle şiirde geçen “vapır” sözcüğünün bir sessel sapma örneği olmadığı görülür. Bu nedenle incelenen şiirde sessel sapma örneğine rastlanmadığı söylenebilir.

1.1.1.2.5.5. Yazımsal Sapmalar

İncelenen şiirde “inkılâp” sözcüğünün şiirde “inkılap” biçiminde yazıldığı görülse de bu bilinçli bir sapma oluşturması amacı dışında değerlendirilmelidir. Bunun dışında harflerin biçim özellikleri, yazım ve noktalama kurallarının dışında kalan bir yazımsal sapma örneği saptanmamıştır.

⁶ Bakınız:

<http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=vap%FDr> (10.01.2010)

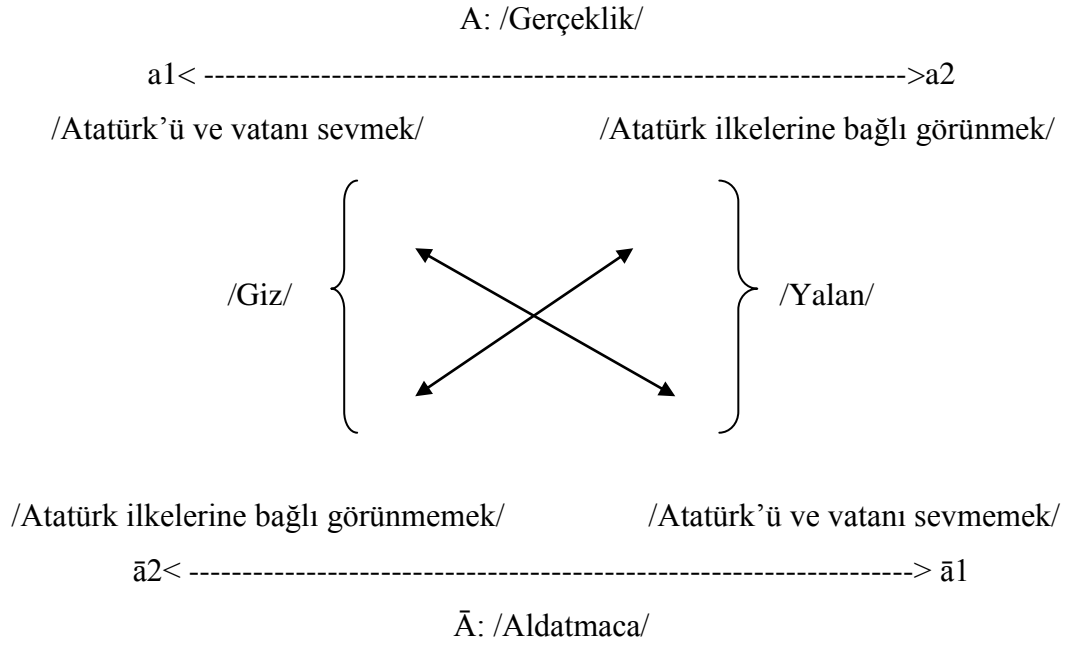
1.1.1.3.Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgendeki Değeri

Şiirin bağlamı üzerinde durulan bölümde, gerek şiirin başlığı gerekse dörtlüklerde Atatürk ilkelerine göndermeler yapıldığı saptanmıştır. Şiirde yer alan “cumhuriyet, hürriyet, demokrasi” kavramlarının yinelenmesi ile cumhuriyetçilik ilkesi, “yenilik, teknik, inkılâp, uygarlık” kavramlarının yinelenmesi ile inkılâpçılık ilkesi, “millet, Türk” sözcüklerinin yinelenmesi ile halkçılık ve milliyetçilik ilkeleri şiirde oluşan örgelerden bazılarıdır. Şiirde yer alan bir diğer öрге de “Ata, Atatürk” sözcüklerinin tekrar edilmesi ile oluşan Atatürk sevgisidir. “Vatan, yurt” kavramlarının tekrar edilmesi ile de vatan sevgisine yönelen bir başka öрге daha şiirde belirir. Şiirin örgeleri, Atatürk ilkeleri, Atatürk sevgisi ve vatan sevgisi biçiminde sıralandığında izleği, “Atatürk ve vatan sevgisi Atatürk ilkeleri ile birliktedir.” sözcüğü ile açıklanır. Çalışmanın bir önceki bölümünde anlam bilimsel saptamalar araştırılırken Şiirde saptanan anlam bilimsel yerdeşlikler de izleğin bu biçimde olduğu düşüncesini destekler niteliktedir.

Şiirdeki gönderimler açıklandığında, Türk milletinin karanlık günlerden aydınlık günlere çıkmasında, savaşların, yıkımların sonrasında çağdaş uygarlıklar düzeyine erişmesi için Atatürk’ün yaptığı uygulamalar üzerinde durulduğu görülmektedir. Atatürk’ün “cumhuriyet”i kurması, bilim ve teknik anlamda gelişmelerin ülkemize gelmesini sağlaması, bütün dünyanın onun gücünü kabul edip onu tanıması, Kılık Kıyafet Kanunu, Soyadı Kanunu, Yeni Türk Harflerinin kabulü gibi birçok konuya değinildiği anlaşılır. Atatürk’ün doğumunun yüzüncü yılı anısına yazılan bu şiirde millet içerisinde “ikilik” çıkarılara fırsat verilmemesi, Türk milletinin Ata’sına olan sevgisini ve bağlılığını güçlendirmesi, Atatürk yolundan ayrılmaması gibi Türk milletinin vazgeçemeyeceği değerlerine bağlılığının devam etmesi istenmektedir.

Şiirdeki örgeyi oluşturan gönderimler arasındaki tutarlılık, çalışma içerisinde saptanan “Atatürk ve vatan sevgisi Atatürk ilkeleri ile birliktedir” izleği ile birlikte değerlendirildiğinde aşağıda yer alan gösterge bilimsel dörtgene ulaşılmıştır:

Şekil 7. “Atatürk İlkeleri” Adlı Şiir ve Gösterge Bilimsel Dörtgen

Şekil 7’de görüleceği üzere şiirin izleğinden hareketle, Atatürk’ü ve vatanını seven Türk milleti ilkelere bağlı görüldüğü durumda, bağlı olduğunda, gerçeklik ekseninde değerlendirilen bir eyleme sahip olur. Eğer biri Atatürk’ü ve vatanını seviyorsa Atatürk ilkelerine de bağlıdır. Şiirin izleğine göre bir kişi Atatürk ve vatanını seviyor fakat Atatürk ilkelerine bağlı görünmüyorsa burada çözülmesi gereken bir gizden bahsetmek mümkündür. Bir kişi Atatürk ilkelerine bağlı görünüyor ve fakat Atatürk’ü ve vatanını sevmiyorsa bu durumda okurun karşısına bir yalan çıkmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı gibi şiirdeki örgelerin gerçeklik ekseninde olduğu görülmüştür. Öyle ki, şair, “Atatürk İlkeleri” başlığını taşıyan şiirinde, Atatürk’ü ve vatanını çok sevdiğini şiirin neredeyse bütün dörtlüklerinde dile getirmiştir. Şairin aşağıdaki dizeleri şiirin gerçeklik ekseninde gönderimlere sahip olduğu aşağıdaki dizeleri aracılığıyla anlaşılmıştır:

“Türk olan Ata’nın ilkesin bile,
Bilirsek dünyayı alırız ele.”,

“Koydu anayasa bozulmaz asla,
Sarıldı millet ona hevesle.”

“Hürriyet gelince sevindik tabi,
Demokrasi geldi güzel vatana.”

“Atam doğumunun yüzüncü yılı,
Yol bildik elbette koyduğun yolu”

“Atam birçok yeniliği buyurdu,
Emanet eyledi bize bu yurdu.
Ne mutlu Türküm ben dedi buyurdu,
Ey Türk candan sarıl yüce Ata’na”

“Gönlümüzde altın yazıdır gitmez
Atam yaptıkların saymakla bitmez.”

Şair, Türk milletinin Atatürk ilkelerine bağlı olmasını istemekte ve bunu açık bir biçimde dizelerinde dile getirmektedir. Şiirde yer alan ikinci eyleyen olan Türk milletinin davranışları gerçeklik ekseninde değerlendirilecek gönderimlerle şiirde betimlenmiştir.

1.1.1.4. Şiirin Ses Güzelliği

Şiir, onbirli hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şiirde birinci dördlük dışında bütün dördlüklerde uyak oluşturulmuştur. Her dördlüğün son dizelerinin son sözcüklerine getirilen yönelme durum ekinin tekrar edilmesi ile ek durumunda redif kullanılmıştır. Şiirin altıncı dördlüğünün sonunda yer alan “vatana” sözcüğü ile sekizinci dördlüğün sonunda yer alan “Ata’na” sözcüğü ile cinas oluşturulmuştur.

1.1.2. Şiirin Ders Kitabında Değerlendirilme Biçimleri ile İlgili Bulgular ve Yorum

İncelenen şiir ders kitabında izleği destekleyen çeşitli fotoğraflarla birlikte sunulmuştur.

1.1.2.1. Hazırlık

ÖKK’de öğretmenden öğrencilerinin halk şairlerinin Atatürk için yazdıkları şiirlerden örnekler bulup sınıfa getirmelerini sağlaması ve kendisinin de bu türde bir şiir olarak öğrencilerine okuması beklenmektedir. Böylelikle şiirin yazıldığı sazlı şiir geleneğinin ve şiirin izleğinin öğrenciler tarafından anlaşılmasına katkı sağlanabilir. Şiirin izleği ile ilgili metne hazırlık etkinlikleri arasında öğrencilerin Kurtuluş Savaşı’nda yaşanan olayları anlatan gazete yazıları bularak sınıfa getirmeleri yer almaktadır. Bu etkinlik şiirin izleğinin anlaşılmasında yararlı olabilir.

1.1.2.2. Okuma

ÖKK’ de şiirle ilgili “okuma yöntem ve tekniklerini kullanır” kazanımına yönelik olarak öğretmenin metni sesli okuma yöntemi ile okunması ve öğrencilere de şiirdeki dördlükleri dağıtarak okutması istenmektedir. Bu etkinlikle okuma ile ilgili hedeflenen kazanımlara ulaşılabileceği gibi şiirdeki ses tekrarları belirgin hâle gelebilir.

ÖKÇ-1’de “metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır” kazanımına yönelik olarak öğrencilerin metinde anlamını bilmedikleri, sözcük ve sözcük gruplarının anlamını tahmin etmeleri istenmektedir. Metinde anlamının bilinmeyeceği düşünülen birkaç sözcükten bahsedilebilir. Şiirin anlaşılmasında bu sözcüklerin bilinmesinin yararı olacaktır.

“Metne ilişkin sorulara cevap verir” kazanımına yönelik olarak “Metni anlama, çözümlenme ve yeniden yapılandırma” adını taşıyan bölümde öğrencilere aşağıdaki soruların yöneltmesi istenmektedir:

1. Şair, birinci dördlükte Atatürk’ün hangi eserinden bahsetmektedir?
2. Sizce Atatürk’ün en önemli eseri neden Türkiye Cumhuriyeti’dir?
3. Şair, üçüncü dördlükte Atatürk’ün Türk diline verdiği önemi nasıl ifade ediyor?

4. Şiirin beşinci dördlüğünde Atatürk'ün akılcılık ve bilime verdiği önemin sonucu nasıl ifade ediliyor? Sizce de akılcılık ve bilime önem verildiğinde aynı sonuçlar ortaya çıkar mı?
5. Şair, sekizinci dördlükte Atatürk'ün yurdu kime emanet ettiğini söylüyor? Şaire karşı bizim onun emanetine karşı görevimiz nedir?
6. Atatürk'ün “Yurtta sulh, cihanda sulh!” ve “Ne mutlu Türk'üm diyene!” sözleri onun hangi özelliğini göstermektedir? Milliyetçilik anlayışıyla ilişki kurarak açıklayınız.⁷

“Yeniden yapılandırma” gibi bir başlığın altında sorulan bu türden sorular metnin sorgulanmasına, yeniden yapılandırılmasına uygun olmayan, şiiri donuklaştıran sorulardır. Şiirle ilişkilendirilen kazanımları gösteren tablodan metnin Atatürkçülük ile ilgili konuların edinilmesi için de yer aldığı görülmektedir ve bu elbette ki şiirin izleği ile uygun bir durumdur. Atatürk'ün eşsiz önderliği, dehası, ölmez kahramanlığı, ileri görüşlülüğü gibi olgular, öğrencilerin doğal olarak kazanmaları gereken olgulardır. Ancak, gerek Atatürkçülük konularıyla ilgili diğer kazanımların kazanılması, gerekse Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet gibi ulusal olguların benimsenmesi için seçilen yapıtların öğrencileri kendiliğinden alımlamaya yöneltici, onlarda daha derin düşünme becerilerini geliştirici, Atatürk'e ve ülkelerine duydukları sevgiyi yüreklerinde hissedebilmelerine olanak sağlayan, kendilerine öğretici gelmeyen metinler olması ve bu biçimde Türkçe derslerinde incelenmeleri gerekir. Seçilen metinler işlenirken öğreticilikten kaçınan etkinliklerin düzenlenmesi bireylerin çok yönlü düşüncelerine katkı sağlar. Oysa, ders kitabında yer alan etkinliklerle şiir yukarıda yöneltilen sorularla bir bilgi kaynağına, bir öğretim malzemesine dönüşmüştür ki zaten şiirin kurgusu ve söylemi de buna uygundur. Yukarıda yer alan sorularla şiirdeki her dördlüğün anlamı birer birer sorgulanmaktadır. Ancak şiir türünden metinlerin değerlendirilmesinde dördlüklerin, dizelerin veya sözcüklerin sorgulanması ve bir tek doğruya ulaşılmasının beklenmesi yanlıştır.

ÖKK'de öğrencilerin “metnin türüyle ilgili özellikleri kavrar” kazanımına ulaşmak için şiirin ilk iki dördlüğünü incelemeleri; dize sonlarındaki ses benzerliklerini, dizedeki hece sayısını bulmaları tasarlanmaktadır. Aynı kazanıma yönelik olarak kitaptaki bütün şiirlerde böyle ses benzerlikleri ve hece sayıları bakımından denklik bulunup bulunmadığının belirlenmesi ve şairlerin böylesi bir uygulamaya gitme amaçlarının ne olduğunun tahmin edilmesinin istendiği görülmektedir. Böylesi bir uygulama öğrencilerin şiir dilinin özelliklerini görebilmelerine katkı sağlayabilir.

⁷ ÖKK, s. 73-74

1.1.2.3. Konuşma

ÖKK’ de şiirin herhangi bir konuşma kazanımı ile ilişkilendirilmediği görülmektedir. Ancak, ÖÇK’de öğrencilerin kendilerini ifade edebilecekleri, şiirin izleği ile örtüşen bir etkinlik bulunmaktadır. Öğrenciler bu konuşma etkinliğinde incelenen şiirden edindikleri duygu ve düşüncelerini ifade etme ve böylece kendilerinin şiiri anlamamalarındaki mantıksal tutarlılığı gözden geçirme imkânı bulabilirler.

1.1.2.4. Yazma

Şiirle ilgili ÖKK’de yazma öğrenme alanı kazanımlarına yönelik öğretmene bir uygulama önerilmemektedir. ÖÇK’de düzenlenen etkinlikler şiirle ilgili değildir.

1.2. “Cazgır” Adlı Şiir

Bu bölümde diğer aşamalarda ulaşılan bulgu ve yorumlamaların daha anlaşılır olması için ÖDK’ de yer aldığı haliyle incelenen şiire aşağıda yer verilmiştir. Şiir aşağıdaki gibidir.

CAZGIR

Vur ha vur davul, baş pehlivan havası,
 Çıksın Bekir, Osman, Mestanoğlu, Dülger Ahmet,
 Vur ha vur vur davul, gürlenmenin sırası,
 Davran bre pehlivan ha, ömrüne bereket.
 Davran deli fişek, kara yel fırtınası,
 Çığlar devirip yenmenin, güreşmenin ustası,
 Vur ha vur vur davul dağları taşları titret,
 Dile gelsin Yusuf’un, Aliço’nun hatırası,
 Hey mübarek mübarek er meydanı bu meydanlar,
 Cümle alem birikmiş davullu zurnalı,
 Her biri bir özge diyarda baş pehlivandır,
 Yiğitler gelir güreş tutmaya göğsü armalı,
 Boyları yıldız döker omuzları çifte burmalı.
 Hey senin pehlivan dediğin şahan olup da uçandır,
 Rüzgar deme buluttur, bulut deme dumandır.
 Vur ha vur davul, gök yerinden kaymalı,
 Hodri meydan! Vakit tamam, peşrev tamamdır,
 Ha deyince kaldırıp kaldırıp yere vurmalı.

Attilâ İlhan (Düzenlenmiştir.)

Şiirin özgün hali ise aşağıdaki gibidir:

CAZGIR

Vur, ha vur, vur davul baş pehlivan havası,
 Çıksın Bekir Osman, Mestanoğlu, Dülger Ahmet,
 Vur, ha vur, vur davul gürlemenin sırası,
 Davran bre pehlivan, ha ömrüne bereket.
 Ateş alsın büklüm büklüm pazındaki kudret,
 Davran deli fişek, karayel fırtınası,
 Çığlar devirip yenmenin, güreşmenin ustası,
 Vur, ha vur, vur davul dağları taşları titret,
 Dile gelsin Yusuf'un, Aliço'nun hatırası,
 Çıkalım hele meydana yanardağ gibi emret.
 Hey mübarek mübarek, er meydanı bu meydandır,
 Cümle alem birikmiş işte davullu zurnalı,
 Her biri bir özge diyarda baş pehlivandır.
 Yiğitler gelir güreş tutmağa göğsü armalı,
 Boyları yıldız döker, omuzları çifte burmalı.
 Hoy senin pehlivan dediğin şahan olup da uçandır,
 Rüzgâr deme buluttur, bulut deme dumandır.
 Vur, ha vur, vur davul gök yerinden kaymalı,
 Hodri meydan! Vakit tamam, peşrev tamamdır,
 Ha deyinince kaldırıp kaldırıp yere vurmalı...

Attilâ İlhan⁸

Şiirden yapılan çıkarımlarla şiirin estetik bütünlüğüne müdahale edilmiştir. Çünkü dizelerin bazılarının ders kitabında yer almaması ile şiirin izleğinin oluşmasında büyük önem taşıyan gönderimler de yok olmuş, şiirin aslındaki bazı örgeler, ders kitabında yer alamamıştır. Çıkartılan dizelerle birlikte sessel yerdeşlikler de eksilmiştir. Bunun sonucunda şiirin izleğinin güç kaybetmesinin yanı sıra şiirdeki ses güzelliğinin oluşmasına katkı sağlayan uyaklardan bazıları da yok olmuştur. Bu durum, Türkçe Öğretimi Programı'nda belirtilen okuma metinlerinin ders kitabında yer alması ile ilgili uyulması gereken ilkelere de ters düşen bir uygulamadır. Çıkartılan dizelerde yer alan iletilerden hiçbiri eğitim-öğretim içerisinde değerlendirilmesi sakıncalı iletiler olmadıkları halde, yapılan “düzenleme” ile şiirin çağrışım estetiğinin de zedelendiği açıktır. Bu nedenle çalışmada şiirin yazınsallığı ile ilgili ulaşılan bulgular ve yorum şiirin aslına yönelik yapılmıştır.

⁸ Attila İlhan, “Cazgır”, Sisler Bulvarı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005

1.2.1. Şiirin Yazınsallığı ile İlgili Bulgular ve Yorum

Şiirin yazınsallığı ile ilgili ulaşılan yazınsal bulgular ve yorum aşağıda yer aldığı biçimdedir.

1.2.1.1. Şiirin Anlam ve Çağrışım Zenginliği

Şiir, okuru yönlendirdiği tarihi kişiliklerle, olaylarıyla; dize içi ve dizeler arasındaki bir davulun ritmini anımsatan müziğiyle, özgün imgeleriyle dikkat çekicidir. Şiirde oluşan çağrışım zenginliğine götüren anlatımların birçoğu benzetmelerle oluşan dizelere dayanmaktadır.

Şiirde rastlanan ilk benzetme, pehlivanların aslana benzetildiği “...gürlemenin tam sırası” sözcüğüdür. Bu sözcükle pehlivanların gücü, aslan gücüne denk tutulmaktadır. Pehlivanın hareket etmesi aslanın hareket etmesine benzetildiği gibi aynı sözcük kullanımındaki özgünlük ile güreş meydanlarındaki davulun bir aslan gibi güçlü bir biçimde ses çıkarması çağrışımına da okuru ulaştırmaktadır. Aslan imgesinin dışında, “deli fişek, kara yel, çığla devirmek, dağları taşları titretmek, ateş almak, şahan olup uçmak, rüzgâr, bulut, duman, göğün yerinden kayması, yanardağ” gibi birçok imge de doğayla ilişkili olan, gücü, heybeti çağrıştıran sözcüklere aittir. Bu sözcükle doğadan insana ve olaylara aktarma yapılmıştır. Dizelerde yer alan insanların “boylarının yıldız dökmesi” gibi şiirde yer alan bazı özgün kullanımlarla betimlenen kişilerin gücünün anlatımında doğadaki varlıklarla ilişkilendirme yapıldığı görülür.

Şiirde yer alan “kara yel fırtınası” Anadolu’da yaşayan insanlar için Balkanlar üzerinden gelen, soğuk, sert rüzgârlar, yoğun yağışlar anlamına gelen bir tamlamadır. Kuzey batıdan gelen soğuk hava dalgasının söylenmesi ile şiir, okuru güreşlerin yapıldığı en ünlü güreş meydanlarından Kırkpınar’ın olduğu coğrafyaya götürmektedir. Balkan coğrafyasındaki güreş geleneğinin anımsatıldığı bu şiirde “Balkan” sözcüğü hiç geçmemesine rağmen, Aliço, Koca Yusuf gibi tarihi güreşçilerin yâd edilmeleriyle okur Balkanlar’a doğru bir yolculuğa çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Güreşçi Bekir, Osman, Dülger Ahmet gibi Anadolu coğrafyasında yaşamış tarihi güreşçilerin dizelerde anılması ile “her biri bir özge diyarda baş pehlivandır” sözcüğü desteklenmiş olmakta, dizelerin çağrışımları ile Balkanlar’dan Anadolu’ya uzanan geniş bir uzama yayılan Türk güreş

meydanları okurun önüne bir harita gibi açılmaktadır. “Kara yel fırtınası”, “bre” ünlemesi okura Balkan coğrafyasını anımsatan göndergelerdir. Balkanlar’daki Türklerin tarih boyunca hayatlarının içinde yer alan yağlı güreşe burada bir gönderme yapılmaktadır. Aynı zamanda şiirde “her biri bir özge diyarda başpehlivandır” sözcisini destekler biçimde Anadolu coğrafyasından güreşçilere de yer verildiği görülmektedir. Örneğin; Güreşçi Bekir (Büke) Kahramanmaraşlı bir güreşçidir.⁹

Dizelerde yer alan “hey, hay, hoy” gibi güreş meydanlarında rastlanan ünlemelerle şiirde amaçlandığı düşünülen güreş meydanlarının ve güreşlerin yüceliğine yönelik çağrışımların desteklendiği görülmektedir. Şiirde seçilen “vur, çık, gürle, davran, devir, yen, güreş, titret, uç, ateş al, kaldırıp kaldırıp yere vur” gibi eylemlerin hepsi beden gücüne dayanan iş, oluş ve kılış olmalarıyla güreşçilerin güçlerini çağrıştırır, güreş meydanlarında güreşen insanların hareketleri resmedilmesini sağlar.

1.2.1.2. Şiirin Dili

Şiir, yirmi dizeden oluşmaktadır. Her dizede yer alan sözceler birer yargı içermektedir. Şiirde doğal dil içinde pek rastlanmayan kullanımların olduğu düşünülmektedir.

1.2.1.2.1. Şiirin Özgünlüğü

Şiirde güreş meydanlarında işitilecek ünlemelere yer verilmesi şiirin özgünlüğü ile ilgili okurun dikkatini çekebilecek ilk ögedir. Şairin on dokuzuncu yüzyılda bütün dünyaya ün salan Türk güreşçilerine yer verdiği şiirde güreş terimlerinin kullanılması da metinde özgünlüğünün oluşmasına katkı sağlamıştır.

Şiirde özgünlüğün oluşmasına katkı sağlayan unsurlardan bir diğeri de şiirdeki alışılmamış bağdaştırmalardır. Alışılmamış bağdaştırmaları dışında şiirin izleği ile biçim özellikleri de şiirin özgünlüğünün göstergelerinden biridir. Halk edebiyatı biçimleriyle yazılan şiirler dışında, her ne kadar bu şiirde dizelerdeki hece sayıları ve dize sonlarında

⁹ Bekir Büke, Kahramanmaraş’ın Afşin-Kabaağaç’ta 1929 yılında dünyaya gelmiştir. 1949’da Cumhuriyet Bayramında başpehlivan olan güreşçi, 1951’de Türk Millî güreşçileri arasına seçilmiştir. 1973, 1979 ve 1987’de olmak üzere üç ayrı kategoride üç kez Akdeniz Oyunları şampiyonu olmuştur. Bakınız: www.kahramanmaras-gsim.gov.tr/samozell.html (17/11/2009)

uyaklar bakımından Halk edebiyatı biçim özelliklerine yaklaşılmış olursa da, serbest ölçü ile güreş meydanlarında güreş meraklılarını coşkulandıran cazgırların söyleyebileceği ses yapısıyla şiirin özgün olduğu söylenebilir.

1.2.1.2.2. Şiirin Göndergeleri

Şiirdeki bütün sözcükler güreş sporu ve güreşçilerle ilişkilidir. Şiirde en belirgin göndergelerden biri de meydanlarını coşkulandıran, güreşçileri yüreklendiren “cazgır” göndergesidir. Şair, bir cazgır gibi ilk olarak güreş meydanındaki davulcuya seslenmektedir. Davulun gurlemesini ve başpehlivan havasını “vurmasını” isteyen şair, Bekir, Osman, Mestanoğlu, Dülger Ahmet, Yusuf, Aliço gibi dünyaca ünlü olmuş Türk güreşçilerini şiirinde anarak okuru, bu adları araştırmaya yöneltmektedir.

Şiirde “gurleyen”, “göğsü armalı”, “omuzları çifte burmalı”, “boyları yıldız döker”, “şahan olup da uçan” pehlivanlarla ilgili yapılan bütün benzetmeler onların gücünü betimleme amacıyla şiirde yer alan diğer göndergelerdir.

1.2.1.2.3. Şiirin Bağlamı

Şiirde oluşturulan bağlam ile ilgili olarak okurun dikkatini çeken ilk sözcük, şiirin başlığı olan “cazgır”dır. Cazgır, kökeni Arapça bir sözcük olan “şadd” (kuşak) üzerine Farsa bir söz birim olan “gîr” (tutan)’in gelmesi ile oluşmuş bir sözcüktür.¹⁰ Güreş meydanlarında güreşe tutuşanları anons eden, onları yüreklendiren, izleyicileri coşkulandıran cazgırlar, mani söylemeleri ile, gur sesleri ile tanınmışlardır. Şair, şiirinde ilk olarak yanında duran davulcuya, güreşe tutuşan pehlivanlara ve güreş izleyicilerine seslenen dizeleriyle kendisini cazgır yerine koyduğu bir bağlam oluşturmuştur. Şiirde güçle ilgili betimlemeler ve ünlü güreşçilerin anılması ile okurun, şiirin bağlamı içerisine girmesine, kendisini güreş meydanında hissetmesine katkı sağlanmaktadır. Şiirde yer alan söylem ve seçilen sözcükler de okurun şairin amaçladığı düşünülen bağlama uygun düşen sözcüklerdir. Güreş terimleri, “cümle alem”, er meydanı”, “özge diyar”, “şahan”, “hodri meydan”, “peşrev tamam” gibi birçok kalıplaşmış sözce de bağlamın oluşmasına katkı sunar. Ölçünlü dilde daha yaygın bir kullanıma sahip olan “başka” sözcüğü yerine güreş

¹⁰ Bakınız: www.tdk.gov.tr (12/10/2009)

meydanlarında daha çok duyulan “özge” sözcüğüne yer verilmesi, cazgırların ünlemelerinin kullanılması gibi birçok uygulamaya şiirin bağlamını daha belirgin kılmaktadır. Bütün dizeler ve göndergeler ele alındığında şiirin bağlamı güreş meydanında güreşe ve güreşçilere hayran, onları daha çok coşkullandırmak isteyen bir cazgırın edimleri olarak belirmektedir.

1.2.1.2.4. Şiirin Bağdaştırmaları

Şiirde yer alan ilk dizedeki sözce, dizimsel ilişkilerin kurulması açısından değerlendirildiğinde özgün bağdaştırma örneği olduğu görülmektedir. Doğal dilde “davula vurulur” ya da “davul çalınır”. Oysa şiirin ilk dizesinde doğrudan davul muhatap alınmakta, nesne olan davul eyleyen konumuna getirilmektedir. Alışılmamış bağdaştırma örneği olarak da ele alınabilecek bu uygulama “vur ha vur, vur davul, baş pehlivan havası” biçiminde söylenerek oluşturulmuştur. “Vur ha vur, vur davulcu, baş pehlivan havası” sözcüğü doğal dil içerisinde anlamlıdır. Şiirin ilerleyen bölümlerinde de yer alan bu dizede “davulcu” sözcüğü yerine “davul” sözcüğü seçilerek dizisel ilişkide bir değiştirmeye gidilmiştir. Böylelikle davulun önemi dolaysız bir biçimde şiire yansıtılmıştır. Davulun güçlü sesi ile ilgili birçok bağdaştırma örneği şiirde bulunmaktadır. Şaire göre davulun sesi, aslan gibi gürlemeli, dağları taşları titretmeli, göğü yerinden kaydırmalıdır.

Okurun dikkatini çekecek bağdaştırmalardan bir diğeri de pehlivanlarla ilgili yapılan benzetmelerle oluşmuş dizisel ilişki ekseninde yapılan değiştirmelerdir. Bu değiştirmeleri aşağıdaki biçimde göstermek olanaklıdır:

“Davran bre pehlivan ha, ömrüne bereket.”

“ Davran deli fişek, kara yel fırtınası”

Yukarıda yer alan gösterimlerden de anlaşılacağı üzere, pehlivan yerine alt dizede “deli fişek” ve “kara yel fırtınası” sözleri kullanılmıştır. Pehlivan, deli fişek gibi atik, parlak, etkileyicidir; kara yel gibi sert ve güçlüdür. Pehlivanların güçleri bu değiştirme ile anlatılmıştır. Dizisel ilişkide yapılan değişikliğin örneklendiği ikinci dizede “deli fişek” yerine “kara yel fırtınası”nın kullanılabileceği görülmektedir. Çünkü her ikisi de

“pehlivan” sözcüğü yerine kullanılmıştır. Ancak dize sonlarında ses benzerliği oluşturma amacından dolayı şair “kara yel fırtınası” sözcüğünü dize sonunda kullanmayı tercih etmiştir. Pehlivanla ilgili yapılan dizisel ilişkilerde yapılan değiştirmelerle şiirin ilerleyen bölümlerinde “güreşmenin ustası”, “yiğitler” gibi sözlerin de kullanıldığı görölmektedir. Pehlivanlarla ilgili yapılan dizisel ilişkiler “hey senin pehlivan dediğin şahan olup da uçandır / Rüzgâr deme buluttur, bulut deme dumandır” dizelerinde açıklığa kavuşturulmuş yeni bağdaştırmalarla şiirde değişik bir örnek daha oluşmuştur. Pehlivan bu dizelerle, “şahin olup uçan, rüzgâr değil, bulut; bulut değil duman” olan ama her koşulda güçlü olan bir varlıktır. Burada yapılan bağdaştırmanın bir yönü de yapılan benzetmelerin hepsinin “gökyüzü” uzamı ve “uçmak”, “esmek” eylemleri ile ilişkilendirilebilecek özellikte olmalarıdır. Yapılan bu benzetmelerle güreş meydanındaki pehlivanlar göğe yükseltilmekte, güçleri pekiştirilmektedir. şiirin diğer dizelerinde göröldüğü gibi pehlivanların boyları yıldızları dökecek uzunlukta olup onlar, güreş meydanına yüksek “yanardağlar” gibi çıkmayı istemektedirler.

şiirde pehlivanların bedensel özellikleri ile ilgili birçok özgün bağdaştırma örneği bulunmaktadır. Pehlivanların “göğsü armalı”, “boyları yıldız döker”, “omuzları çifte burmalı”, “pazılarındaki kuvvet büküm büküm”dür. “Göğsü armalı” sözcüğü ile pehlivanların bedensel özelliklerinin yanı sıra, kazandıkları üstün başarılar sonucunda göğüslerine takılan nişanlar da okur tarafından seziyecek bir çağrışım oluşturulmuştur. Böylelikle güreş meydanındaki pehlivanların hepsinin birbirinden güçlü olduğu da okur tarafından şiirden çıkartılabilecek bir sonuçtur.

şiirde birçok sözcüsünde dizisel ilişkide yapılan özgün bağdaştırma örnekleri bulunurken, dizimsel ilişkilerde doğal dilden farklı bir uygulama örneği saptanmamıştır.

1.2.1.2.5. şiirin Önceleme ve Sapmaları

şiir, gerek dize sonlarındaki ses benzerliği, gerek dizelerin birbirine yakın hece sayılarıyla yazılmış olması, gerekse dize içindeki aliterasyonlar ve asonanslar ile ses ögesinin öncelendiğini düşündürmektedir. Öyle ki iyi bir dinleyici şiiri dinlerken bir davulun güreş meydanlarını kaplayan ritmini duyabilir.

Sapma anlayışı ile şiire yaklaşıldığında aşağıda yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

1.2.1.2.5.1. Sözcüksel Sapmalar

İncelenen şiirde sözcüksel sapmaya örnek oluşturacak bir kullanımın olmadığı görülmüştür.

1.2.1.2.5.2. Dil Bilgisel Sapmalar

İncelenen şiirde dil bilgisel sapmaya örnek olarak “vur ha vur, vur davul” sözcüğü verilebilir. Bu sözcük ile anlam bilimsel ve dil bilgisel kurallar içerisinde “vur ha vur, vur davula” ya da “vur ha vur, vur davulcu” biçiminde söylenebilir. Ancak şair bunun yerine davulun etkinliğini pekiştirmek için “davula” sözcüğündeki yönelme ad durum ekini, ya da “davulcu” sözcüğündeki addan ad yapım ekini kullanmayarak hem anlam bilimsel hem de dil bilimsel sapmaya örnek olabilecek bir uygulama gerçekleştirmiştir.

Şiirin ikinci dizesinde ise dizimsel ilişki oluşturulurken “çıkma” eylemi kullanılmıştır ve eylemin gereksinim duyduğu yer tamlayıcısı kullanılmamıştır. görülmektedir. Ancak şiirde yer alan ikinci dize ile onuncu dizede aynı eylemin kullanılması ile bir bağdaştırma oluşturulmuştur ve “çıkalım hele meydana yanardağ gibi emret” sözcüğünde ikinci dizede yer almayan yer tamlayıcısının “meydana” olduğu anlaşılmaktadır. Şiirin son dizesine ise neyin ya da kimin “kaldırıp kaldırılıp yere vurulacağı” söylenmemiştir, belirtili nesne kullanılmamıştır. Ancak şiirin bağlamından hareketle yere vurulacak olanın güreşe tutuşanlardan biri olduğu çıkarılmaktadır. Değerlendirilen bu kullanımlar dışında şiirde dil bilgisel sapma örneği saptanmamıştır.

1.2.1.2.5.3. Anlam Bilimsel Sapmalar

Şiirde yer alan anlam bilimsel sapmaya örnek oluşturan “vur ha vur, vur davul” sözcüsinden sonra okurun dikkatini çekecek doğal dile göre ilk farklı kullanım, davulun aslan gibi, bir kuvvetli çağlayan gibi gürlemesinin istenmesidir. Pehlivanların deli fişek, kara yel, şahin, rüzgâr değil; bulut, bulut değil; duman olmaları da birer benzetme olup anlam bilimsel açıdan doğal dilden farklı olan söylemlerdir.

Çığlar devirmek, şiirde yer alan anlam bilimsel sapmalardan biridir. Pehlivanların güçlü bedenleri betimlenirken göğüslerinin armalı, boylarının yıldız dökecek uzunlukta, omuzlarının çifte burmalı, pazısındaki kuvvetin büklüm büklüm ve bir ağaç gibi ateş alıp yanına geleni yok edici bir güçte olması gibi birçok benzetmeye başvurulmuştur. Şiirdeki bu sözceler anlam bilimsel sapmaya örnek verilebilir.

“Vakit tamam”, “peşrev tamam” denilerek artık güreşe başlamanın zamanının geldiği okura çağrıştırılmakta ve bu çağrışım son dize ile desteklenmektedir.

1.2.1.2.5.4. Sessel Sapmalar

Şiir güreş meydanlarındaki bir cazgırın söylem tarzı ile yazılmıştır. Bu söylem tarzının desteklenmesi için Balkan coğrafyasında yaygın bir ünlem olan “bre” ünleminin yanı sıra “hoy” gibi ölçünlü dilde “oy” biçiminde söylenen bir ünleme daha şiirde yer verilmiştir. Bunlar haricinde Anadolu topraklarında “şahin” yerine “şahan” söyleminin tercih edilmesi de şiirde yer alan sessel sapmalar arasında değerlendirilebilir. Şair her ne kadar bir cazgırın söylemi ile şiirini oluşturma amacında olsa da ölçünlü dilde yer alan ünlem ve söylemlerden yalnızca bu birkaç kullanım ile sessel sapmaya başvurmuştur, bunların dışında sessel sapmayı örnekleyen bir kullanıma şiirde rastlanmamıştır.

1.2.1.2.5.5. Yazımsal Sapmalar

İncelenen şiirde yazımsal sapmaya örnek oluşturacak bir kullanımın olmadığı görülmüştür. Ancak burada şiirde “başpehlivan” biçiminde yazılması gerekirken “baş pehlivan” biçiminde yazılmasının nedeninin şiirin yazıldığı dönemin yazım kuralları olduğunu belirtmekte yarar vardır.

1.2.1.3.Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgendeki Değeri

Şiirin izleğinin belirlenmesinde öne çıkan gönderimlerin belirlenmesinin yararı olur. İncelenen şiirdeki gönderimleri iki ana grupta ele almak mümkündür. Bu gönderim gruplarından her biri izleği oluşmasını sağlayan örgedir. Şiirdeki örgeleri aşağıdaki biçimde sıralamak mümkündür: Aşağıda yer alan dizelerde ilgili öргеğe yönelten gönderimin olduğu sözcüğün ya da sözcenin altı çizilmiştir:

a) “Güreş Millî ve Köklü Bir Gelenektir” Örgesini Oluşturan Gönderimler

- “Vur ha vur, vur davul, baş pehlivan havası”,
 “Çıksın Bekir, Osman, Mestanoğlu, Dülger Ahmet”,
 “Vur ha vur, vur davul, gürlemenin sırası”,
 “Davran bre pehlivan ha, ömrüne bereket”,
 “Vur ha vur, vur davul, dağları taşları titret”,
 “Dile gelsin Yusuf’un Aliço’nun hatırası”,
 “Hey mübarek mübarek, er meydanı bu meydandır”,
 “Cümle alem birikmiş işte davullu zurnalı”,
 “Her biri bir özge diyarda baş pehlivandır”,
 “Yiğitler gelir güreş tutmağa göğsü armalı”,
 “Vur ha vur, vur davul gök yerinden kaymalı”,
 “Hodri meydan! Vakit tamam, peşrev tamamdır”.

Yukarıda yer alan dizelerde tekrarlanan davulun gür sesi ile ilgili yapılmış yinelemelerle, güreş meydanlarında duyulan sözcükler ve adlarla güreşin etkileyici, güç gerektiren, millî ve köklü bir gelenek olduğuna dair gönderimler oluşturulmuştur.

b) “Pehlivanlar Güçlü İnsanlardır” Örgesini Oluşturan Gönderimler:

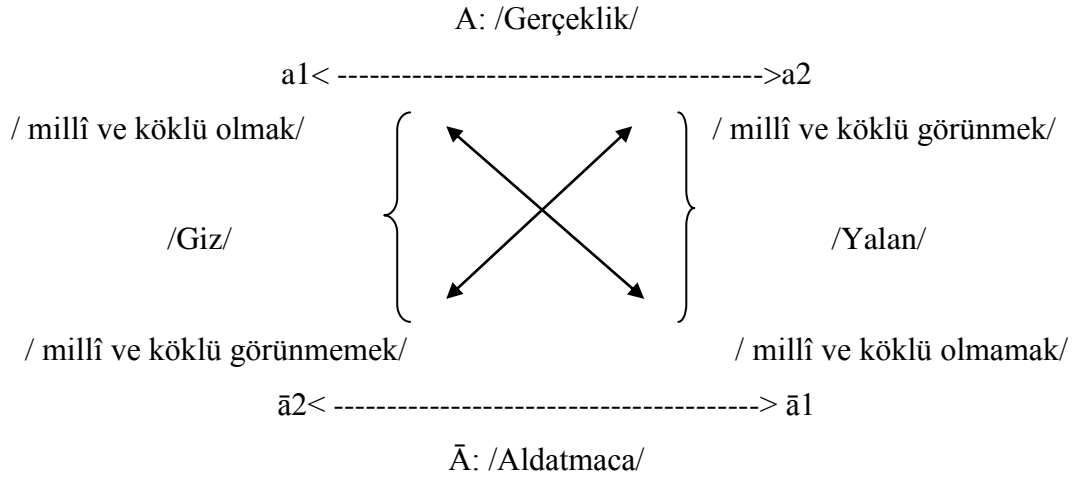
“Ateş alsın büklüm büklüm pazındaki kudret”,
 “Davran deli fişek, kara yel fırtınası”,
 “Çığlar devirip yenmenin, güreşmenin ustası”,
 “Çıkalım hele meydana yanardağ gibi emret”,
 “Her biri bir özge diyarda baş pehlivandır”,
 “Yiğitler gelir güreş tutmağa göğsü armalı”,
 “Boyları yıldız döker, omuzları çifte burmalı”,
 “Hoy senin pehlivan dediğin şahan olup da uçandır”,
 “Rüzgar deme buluttur, bulut deme dumandır”,
 “Ha deyince kaldırıp kaldırıp yere vurmali”.

Şiirde yukarıda da görülebileceği gibi pehlivan sözcüğü yerine kullanılan “deli fişek”, “kara yel fırtınası” gibi birçok yerdeşlik, ikinci grup gönderimler içerisinde değerlendirilir. Şiirde pehlivanların eyleyen olduğu “kaldırıp kaldırıp yere vurma”, “davran”, güreş tutmak” gibi eylemler gerçekleştirilmesi güç gerektiren iş, oluş ve kılışlardır ve pehlivanların güçlü oldukları örgesini desteklerler.

İki ana örgesi bir araya getirildiğinde şiirin izleği daha anlaşılır bir biçimde ifade edilebilir. Buna göre şiirin izleği “güreş güçlü pehlivanlarca gerçekleştirilen, millî ve köklü bir gelenektir” biçiminde belirmektedir.

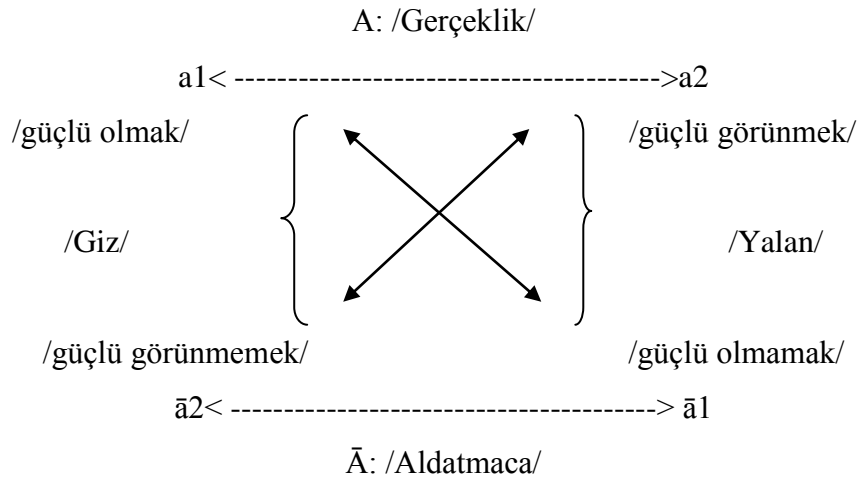
Şiirin izleğini oluşturan örgelerin her ikisini gösterge bilimsel dörtgen üzerinde ayrı ayrı değerlendirmek mümkündür. Şiirin izleğini oluşturan ilk örge, güreşin millî ve köklü bir gelenek olduğunu sezdiren gönderimlere okuru götürmektedir. Şiirde oluşan bağlamın da güreş meydanındaki bir cazgırın edimleri olduğu anımsanırsa, cazgırın söyleminde bir tutarlıktan bahsetmek mümkündür. Çünkü beliren ilk öргеye göre güreş millî ve köklü bir gelenektir, cazgırın şiirde dile getirdiği sözceleri de bu öргеği destekleyen gönderimler içermektedir. Şiirin izleğini oluşturan ilk örge gösterge bilimsel dörtgen üzerinde değerlendirildiğinde aşağıdaki gösterge bilimsel dörtgene ulaşılmıştır:

Şekil 8 . “Cazgır” Adlı Şiirin İlk Örgesi ve Gösterge Bilimsel Dörtgen

Şekil 8’den de anlaşılacağı gibi ilk örgenin gönderimleri gerçeklik ekseninde değerlendirilebilecek bir tutarlılık sergilemektedirler. Şiirin ikinci örgesi ise güreşen pehlivanların güçlü olması ve güçlü görünmeleridir. Güçlü olan pehlivanlar şiirdeki gönderimlerle güçlü olarak görünmektedirler. Buna göre şiirin ikinci örgesinin gösterge bilimsel dörtgen üzerindeki gösterimi aşağıdaki gibidir:

Şekil 9 . “Cazgır” Adlı Şiirin İkinci Örgesi ve Gösterge Bilimsel Dörtgen

Şekil 9’dan da anlaşılacağı gibi ikinci örgenin gönderimleri de gerçeklik ekseninde yer alır. Böylece şiirin her iki örgesinin de değerlendirilmesi sonucu izleğinin de gerçeklik ekseninde yer aldığı söylenebilir.

1.2.1.4.Şiirin Ses Güzelliği

Şiirde öncelenen unsur ses unsuru olarak değerlendirilmiştir. Şiirde ses güzelliğinin oluşmasında şiir boyunca on üç defa tekrarlanan “vur” sözcüğünün büyük katkısı vardır. Şiirin ilk dizesinde yer alan “Vur ha vur, vur davul baş pehlivan havası” dizesinde güreş meydanlarını dolduran güçlü tokmak vuruşlarının ritmini bulmak mümkündür. “Vur ha vur, vur davul” sözcüğü ilk dize dışında şiirin üçüncü, sekizinci, on sekizinci dizelerinde tekrarlanmaktadır. Böylece şiirin iskeleti bu tekrar üzerinde yükselmektedir. Bu iskeletin devamında gelen “baş pehlivan havası”, “gürlemenin sırası”, “dağları taşları titret”, “gök yerinden kaymalı” gibi sözcükle de belirli bir ahenk yakalanmaktadır.

Okuru şiire çeken tekrarların yanı sıra şiirdeki ses güzelliğini oluşturan bir diğer unsur da şiirde yer alan uyaklardır. Birinci, üçüncü, altıncı, yedinci, dokuzuncu dizelerde “-sı” iyelik ekinin tekrar edilmesi ile bir redif oluşturulmuştur. Ek durumunda olan bu redif sözcüklerin sonundan çıkarıldığında aynı dizelerin “-a” sesinin tekrar edilmesi ile oluşan bir uyağa sahip oldukları görülmektedir. İkinci, dördüncü, sekizinci ve onuncu dizelerde “-et” sesi tekrar edilerek bir uyak daha oluşturulmuştur. On bir, on üç, on altı, on yedi ve on dokuzuncu dizelerin sonunda ise uyağı “-dır” ek eylemin geniş zamanının tekrar edildiği redifler çıkarıldığında, “-an” sesi sağlamaktadır. Yalnızca on dokuzuncu dize redif çıkarıldıktan sonra diğer dizelerle uyaklı olmamaktadır. On iki, on dört, on beş, on sekiz ve yirminci dizeler ise “-alı” sesleri tekrar edilerek uyaklandırılmışlardır. Şiirde yer alan dizelerin hece sayılarının da birbirine yakın sayıda olmalarıyla şiirde müzikalite yakalanmıştır.

1.2.2. Şiirin Ders Kitabında Değerlendiriliş Biçimleri ile İlgili Bulgular ve Yorum

Şiir, ders kitabında Kırkpınar yağlı güreşlerini betimleyen çizimlerle birlikte yer almaktadır. Öğrencilerin şiirin bağlamını ve izleğini gözlerinde canlandırmaları açısından bu uygulama yararlı olabilir.

1.2.2.1. Hazırlık

İncelenen şiir “Millî Kültür” teması içerisindeki “spor” alt temasına yönelik olarak kitapta yer almıştır. Bu şiirle ilişkili olarak ÖKK’de metinle ilgili düzenlenen hazırlık etkinliklerde öğrencilerden yağlı güreşler, Kırkpınar güreşleri ve zamanın ünlü güreşçileri Bekir, Osman, Mestanoğlu, Dülger Ahmet, Aliço ve Koca Yusuf hakkında bilgi toplamaları ve topladıkları bilgileri çizgisiz beyaz kâğıda yazarak sınıfa getirmeleri beklenmektedir. Öğrencilerin güreş dışında diğer geleneksel Türk sporları hakkında söz etmeleri de hazırlık etkinlikleri arasında yer alan amaçlardan biridir. Bu amaçla öğrencilerin Türklerin bütün millî sporlarıyla ilgili araç gereç toplayıp, davetiyeler hazırlaması ve bir okul müzesi oluşturmaları istenmektedir. Hazırlık aşamasındaki bu etkinlikler, öğrencilerin şiirin izleğini ve bağlamını sezmelerine yardımcı olabilir.

1.2.2.2. Okuma

ÖKK’de “okuma yöntem ve tekniklerini kullanır” kazanımına yönelik olarak öğretmenin metni önce örnek okuması, ardından sessiz okuma yöntemiyle şiiri okumaları tasarlanmaktadır. ÖKK’de öğrencilerin okumaları esnasında şiirde geçen terim anlamlı sözcükleri, dikkatlerini çeken biçim özelliklerini ve şiire ses güzelliği katan bölümleri not etmeleri istenmektedir.

ÖÇK’de yer alan birinci ve ikinci etkinlikler “metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır” kazanımına yönelik hazırlanmışlardır. Birinci etkinlikte öğrencilerin şiirde geçen anlamını bilmekte güçlük çekecekleri sözcüklerin anlamını tahmin etmeleri ve sözlük anlamlarıyla eşleştirmeleri gerekmektedir. Şiirde yer alan bilinmeyen sözcüklerin anlamlarının araştırılmasıyla okurun metni alımlanmasının önü açılmış olacaktır. Öğrenilen sözcüklerin şiirin bağlamında hangi anlamda, hangi görevlerde kullanıldığının öğrencilerce araştırılması okurun bu etkinlikten sonra metni alımlamasına katkı sağlayabilir.

ÖÇK’de yer alan ikinci okuma etkinliğinde öğrencilerin birinci etkinlikte anlamları ile eşleştirdikleri sözcükleri birer cümlede kullanmaları istenmektedir. Bu etkinlik uygulanırken öğrencilerin sözcüklerin gerçek anlamlarını sözlükten bulmaları

sağlanmalıdır. Bunun ardından ele alınan sözcüğün şiirde hangi anlamda kullanıldığını öğrencinin açıklaması istenmelidir. Böylece öğrencilerin şiirde sözcüklerin hangi anlamda kullandıklarını, hangi anlam değişimleri gösterdiği ve alışılmamış bağdaştırma örneklerini görmeleri kolaylaşır.

Şiirle ilgili ÖÇK’ de düzenlenen üçüncü etkinlik, “metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır” kazanımına yönelik olduğu gibi öğrencilerin öğrendikleri sözcükleri pekiştirmeleri amacını taşımaktadır. Ancak bu etkinlik öğrencileri hedeflenen kazanıma götürmeyeceği gibi şiirin estetiğinin bozulması konusunda yapılan uygulamalar arasında değerlendirilebilir. Çünkü bu etkinlikte şiirden alıntılar yapılmış ve yine şiirden alınan sözcüklerden uygun olan sözcüğün boş bırakılan yere yazılması istenmektedir. İlgili etkinlik aşağıdaki gibidir:

3. Etkinlik

1. ve 2. etkinliklerde anlamlarını tahmin edip eşleştirdiğiniz kelime, kelime grupları ve terimlerin metinde geçtiği cümleler aşağıda verilmiştir. Boş bırakılan yerlere uygun olanları yazınız.

peşrev, başpehlivan, er meydanı, mübarek, cümle âlem, bre ha

Vur ha vur davul havası.

Davran pehlivan ömrüne bereket.

Hey mübarek bu meydanlar.

..... birikmiş işte davullu zurnalı¹¹

İlgili etkinliğin ÖKK’de doldurulmuş hali ise aşağıdaki gibidir:

Vur ha vur davul peşrev havası.

Davran bre ha pehlivan cümle âlem ömrüne bereket.

Hey mübarek er meydanı bu meydanlar.

..... birikmiş işte davullu zurnalı.¹²

Yukarıda gösterilen etkinlikte hem şiirin noktalama işaretleri değişmiş, hem şiirdeki söz diziminin bozulmasıyla şiir güzelliğini kaybetmiş, hem de metnin bağlamında bir tutarsızlık oluşmuştur. Şiirin dizelerindeki dizimsel ilişkinin değiştirilmesi ile şiir başka bir metne dönüşmüştür. Bunların yanı sıra ÖKK’ de yer aldığı haliyle şiirden çok daha farklı,

¹¹ ÖÇK, s. 98

¹² ÖKK, s. 111

anlamsız dizeler ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin öğrendikleri sözcükleri şiirde yer alan dize içerisinde boş bırakılan yere aynen yazması tanıma düzeyinde bir bilişsel beceri gerektirmektedir. Oysa öğrencilerden Kırkpınar yağlı güreşlerinin coşkusunu anlatabilecekleri kendilerinin bir şiir yazmaları, şiirlerinde öğrendikleri sözcükleri kullanmaları daha doğru bir uygulama olabilir.

Okuma etkinlikleri içerisinde sunulan “metni anlama, çözümleme ve yeniden yapılandırma” adlı bölümde “metne ilişkin sorulara cevap verir” kazanımına yönelik olarak öğrencilerden aşağıdaki sorulara yanıt vermeleri beklenmektedir.

Metinle ilgili sıralanan yönergeler ÖKK’ de aşağıdaki gibidir:

1. Metinde hangi ünlü pehlivanlardan bahsedilmektedir? Siz bu pehlivanlar hakkında ne biliyorsunuz?

2. Metinden öznel ve nesnel yargıların kullanıldığı mısralar hangileridir?

3. “Boyları yıldız döker, omuzları çifte burmalı” cümlesinde ne anlatılmak istenildiğini açıklayınız.

4. Öğrencilerinize şiirde yer alan “Vur ha vur davul dağları taşları titret” mısrasını okuyunuz. Şiirden mısradaki abartmaya benzer başka söyleyişler bulunuz. Bunların anlatımı nasıl etkilediğini açıklayınız.

5. Daha sonra şiirdeki diğer benzetmeleri bularak bunların anlatımı nasıl etkilediğini açıklayınız.

6. Metindeki giriş, gelişme, sonuç bölümlerini, mısraları numaralandırarak belirtiniz.

7. Şiirde kulağınıza hoş gelen ses tekrarları var mı? Bunlar daha çok mısraların hangi bölümlerinde görülüyor?

-Şiirin birinci, üçüncü ve sekizinci mısralarını peş peşe, gür ve tok bir sesle okuduğunuzda bu mısralar kulağınıza hangi sesi çağrıştıran bir etki yapıyor?¹³

Yukarıda yer alan bütün sorular yalnızca “metne ilişkin sorulara cevap verir” kazanımına yöneliktir. İlk soru ile öğrencilerin metindeki varlık ve şahıs kadrosunu bulmaları sağlanabilir. İkinci soru, öğrencilerin “okuduklarındaki öznel ve nesnel yargıları ayırt eder” kazanımına ulaşmaları için hazırlanmıştır. Bu soru, öğrencilerin şiir türünden

¹³ ÖKK, s.111

metinlerin, dil-söz ayrımı yaklaşımıyla gün yüzüne çıkan, şaire özgü bir duyma, düşünme, hayal etme açısından öznel ifadelerin yoğun olduğu bir tür olduğunu fark etmelerine yardımcı olabilir. Üçüncü ve dördüncü, beşinci soruları ise “metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder” ve “şiir dilinin farklılığını ayırt eder” kazanımları ile ilişkilendirmek mümkündür. Ancak, dördüncü ve beşinci sorularda öğrencilerin değil de öğretmenin metindeki söz sanatlarını bulması istenmektedir. Oysa öğrencilerin kendilerinin şiirin alımlanmasında bir şifre olarak değerlendirilen söz sanatlarını araştırmalarında öğretmenin bir rehber olması daha doğrudur. Bu açıdan bakıldığında bu soruların öğrencileri etkin düşünmekten alıkoyan sorular olduğu söylenebilir.

ÖKK’de, incelenen şiirle ulaşılmaması önerilen kazanım tablosuna bakıldığında, şiirle “metnin planını kavrar” kazanımının ilişkilendirildiği görülür. Bu durum, ilk aşamada şiir türünden metinlerin anlatım teknikleri açısından diğer türlerden farklı tasarımlarla oluştuğunun kavranmasını, her şiirin kendine özgü bir plana sahip olduğunun görülmesini sağlayabilir biçimde yorumlanabilir. Ancak, yukarıda yer alan altıncı soru, bu yorumlamayı geçersiz kılmaktadır. Çünkü, altıncı soru ile şiir türünden metinlerde öğrenciler bir giriş, gelişme ve sonuç bölümleri aramak zorunda bırakılmaktadır. Oysa her şiirde böylesi bir plandan bahsetmek mümkün değildir. Nitekim öğrencilerin incelenen şiirdeki dizelerin hangisinin gelişme, hangisinin sonuç bölümünde yer alacak duygu, düşünce ve edimlere yer verdiğini kesin bir biçimde mısralar numaralandırılarak belirleyebilmeleri mümkün değildir. Olay anlatımının olduğu şiirlerde bu uygulamayı yapmak daha kolaydır, ancak incelenen şiirde duygu ve düşüncelerin belirli bir anlatım sırasına göre yapıldığını söylemek güçtür. Bu açıdan altıncı sorunun öğrencilerin şiiri alımlamalarından çok, her şiirde giriş, gelişme, sonuç bölümü aramak gibi şiirin özgün olma özelliğine aykırı; okuru, incelenen şiiri alımlama sürecinde özgürleştirici değil de, onu belirli kalıplar içinde okuduğunu alımlamaya zorlayıcı bir uygulama olduğu ifade edilebilir.

Yukarıda yer alan yedinci soru ve yönerge “şiir dilinin farklılığını ayırt eder” kazanımına yöneliktir. Bu soru ve yönerge, aynı zamanda “kulağınıza hoş gelen”, “kulağınıza hangi sesi çağrıştıran” ifadelerini içermeleri bakımından öğrencilerin “metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir” kazanımı ile de ilgili yanıtlar vermelerini kolaylaştırıcı bir söyleyişe sahiplerdir. Bu açıdan yedinci soru, ve altında yer alan yönerge,

öğrencilerin şiirin ses güzelliğini görmelerine olanak tanır, belirtilen her iki kazanımı gerçekleştirebilir niteliktedir.

ÖKK’ de öğretmenden, öğrencilerin “davran deli fişek, kara yel fırtınası” dizesini şiirden bularak okumalarını sağlaması ve dizede pehlivanın nelere benzetildiğini açıklamalarını istemesi önerilmektedir. Böylece, öğrencilerin şiirdeki bağdaştırmalarla oluşan söz sanatlarının metne olan katkısını görmeleri kolaylaşabilir.

ÖÇK’ de “metni dil ve anlatım yönünden değerlendirir” kazanımına yönelik olarak aşağıdaki ölçeye yer verilmiştir. İlgili ölçek aşağıdaki gibidir.

1.Ölçek

Dil ve Anlatım Yönünden Değerlendirme Ölçeği (Evet Kısmen Hayır)

Metindeki söz sanatlarını bulabildiniz mi?

Metindeki kelimeler sözlük anlamıyla mı kullanılmıştır?

Siz bu kelimeleri doğru anlamlarıyla kullanabiliyor musunuz?

Metinde ortak anlamları belirledim.

Şiir dilinin farklılığını belirledim.

Şiirin ses yapısının konusuyla ilgili olduğunu fark ettim.¹⁴

Yukarıda yer alan ölçek öğrencilerin metni değil de kelimelerinin metindeki dil ve anlatım özelliklerini bulabilme becerilerinin sorgulandığı sorulardan oluşmaktadır. Bu yüzden ölçeğin adı ile kendisi arasında bir tutarlılıktan bahsedilememektedir. Ölçekte yer alan ilk altı yargı veya soru şiir türünden metinlerin dil ve anlatım yapılarıyla ilgili genelde kabul edilen yargılardır. Ancak ölçekte yer alan son yargıdaki söylemden hareketle bütün şiirlerin konusunu çağrıştıran bir ses yapısında yazıldıkları genellemesine ulaşılabilir. Oysa bu durum, incelenen şiirle ilgili geçerli bir yargı iken, başka şiirler için geçerli olmayabilir. Bu yüzden bu yargı, “incelenen şiirin ses yapısının konusuyla ilgili olduğunu fark ettim” biçiminde değiştirilmelidir.

¹⁴ ÖÇK, s. 102

1.2.2.3. Konuşma

ÖKK’ de “konuşma konusu hakkında araştırma yapar” kazanımına yönelik olarak öğrencilere şiirin bağlamı ile ilgili sayılabilecek Kırkpınar güreşleri hakkında hazırlık aşamasında yaptıkları araştırmaları arkadaşlarıyla paylaşmalarının sağlanması istenmektedir. Bu önergede öğrencilerin yeni öğrendikleri sözcükleri konuşmalarında kullanmaları gerekliliği dile getirilmektedir. Böylece öğrencilerin “konuşma yöntem ve tekniklerini kullanır” ve “yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır” kazanımlarına ulaşmalarına yardım edilebilir.

1.2.2.4. Yazma

ÖKK ve ÖÇK’ de incelenen şiirle ilişkilendirilen herhangi bir yazma etkinliğinin bulunmadığı saptanmıştır.

1.3. “Sazıma” Adlı Şiir

ÖDK’ de “Sazıma” adlı şiirin aşağıdaki biçimde yer aldığı görülmektedir:

SAZIMA

Ben gidersem sazım sen kal dünyada,
Gizli sırlarımı aşikâr etme.
Lal olsun dillerin söyleme ya da
Garip bülbül gibi ah ü zâr etme.

Gizli dertlerimi sana anlattım
Çalıştım sesimi sesine kattım,
Bebe gibi kollarımda yaylattım,
Hayali hatır et, beni unutma.

Bahçede dut iken bilmezdin sazı,
Bülbül konar mıydı dalına bazı.
Hangi kuştan aldın sen bu avazı?
Söyle doğrusunu gel inkâr etme.

Benim her derdime ortak sen oldun,
Ağlarsam ağladın, gülersem güldün.
Sazım sen bu sesleri turnadan m’aldın?
Pençe vurup sarı teli sızlatma.

Ay geçer, yıl geçer uzarsa ara,
Giyin kara libas, yaslan duvara.
Yanından göğsünden açılır yara,
Yâr gelmezse yaraları elletme.

Sen petek misali Veysel de arı,
İnleşir beraber yapardık balı.
Ben bir insanoğlu sen bir dut dalı,
Ben babamı, sen ustanı unutma.

Âşık Veysel Şatıroğlu¹⁵

1.3.1. Şiirin Yazınsallığı ile İlgili Bulgular ve Yorum

Şiirin yazınsallığı ile ilgili ulaşılan yazınsal bulgular ve yorum aşağıda yer aldığı biçimdedir.

1.3.1.1. Şiirin Anlam ve Çağrışım Zenginliği

Şiirde bir halk şairinin sazına olan söyleyişi bulunmaktadır. Şair, sazını bir dert ortağı bilmiş, ona sırlarını vermiş ve sesine sesini katacak kadar onunla bütünleşmiştir. Şiirde sazın kişileştirilmesi ile dizeler yoğun çağrışımlarla sunulmuştur. Kişileştirmenin kendisinde bıraktığı izlenim sonucunda okur, şairin seslendiğinin basit bir nesne değil de bir sevgili olduğu duygusuna kapılmaktadır.

Yapıtta çağrışım zenginliğinin oluşmasında geleneksel imgelerin kullanılmasının da katkısı olmuştur. “Bülbül”, “turna” gibi imgeler, okuru şiirin bağlamını Halk edebiyatı içerisinde değerlendirmeye yöneltmektedir.

Şiirde yer alan deyimler ve kullanımlarındaki özgünlük de şiirin anlam yoğunluğuna ve etkileyciliğine katkı sağlayan unsurlar arasında değerlendirilebilir. “Aşıkâr etmek”, “lal olmak”, “ah ü zar etmek”, “doğruyu söylemek”, “inkar etmek”, “derde ortak olmak”, “ağlarsa ağlamak; gülerse gülmek”, “pençe vurmak”, “kara libas giyinmek” gibi birçok sözcük deyim olan ya da deyim özelliği gösteren kalıplaşmış kullanımlardır. Şair, dizelerini bu kullanımlarla desteklerken özgün söylemler de geliştirmiştir. “Sarı telin sızlatma”, “bebe gibi kollarda yaylatma” gibi söylemler şairin özgün buluşlarına örnek verilebilir.

¹⁵ ÖDK, s.70-72.

Şiirde anlamsal karşıtlık ilişkisinden de yararlanmıştıdır. “Gizli” - “aşikar”, “doğruyu söylemek”-“inkar etmek”, “ağlamak”-“gölmek” sözceleri şiirde yer alan karşıt anlamlı kavramlardır. Şiirde oluşturulan karşıtlık ilişkileri okurun metne olan ilgisini arttırıcı niteliktedir.

Şiirin anlam ve çağrışım zenginliğini yakalamasında şiirde seslenilen “saz”ın dizeler boyunca değişik çağrışım ilişkileri içinde işlemesi de katkı sağlamıştır. Öyle ki şiirin ilk dördlüğünde saz, şairin yaşarken sırlarını paylaştığı bir dostudur. Şair sırlarını paylaştığı dostunun kendisi öldükten sonra dünyada kalmasını istemekte ancak onun konuşmamasını, bu sırlarını kimseye aktarmamasını da arzulamaktadır. Dördlüğün sonunda saz bir dost yapısından çıkıp sitem eden, şair dünyadan ayrıldıktan sonra duyduğu acıyı ağlayarak dile getiren bir bülbüle dönüşmektedir. Şiirin ikinci dördlüğünde sazın bir bebeğe dönüştüğü görülmektedir, şair sırrını verdiği bu dostunu bebeği gibi şefkatle sevmektedir, sazın sesi bebeğin ağlayışına yahut cıvıldaışına benzetilmektedir. Üçüncü dördlükte sazın gerçek maddi yapısı şairin aklına gelmektedir. Sazın eskiden bir dut dalı olduğu hatırlanmaktadır. Ancak bu dur dalının sahip olduğu güzel sesin kaynağı araştırılmaktadır. Dördüncü dördlükte saz, yeniden şairin dertlerini paylaştığı dostuna dönüşmektedir, onun sevincinde de üzüntüsünde de yanında olan bir dosttur. Ancak önceki dördlüklerde bülbüle benzetilen saz ile Halk edebiyatı ürünlerinde özlemi, vatan hasretini imgeleyen göçebe turna kuşu arasında bir “ağıt” birliği kurulmuştur. Ozan sazı ile bu benzetme ile özdeşleşmektedir. Çünkü sazı çalan, saza ses veren –önceki dördlüklerde de buna işaret edildiği gibi- ozanın kendisidir, saza turnanın sesini katan kendisidir ancak bu ses turna kuşunun özlemden ağlaması gibidir, sarı teli sızlatır, sevgiliyi de üzer. Ozanın “sâdik yâr”i olarak gördüğü “kara toprak”¹⁶ duyduğu özlem, ölmesi ile son bulacaktır. Fakat saz bu dünyada kalacaktır. Şiirde sazın ozanın eline geçmeden önce bir dut dalı olduğu sıkça belirtilir. Nasıl ozan, sevgilisi kara topraktan ayrılmışsa; saz da ona benzer bir durumda kendisini kara toprağa bağlayan dut ağacından ayrılmıştır, sazın da ozanın da sesinde turna kuşunun acısının olması da bu ayrılıştan kaynaklanır. Ozan böylelikle sazın acısını anladığını, kendisiyle sazı bir tutarak anlatmaktadır. Ancak ozan, duygu, düşünce, söz ve türkülerinin yaşamasını sevgiliye kavuşmaktan daha önemli gördüğü için sazın sürekli bir üzüntü içinde olsa da

¹⁶ Bu durumu Aşık Veysel’in “Kara Toprak” adlı şiirinde de görmek mümkündür. Birçok araştırmacı bu durumu değerlendirmiştir, bakınız:

Yavuz Bülent Bakiler, Aşık Veysel, s.114

Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri 2- Cumhuriyet Devri Türk Şiiri, Dergah Yayınları, İstanbul 2005, s.348-356

dünyada kalmasını istemektedir. Saza turna kuşunun sesini verdiğini söyleyen ozan, bu göçmen kuş gibi bir gün bu dünyadan ayrılacağını da bu imge ile çağrıştırmaktadır. Bu durumda sevgilisine kavuşan ozan olurken, ona özlem duyup turna kuşu gibi inleyen sazı olacaktır.

Önceki dörtlüklerde sevgili olan saz, beşinci dörtlükte bir dönüşüm daha geçirmekte, sevgilisi ya da başka bir yakını dünyadan göçtükten sonra kara libas giyinip yas tutan, üzüntüsünden hastalanan fakat kimseyle hemhal olmayan içine kapanık bir insan olmaktadır. Bu dörtlükte şair, “Giyin kara libas, yaslan duvara” dizesinde ozan “yaslan” sözcüğünü kullanarak birçok çağrışımın aynı dizede oluşmasını sağlamıştır. Şair, yasla ilgili olan “kara libas giyinme” imgesinden sonra “yas” adından eylem yapıp önce “yasla-”, ardından bu eylem gövdesine ikinci tekil kişi emir kipini ekleyerek “yaslan” (yas tutmak, yas içinde olmak, yasa bürünmek) istemi ile sazına seslenmektedir. Aynı sözcükle şair, “yasla-” eylemine ikinci tekil kişi emir kipi ekini ekleyerek duvara “yaslan-” (bir yere sırtını dayamak) sözcüsünü oluşturduğu görülmektedir. Böylelikle eş sesli bir kullanım oluşmuştur. Okur, bahsedilen birinci çağrışıma şiirin izleğinin, ikinci çağrışıma “duvara” sözcüğü ve “giyin kara libas” sözcüsünden sonra ozanın virgül (,) işaretini kullanmasının destek verdiğini görebilir.

Şiirin son dörtlüğünde ise bir özgün çağrışıma daha rastlanır. Saz, Veysel’in duygu ve düşüncelerini, sözlerini, türkülerini oluşturduğu, kalıba döktüğü bir uzamdır artık. Tıpkı balın petek içerisinde biçimlenmesi, saklanması gibi Veysel’in söyledikleri de petek içerisinde biçimlenmekte, saklanmaktadır. Şair kendini bal üreten bir arıya benzetmekle, sözlerinin, türkülerinin bir bal gibi bilenlere bir şifa olduğunu, bu şifayı da sazı aracılığıyla insanlara sunduğunu belirtmektedir. Peteğe dönüşen sazdan şair son dizede yeniden sazın aslında bir dut dalı olduğunu, ona bir ustanın biçim verdiğini anımsamasını istemektedir. Kendisinin babasını unutmamasını dileyen şair, sazının da ustasını unutmamasını öğütmektedir. Böylelikle sazıyla kendisinin bulunduğu ilk günün sazı tarafından da anımsanması şairi özlemi olarak belirlemektedir. Halk edebiyatı gelenekleri arasında şairler şiirlerinin son dörtlüklerinde kendi mahlaslarını belirtirler. Son dörtlüğe kadar sazından sürekli kendisini unutmamasını bekleyen şair, son dizede onun ustasını unutmamasını istediğini söylemektedir. Bu biçimde oluşan gönderimle şair, kendisini sazın ustası olduğunu da okura dolaylı yoldan ifade etmekte olabilir.

Yukarıda değerlendirilen bütün çağrışımlar şiirin anlam ve çağrışım zenginliğini yakaladığını göstermektedir.

1.3.1.2. Şiirin Dili

Şiir, yirmi dört dizeden oluşmaktadır. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü dörtlülüklerde beşer, beşinci ve altıncı dörtlülüklerde ise altışar yargı yer almaktadır. Böylelikle şiirde saptanan toplam otuz iki yargının olduğu söylenebilir. Şiirde doğal dil içinde pek rastlanmayan, geleneksel Halk edebiyatı mazmunlarının yanı sıra şaire özgü dil kullanımlarının olduğu görülmektedir.

1.3.1.2.1. Şiirin Özgünlüğü

Şiir, Halk edebiyatı gelenekleri içerisinde değerlendirilecek biçim ve söyleyiş özelliklerine sahiptir. Şiirde bir ozanın sazına olan söyleyişi vardır. Sazın bir sevgili gibi muhatap alındığı az sayıda yapıtlardan biri olması ile bu şiir, göze çarpan ilk özgün buluşunu sergilemektedir. Şair, gelenekler içerisinde önceden yer alan imgelerin, deyimlerin yanı sıra özgün deyimler, imgeler de oluşturmuştur. Şiirde seslenen saz, neredeyse her dörtlülükte okurun karşısına yeni bir kimlikle çıkan devingen bir yapıya sahiptir. İmgelerdeki devingenliğiyle de şiirin özgünlüğünden bahsetmek mümkündür. Devingenliği yakalamış imgeler, her yeni bağlamda birçok farklı çağrışıma okuru götürebilecek bir söylemle oluşturulmuşlardır. İmgelerin etkisini arttıran bu söylemle de şair, özgünlüğü yakalamıştır.

1.3.1.2. 2. Şiirin Göndergeleri

Şiirin ilk göndergesi başlığıdır. Şiirde ozan, sazını bir dert ortağı olarak gördüğüne yönelik göndergeler oluşturmuştur. Sazın kişileştirilmesi, şiirde beliren en önemli göndergedir. Şiirin bütün dizelerinde bu göndergenin desteklendiğini söylemek mümkündür. Ancak, şiirde dizeler arasında saz, yalnızca dost, sevgili göndergeleriyle yer almaz; kimi zaman bir bebek, kimi zaman bir bülbül; bir turna, kimi zaman bir dut dalı, kimi zaman da bir petek olarak okurun karşısına çıkar. Okurun gözüne çarpan ikinci gönderge de ozanın, saziyle paylaştığı sırları, dertleri olarak belirir. “Gizli sırlarımı aşikâr

etme”, “Gizli dertlerimi sana anlattım” dizeleri bu göndergeye yönelik tasarlanmışlardır. Şiirde yer alan üçüncü gönderge ise “unutma” sözcüğünün tekrar edilmesiyle oluşa unutulmama arzusu ve beşinci dörtlükte iyiden iyiye kendini hissettiren sazın yas tutması isteğidir. Şiirde okurun gözüne çarpan göndergelerden sonuncusu ise ozanın kendisine yönelik oluşturduğu söylemlerde yer alır. Şiir “ben” adılı ile başlamaktadır, “ben” kimi zaman saziyla dertleşen bir ozan, kimi zaman sazını bir bebeği gibi kollarında yaylatan anne, kimi zaman sevgilisini dış dünyadaki herkesten kıskanan bir sevgili, kimi zaman da sazın ustası olarak tanımlanabilir.

1.3.1.2.3. Şiirin Bağlamı

Şiirin dörtlükler halinde, hece ölçüsü ile yazılmış olması, şiirin sazlı şiir geleneği içerisinde yazılan bir Halk edebiyatı ürünü olduğunu gösteren özelliklerdir. Sazlı şiir geleneği içerisinde okurun değerlendireceği şiirin adı da “Sazıma” dır. Şiir biçim özellikleri ile birlikte yer verdiği mazmunlarla da kendisinin Halk edebiyatı yapıtlarının bağlamları arasında değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Şiirin söylemindeki duruluk ve halk tabirleri de bu bağlamı güçlendirmektedir. “Lal olsun dillerin” sözcüsü sevgiliye söylenen bir bedduadır. “Bebek” sözcüğü yerine “bebe” denilmesi ile de halkın söyleyişinden çıkılmamıştır. Dizelerdeki dizisel ilişkilerde kullanılan her sözcüğün değeri vardır. Örneğin, “Giyin kara libas” dizesinde “gömlek” sözcüğü yerine “libas” sözcüsü tercih edilerek, halk söyleyişinin tercih edildiği bağlam güçlendirilmiştir. Şiirde yer alan imgelerin birçoğunu doğadan alınması ile de “halk söyleyişi” ile oluşan bağlama katkı sağlanmıştır.

1.3.1.2.4. Şiirin Bağdaştırmaları

Şiirde dizimsel ilişkilerde ozanın yaptığı tercihlerle birçok alışılmamış bağdaştırma örneği bulmak mümkündür. İlk dizede şairin, sazına “sen” adılıni kullanarak seslenmesi bunun ilk örneğidir. Saz böylelikle kişileşmiştir. Şiirin ilk alışılmamış bağdaştırması bu dize ile böylece örneklendirilmiştir. İlk dörtlüğün sonunda “Garip bülbül” gibi inleyen sazın, sonraki dörtlükte aslında bir dut dalı olduğunun anımsanması, turna kuşuna benzetilmesi, arı gibi inleyen ozanın peteği olarak gösterilmesi, vb. bağdaştırmalar şiire hareket kazandırmıştır.

Şiirin dördüncü dörtlüğünün son dizesinde şair, sazına “Pençe vurup sarı teli sızlatma” demektedir. Ozan kendisi öldükten sonra sevgilisinin buna ağıt yakıp acısını sazıyla seslendirmesini istemediğini belirtirken iki yönlü bir bağdaştırma gerçekleştirmektedir. Bağdaştırmanın ilk yönünde saz ozanın ardından ağıt yakacak bir sevgilidir. Ancak bu sevgili, önceki dörtlükte dut dalı olduğu anımsanan, dördüncü dörtlüğün ilk dizelerinde turna kuşunun özlemi gibi acılı bir sesi olduğu söylenen bir sazdır. Öyleyse bu dizede “sarı tel” den kastedilen sevgilinin sarı saçıdır. Bu dizede saz “sarı saçlı” bir sevgili ile özdeşleştirilmiş, sazın sarı teli ile sevgilin sarı saçları bağdaştırılmıştır, bu da oluşturulan bağdaştırmaların ikinci yönüdür.

Şiirin son dörtlüklerinde saz dut dalı, sevgili, petek ile özdeşleşen bağlamlarla okurun karşısına çıkar. Sazın peteğe benzetilmesi özgün bir benzetmedir. Bu benzetme ile ozan kendisinin bir arı gibi inlediğini, insanlara yararlı olmak için sürekli çalıştığını söylemekle kalmaz, söylediklerinin de tıpkı bir bal gibi insanlara şifa veren, onlara tatlı gelen bu çalışma sonucunda oluşmuş bir ürün olduğunu da okura hissettirir. Petekte balın saklanması, biçim alması gibi sazın şairin dünyada kalmasını dilediği duyguları, düşünceleri, sözleri, sesi; ezgisi olduğu sonucuna ulaşılır. Şiirin ilk dizesi anımsandığında bu savın desteklendiği görülmektedir. İlk dizede “sazım” sözcüğü yerine “sözüm” sözcüğü getirilerek yapılacak bir dizisel değiştirimle dize “Ben gidersem sözüm sen kal” biçimine gelmektedir, bu dize ile de Bâkî’ nin “Bâkî kalan bu kubbede hoş bir sadâ imiş” deyişi okurun aklına gelmektedir. Bu dizede yine “sazım” sözcüğü yerine “sesim” sözcüğü kullanılsa okurda aynı etki yaratacak bir söylem oluşmaktadır. Buradan hareketle denilebilir ki ozan, bir nesne olan sazının değil; duygularının, düşüncelerinin, sözlerinin; türkülerdeki ezginin yaşamasını istemektedir. Şiirde saz ile ilgili yapılan bağdaştırmaların canlı varlıklar ile cansız varlıklar arasında gidip gelmesi de bu dilekle anlaşılmaktadır. Duygular, düşünceler, sözler, türküler, şiirde bu bağdaştırmalarla ölümlü insanlar tarafından -“Yanımdan göğsünden açılır yara” dizesinden de anlaşılacağı gibi- günün birinde dağılıp parçalanacak, çürüyecek nesnelere oluşturulmuş olsalar da sonsuza kadar bu dünyada kalacak, canlı- cansız olma durumu üstünde tutulan varlıklar olarak değerlendirilmektedir.

1.3.1.2.5. Şiirin Önceleme ve Sapmaları

Şiirde her dörtlüğün kendi içinde bir uyak sağladığı görülmektedir. Uyakların yanı sıra dizeler içinde de aliterasyonlar ve asonanslarla sağlanan ses uyumu okurun ilk dikkatini çeken ilk öğedir. Bu nedenle, şiirde ses unsurunun öncelendiği söylenebilir. Ancak şiirde her dörtlükte hatta bazen aynı dörtlüğün içinde, dizeler arasında dahi sazın bir başka benzetme ile birleştirildiği görülmektedir. Saz ile ilgili imgelerin devingenliği okurun şiirdeki ses tekrarlarından çok ilgisini çekmesi muhtemel bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında şiirde sesin yanı sıra anlamın da öncelendiğini belirtmekte yarar vardır.

Sapma anlayışı ile şiire yaklaşıldığında aşağıda yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

1.3.1.2.5.1. Sözcüksel Sapmalar

İncelenen şiirde sözcüksel sapmaya örnek olabilecek herhangi bir kullanıma rastlanmamıştır.

1.3.1.2.5.2. Dil Bilgisel Sapmalar

Şiirde hece ölçüsünü ve uyağı sağlama çabaları sonucunda bazı dizelerde dil bilgisel sapmalar oluşmuştur. Örneğin; şiirin ikinci dizesinde, “gizli sır” sözcüğü dil bilgisel açıdan yanlış sayılabilecek bir kullanımdır, anlatım bozukluğu olarak değerlendirilir. Çünkü sır sözcüğü “gizli” anlamını taşıyan bir sözcüktür ve bu yüzden “gizli sır” sözcüğü gündelik dilde gereksiz sözcük kullanımından kaynaklanan bir anlatım bozukluğudur. Oysa şiirde “gizli sır” sözcüğü kullanılarak oluşan dil bilgisel sapma ile sırların gizliliğinin pekiştirildiği; aynı dizede bu sözcükle “aşikâr” sözcüğüne de yer verilerek okurun dikkatini çekecek karşıtlık ilişkisinin oluşturulduğu görülmektedir. Karşıtlık ilişkisinin kullanılması ile dizenin anlamı katlanmıştır.

Aynı kavram alanına giren sözcükler arasında dizisel ilişkilere yapılan bir değiştirme ile de dil bilgisel sapma oluşabilir. Buna şiirin üçüncü dizesinde yer alan “lal olsun dillerin söyleme ya da” sözcüğü örnek verilebilir. Bu dizede yer alan “söyleme” sözcüğü nesne

alma açısından geçişli bir eylemdir, bu eylemin kurulduğu cümlelerde nesne bulunması zorunludur, bu sözcük yerine “konuşma” sözcüğü kullanıldığında bu anlatım bozukluğu ortadan kalkmaktadır. Bu noktada şairin “söyleme” sözcüğünü kullanmasında özel bir amacın etkili olduğu düşünülebilir. Her ne kadar şiirin ikinci dizesinin sonunda nokta (.) kullanılmış olsa da şiirin üçüncü dizesinde şairin bir önceki dizede geçen nesne olan, “gizli sırlar”ı sazından söylememesini istediği anlaşılmaktadır. Bu durum aşağıdaki biçimle gösterilebilir:

“Gizli sırlarımı sana anlattım.”

“Lal olsun dillerin söyleme ya da
Garip bülbül gibi ah ü zar etme.”

“Şiirin ikinci dördlüğünde “bebe gibi kollarda yaylatılan” nedir?” sorusuna karşılık olarak verilecek yanıt açık değildir, bu sözcüde de nesne kullanılması gerekirken şair bundan sakınmıştır. “Seni bebe gibi kollarımda yaylattım” ya da “Bebe gibi seni kollarımda yaylattım” biçiminde söylenebilecek sözcenin nesne kullanılmadan şiirde söylenmesinin nedeni, okur tarafından şairin hece ölçüsüne uyma çabası olarak değerlendirilebilir.

Dil bilgisi kuralları içerisinde “Ben bir insanoğluyum, sen bir dut dalısın” biçiminde ifade edilebilecek sözc, şiirde “Ben bir insanoğlu, sen bir dut dalı” biçiminde söylenmiştir. Şair, bu dil bilgisel sapmayla insanoğlu ile dut dalı arasındaki farklılığı azaltmaya çalışmıştır. Sözcü sonunda ikinci tekil kişi ekinin kullanılmamasının altında yatan bir başka amaç da şairin, hece ölçüsünü tutturma endişesidir. İkinci tekil kişi eki son dizede aynı amaçlarla dile getirilmeyerek “Ben babamı, sen ustanı unutma” biçiminde söylenmiş ve bir dil bilgisel sapma daha oluşturulmuştur.

1.3.1.2.5.3. Anlam Bilimsel Sapmalar

Şiirde yer alan birçok alışılmamış bağdaştırma örneğini anlam bilimsel sapmalar arasında değerlendirmek gerekir. Şiirde okurun karşılaştığı ilk anlam bilimsel sapma ozanın sazını bir dost, bir sevgili gibi nitelendirmesidir. Şiirin birçok dizesinde bu anlam bilimsel sapmaya örnek bulmak mümkündür. Şiirde yer alan ikinci anlam bilimsel sapma,

dizelerde sazın kişileştirilmesine bağlı olarak ortaya çıkan “dünyada kal-, sırları aşikâr et-, dilleri lal ol-, söyle-, ah ü zar et-, hatır et-, unut-, bil-, avaz al-, doğrusunu söyle-, gel-, inkâr et-, derde ortak ol-, ağla-, gül-, pençe vur-, sarı teli sızlat-, giyin-, duvara yaslan-, yaraları el-” gibi eylemlerin saza atfedilmesiyle oluşmuştur. Sazın göğsünden yaralar açılması, ozanın “bal”ını aktardığı bir petek olması, ozanla birlikte bal yapmaları şiirde yer alan anlam bilimsel sapmalardan sonuncusudur.

1.3.1.2.5.4. Sessel Sapmalar

İncelenen şiirde herhangi bir sessel sapma örneği saptanmamıştır.

1.3.1.2.5.5. Yazımsal Sapmalar

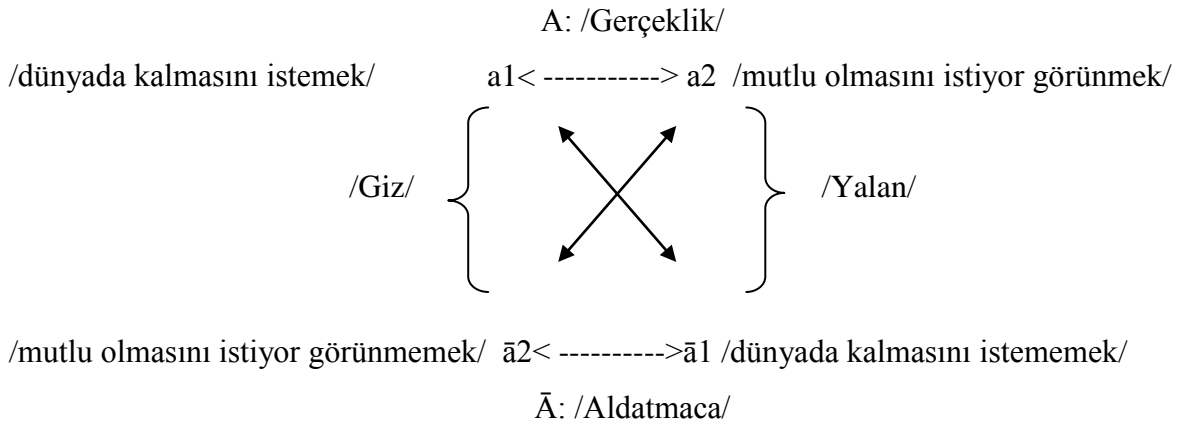
Şiirin dördüncü dördlüğünün üçüncü dizesinde “Sazım sen bu sesleri turnadan m’ aldın?” denilmektedir. Bu dizede soru eki olan “mı”nın yazımında “ı” sesinin yazılmadığı görülse de bu kullanımın hece ölçüsünü tutturma gayesinden dolayı birçok Halk edebiyatı şiirinde örneklendiği bilinmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında yine “m’aldın” kullanımının yazımsal sapma olarak değerlendirilmesi, ozanın yapıtını sazlı şiir geleneği içerisinde oluşturmasından dolayı yanlış olacaktır. Eğer bu sözcük saz eşliğinde söylenirken “m’aldın” biçiminde dile getiriliyorsa, o durumda da bir sessel sapma olarak değerlendirilmesi gerekir. Şairin “mı” soru ekindeki “ı” sesinin düştüğünü göstermek amacıyla kesme (‘) işaretine de yer vermesi de bu sözcüğün yazımsal sapma olarak değerlendirilmemesine yönelik bir başka nedendir. Yazımsal sapma örnekleri arasında şiirde değerlendirilmeye alınacak bir başka kullanım olmadığından incelenen dizelerde yazımsal sapmanın örneklendirilmediği söylenebilir.

1.3.1.3. Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Üzerindeki Değeri

Okurun şiirde bulacağı ilk ve en çok tekrarlanan yineleme, sazın kişileştirildiği benzetmelerin yinelenmesidir. Saz, birçok dizede bir sevgili, bir sırdaş, bir dosttur. Bunun ardından şairin, şiirde yinelenen sözlerle sazından kendisini “unutmaması” nı istediği görülmektedir. Her ne kadar sessel yerdeşlikler de şiirde dize sonlarındaki uyaklarla sağlanmış olsa da imgelerin yinelenmesi sessel yerdeşliklerden şiirin tamamında daha

belirgin bir görünümde dirler. Yinelemelerin yanı sıra şiirin bütün gönderimleri ve örgeleri okura şairin dizelerinde “kendi öldükten sonra sazın yas tutmasını, hiç kimseyle hemhal olmaması” izleğini oluşturduğunu düşündürmektedir. Ancak bu noktada şiirin izleğinde bir çelişkinliğin olduğu görülür. Şair, kendisinin ölümünden sonra hiç kimseye içini açmamasını, sarı telini sızlatmamasını, hiç kimseye sırlarını anlatmamasını istediği sazını acaba neden kendisiyle birlikte götürmeyi istememektedir de onun dünyada kalmasını istemektedir? Şairin sazından bunları istemesine rağmen onu alıp yanında götürmemesi, dünyada kalmasına izin vermesi de bir karşıtlık olarak görülebilir. Aynı düşüncüyü “Şair, neden dünyada kalmasını istediği sazından mutlu olmasını istememektedir?” biçiminde de ifade etmek mümkündür. Şiirin izleği gösterge bilimsel dörtgen üzerinde değerlendirildiğinde aşağıdaki şekle ulaşılmıştır.

Şekil 10. “Sazıma” Adlı Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgen

Şekil 10'dan görüleceği üzere ozan öldükten sonra sazının dünyada kalmasını, yaşamasını istemekte, onu yanında götürmemektedir. Sazını dünyadan alıp götürmek istemeyen ozan, onun mutlu olmasını da istememektedir. Eğer ozan, dünyada kalmasını istediği sazından mutlu olmasını istediğini belirten gönderimler oluştursaydı, şiirin izleği gerçeklik ekseninde değerlendirilirdi. Ancak ozanın şiirde oluşturduğu gönderimler okurun “giz” ekseninde değerlendirebileceği bir izleğin belirmesini sağlamıştır. Okur, şiirin izleğinde beliren bu gizi, “şair, sazıyla imgelediği duygu ve düşüncelerinin, türkülerinin, sazına bir daha dokunan olmasa bile, daima söylenmesini, asla unutulmaması dilemektedir” biçiminde açıklanabilir.

Şiirin izleğinde beliren “Âşık Veysel sazından ayrılmakta zorlanmakta fakat onun dünyada kalmasını istemektedir.” düşüncesi, ozanın 21 Mart 1973 tarihinde öldüğü gün, sazıyla birlikte mezara indirilmesi, ancak sazının oradan geri alınmasıyla gerçeklikte bir gösterim bulmuştur.¹⁷

1.3.1.4. Şiirin Ses Güzelliği

İncelenen şiir, sazlı şiir geleneği içerisinde yer alır. Bu nedenle sözcüklerin, dizelerin bir ezgi etrafında birleşmeleri şiirin bu gelenek içerisinde değerli olmasına katkı sağlar. Şiir, dörtlükler halinde ve onbirli hece ölçüsü ile yazılmıştır.

Şiirde yer alan uyaklar belirli bir ritmin oluşmasına katkıda bulunur. Birinci dörtlükte, ilk dize ile üçüncü dize “ya-da” sesleri ile; ikinci dize ile dördüncü dize “etme” sözcük halindeki redifi ve “-âr” sesleri ile birbiri arasında uyaklandırılmıştır. İkinci dörtlük, ilk üç dizenin görülen geçmiş zaman ve birinci kişi ekinin tekrarlandığı “-tım” redifinden sonra gelen “-at” sesleri ile uyaklıdır. Üçüncü dörtlükte birinci ve ikinci dize sonlarında her ne kadar “-ı” belirtme ad durum eki tekrar edilerek bir redif oluşturulmuş olsa da ikinci dizede aynı sesin dize sonundaki sözcüğün yapısında bulunmasından dolayı ilk üç dizenin “azı” seslerinin tekrar edilmesi ile uyaklandırıldığı söylenebilir. Üçüncü dörtlüğün son dizesi “etme” sözcük halinde redifinden sonra “-âr” sesleri ile birinci dörtlüğün son dizesine bağlanmıştır. Dördüncü dörtlükte dize sonlarında görülen geçmiş zaman ikinci kişi ekinin tekrar edilmesi ile bir redif; bu redifin eklendiği eylem köklerindeki “-ı” ile bir uyak oluşmuştur. Dörtlüğün son dizesi “-ma” ikinci tekil kişi olumsuz emir kipinin tekrar edildiği redifin yanı sıra, bu redifin eklendiği eylemin sonunda yer alan “-t” sesi ile ikinci dörtlüğün son dizesine bağlanmıştır. Beşinci dörtlükte ozan “ara” sözcüğünün kullanılması ile bir cinas uyak oluşmuştur. Bu dörtlüğün son dizesi ikinci tekil kişi olumsuz emir kipi tekrar edilerek şiirin birinci, üçüncü dörtlüklerinin son dizelerine bağlanmıştır. Şiirin son dörtlüğünde “-ı” sesi tekrar edilerek bir uyağa yer verilmiştir. Altıncı dörtlüğün son dizesinde ikinci tekil kişi olumsuz emir kipinin tekrar edilmesi bir redif oluştururken bu redifin eklendiği eylemin sonunda yer alan “-t” sesi ile şiirin ikinci, dördüncü dörtlüklerinin son dizeleriyle uyaklı bir yapı oluşmuştur.

¹⁷ 21 Mart 1973’ünü yaşanan bu olayı aktaran:

Yavuz Bülent Bakiler, Âşık Veysel, Size Dergisi Yayınları, İstanbul 2004, s.134

Şiirde dize içinde asonans ve aliterasyon örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin; aşağıdaki dizede “s” sesinin yinelendiği saptanmıştır:

“Ben gidersem sazım sen kal dünyada”

Şiirin tamamında birçok sesin tekrar edildiği görülmektedir, sözgelimi şiirde “r” sesi, ilk dizede sekiz, ikinci dizede üç, üçüncü dizede iki, dördüncü dizede altı, beşinci dizede on, son dizede yedi kez tekrar edilmiştir. Bu değerlendirmenin gerek dörtlük biçimi ve hece ölçüsüyle yazılması, redifler ve uyaklarla söylenmesi gerekse dize içi ses tekrarları ile şiirin belirli bir ahenge, ses güzelliğine ulaştığı söylenebilir.

1.3.2. Şiirin Ders Kitabında Değerlendirilme Biçimleri ile İlgili Bulgular ve Yorum

Şiir, ders kitabında Âşık Veysel’in sazı ile çekilmiş bir fotoğrafı ve yine Âşık Veysel’i sazı ile betimlendiği çizimlerle birlikte yer almaktadır. Şiirin değerlendirilme biçimleri ile ilgili ulaşılan bulgular aşağıda anlatılmıştır.

1.3.2.1. Hazırlık

ÖKK’de şiirle ilgili olarak düzenlenen hazırlık etkinliklerinde öğretmenden öğrencilerin Âşık Veysel’in hayatı ve şiirleri hakkında bilgi toplamalarını sağlaması istenmektedir. Öğretmenin sınıfa Âşık Veysel’in görüntülerinin olduğu CD veya kasetler, ozanla ilgili günlük gazetelerde yayınlanan yazılar getirmesi beklenmektedir. Öğrencilerin şiirin yazıldığı bağlamı tanımaları ve ozanı tanımları amacıyla düzenlenen hazırlık etkinlikleri arasında öğretmenin şiiri okumaya başlamadan önce bir türkü dinletmesi yer almaktadır. Aynı amaçla öğrencilerin Âşık Veysel’in ve başka halk şairlerinin şiir kitaplarını bularak okumaları, bu halk şairlerinin türkülerinin kayıtlı olduğu CD veya kasetler bularak sınıfa getirmeleri ve okudukları şiirlerden birini ezberlemeleri tasarlanmaktadır. Bütün bu hazırlık etkinlikleri öğrencilerin şiirin bağlamına girmelerini kolaylaştırıcı niteliktedir. Ancak iletişim teması içerisinde yer verilen bu şiirde insanların cansız varlıklarla da bazen iletişim kurabileceklerinin öğretmen tarafından sınıfta açıklanması da hazırlık etkinlikleri arasında yer almaktadır. İncelenen şiirde ozanın duygu ve düşüncelerini tek taraflı sunduğu görülmektedir. Oysa gözden kaçırılmaması gereken

bir nokta vardır ki iletişim tek taraflı değildir, tersi durumda bir iletişimsizlikten, yalnızca ileticinin olduğu, iletinin olduğu bir durumdan bahsedilir. İletişim karşılıklı etkileşim ile gerçekleşir. Öğrencilerin bunu düşünmeleri muhtemeldir. Destanlarda, efsanelerde, masallarda cansız varlıklarla iletişime daha uygun örnekler bulmak mümkündür. İletişim temasında “diğer varlıklarla iletişim” konusuna bu türden yapıtlara yer verilebilir.¹⁸

1.3.2.2.Okuma

ÖKK’de okuma öğrenme alanı “okuma yöntem ve tekniklerini kullanır” kazanımına yönelik olarak Âşık Veysel’in “Sazıma” adlı şiirini önce öğretmenin örnek okuması, daha sonra da her öğrenciye sesli okuma yöntemi ile okutması istenmektedir. Böylelikle hem kazanıma ulaşılması hem de şiirdeki sessel yerdeşliklerin belirgin hale gelmesi kolaylaşabilir.

“Metnin bağlamından hareketle kelime ve kelime gruplarının anlamını çıkarır” kazanımına yönelik olarak “Söz Varlığını Zenginleştirme” adlı etkinliklerde ÖÇK’de bulmaca biçiminde düzenlenmiş ve anlamı verilen sözcüklerin bulmacadaki boşluklara yazmalarının tasarlandığı bir etkinlik yer almaktadır. Sözcük öğretiminde bu yöntem öğrencilerin zevk alarak öğrenmelerine katkı sağlayabilir.

ÖÇK’de yer alan ikinci etkinlikle öğrencilerin “kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir” kazanımına yönelik olarak şiirde geçen “aşikâr” ve “yad” sözcüklerinin eş ve zıt anlamlarının araştırılmaları istenmektedir. Sözcükler arasında karşıtlık ilişkisinden hareketle yapılacak bir sözcük öğretimi etkili olabilir.

Öğrencilerin “okuduğu metinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır” kazanımına ulaşmaları amacıyla, ÖÇK’de düzenlenen etkinlikte “lal, yad, ah ü zâr etmek, avaz, inkâr etmek, libas, aşikâr” sözcükleri verilmektedir ve öğrencilerden bu sözcüklerle ilgili cümleler oluşturmaları istenmektedir. Öğrencilerin şiiri alımlamalarında bu sözcükleri öğrenmeleri katkı sağlayabileceği gibi, bu etkinlikte onların zihinlerini

¹⁸ İnsanların diğer varlıklarla sağlıklı etkileşim içerisinde olmalarına örnek olarak vahşi bir kurda sevgi dili kullanılarak onun insan canlısı bir hayvana dönüşmesinin konu edinildiği “Beyaz Diş” adlı roman örnek gösterilebilir. Bakınız: Jack London, Beyaz Diş, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul 2003

canlandırmak ve onları bu sözcüklerin kullanıldığı bağlamlar bulmaya yönlendirmek yerinde bir uygulamadır.

ÖKK’de “Metni Anlama, Çözümleme ve Yeniden Yapılandırma” adlı bölümde “metnin ana fikrini/ana duygusunu belirler”, “metindeki yardımcı duyguları belirler”, “okuduklarındaki örtülü anlamları bulur” ve “metne ilişkin sorulara cevap verir” kazanımlarına yönelik olarak öğretmenden öğrencilerine yöneltmesinin istendiği aşağıda yer alan sorular bulunmaktadır.

- 1.Şiirin her dördlüğünde şairin ne anlatmak istediğini birer cümle ile söyleyiniz.
- 2.Şair, şiirin hangi dördlüğünde sazı ile konuşmaktadır? Ona neler söylemektedir?
- 3.Şiirin ana fikri nedir?¹⁹

Okurun alımlama uğraşı ve alımlama süreçleriyle şiirin yapısı göz önünde bulundurulursa yukarıda yer alan ilk soruda öğrencilerin yapmaları tasarlanan uygulamanın yanlışlığı belirir. Şiirin dördlük dördlük sorgulanması bir alımlama yöntemi olabilir ancak, öğrenciler, her dördlükte bir izlek bulma zorunda bırakılmamalıdır. Kimi öğrencilerin bir dördlükte daha fazla, kimilerinin de daha az izlek sözcüsü ifade etmeleri konusunda daha esnek olunmalıdır.

ÖKK’de yer alan ikinci soruda şairin “sazı ile konuşması” gibi bir söylem vardır, oysa şiirin yüzeysel yapısından hareketle ozanın sazıyla konuşmadığı, yalnızca sazına seslendiğini söylemek daha doğru olacaktır. Bu yönden bu söylemin “Şair, şiirin hangi dördlüğünde sazına seslenmektedir, ona neler söylemektedir?” biçiminde ifade edilmesi daha doğru olabilir.

Şiir ile ilgili düzenlenebilecek en yanlış uygulamalardan biri de yukarıda yer alan üçüncü soruda görülen şiirde ana fikir aramaktır. Öğrencilerden şiirin kendilerine çağrıştırdıkları, şiirden çıkardıkları duygu ve düşüncelerin neler olduğunu paylaşmaları istenebilir, ancak tek bir ana fikre götüren bir uygulamanın yapılması şiirin anlam ve çağrışım zenginliğine aykırıdır. Ancak bu tür metinlerde yalnızca şiirin izleğinin ne olduğu araştırılabilir. Bu yüzden yukarıdaki üçüncü soruyla öğrencilerin şiirden hareketle geniş

¹⁹ ÖKK, s.126

ve değişik ufuklara ulaşmalarına ket vuran bir uygulama oluşmuştur. Bu açıdan bakıldığında ÖKK’de yer alan bir başka etkinlikte öğrencilerin şiirin kendilerine uyandırdığı duygu ve dūřüncelerinin birkaç cümle ile ifade etmeleri istenmektedir; bu uygulama, şiirin ana fikrinin sorgulanmasından daha yararlıdır.

ÖÇK’de öğrencilerin “okuduklarındaki örtülü anlamları bulur” ve “metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder” kazanımlarına yönelik olarak şiirdeki benzetmeleri görmeleri için bir etkinlik tasarlanmaktadır. Bu etkinlikte “benzeyen”, “kendisine benzetilen”, “benzetme yönü” ve “benzetme edatı” başlıkları altında şiirde geçen “Sen petek misali”, “Veysel de arı”, “Bebe gibi kollarımda yaylattım”, “Garip bülbül gibi ah ü zâr etme”, “Sazım bu sesleri turnadan m’aldın.” dizeleri verilerek, öğrencilerden ilgili dizelerdeki benzetme ögelerini yerlerine yazmaları istenmektedir. Benzetmeler bulunurken öğrencilerin istedikleri benzetmelerden hareket etmeleri ve ilgili benzetmelerdeki benzetme ögelerini bu etkinlikte olduğu gibi kalıplar içinde değil daha özgürce söylemelerini beklemek daha doğru bir yaklaşım olabilir.

Öğrencilerin “okuduklarındaki örtülü anlamları bulur” ve “metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder” kazanımlarına ulaşmaları için ÖKK’de öğretmenin kişileştirme sanatını öğrencilere anlatması ve öğrencilerden şiirde kişileştirme sanatının yapıldığı yerleri bulmalarını istemesi beklenmektedir. Benzetme veya kişileştirme sanatlarının öğrenilmesinde, şiirin anlaşılması için bu sanatlı kullanımların öğrenciye bir şifre gibi sunulması gerekir. Öğretmen bu ilkeyi göz ardı etmemeli, söz sanatlarının anlatıma kattığı zenginliği sezdirmeli ve öğrencilerin şiirdeki söz sanatlarını kendilerinin bulup şairlerin bu “şifreleri” nasıl kullandıklarını ve ne sonuca ulaştıklarını araştırmalarını sağlamalıdır. Böylesi bir uygulama öğrencilerin ilgili kazanımlara ulaşılmasına katkı sağlar.

ÖKK’de öğrencilerin “şiir dilinin farklılığını ayırt eder” kazanımına ulaşmaları amacıyla, dize sonlarındaki seslerin birbirine benzeyip benzemediklerini araştırmaları, her dörtlüğün son dizelerinin benzer seslerle kurulduğunu bulmaları istenmektedir. Bu etkinlik şiirdeki ses güzelliğinin öğrenciler tarafından anlaşılması için katkı sağlayabilir. Bununla birlikte öğrencilerden şiirde yer alan kendi anlamı dışında kullanılan sözcükleri belirlemesi de onların şiir dilin farklılığını görmelerine katkı sağlayabilir. Ancak aynı etkinliğin

devamında öğrencilerden şiirin birinci dörtlüğünü düz yazıya çevirmelerinin istenmesi, şiirin estetiğine yapılan olumsuz bir girişimdir. Böylelikle şiirdeki ifadenin mi; yoksa düz yazıya çevrilmiş ifadenin mi daha etkileyici olduğunun öğrencilerce görülmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Şiirin güzelliğinin düz yazıya çevrilerek bozulduğu bu etkinlik yerine, “şiir dilinin farklılığını ayırt eder” ve “şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları ifade eder” kazanımlarına yönelik olarak öğrencilerin şiirin birinci dörtlüğünden sezdikleri duyguları kendi cümleleriyle ifade etmelerinin istenmesi, aynı duyguların doğal dil kullanımı ile ifade edilen cümlelerle mi, yoksa şiir dilindeki kullanımla mı daha etkileyici olduğunun sorulması daha doğru bir uygulama olabilir.

1.3.2.3. Konuşma

ÖKK’de şiirle ilgili düzenlenen bir etkinlikte “Türkçenin kurallarına uygun cümleler kurar” kazanımına yönelik olarak şiirde geçtiği ifade edilen “ Ben babamı (unutmayım), sen atanı unutma.” sözcüğü üzerinde durulduğu görülmektedir. Şiir dilinde doğal dil kurallarının dışında kullanımlar olabileceği söylenebilir, ancak şiirdeki böylesi kullanımların bir yanlış olarak sunulması yanlıştır. Ayrıca şiirde etkinlikte yer aldığı gibi “sen atanı” sözleri değil, “sen ustanı” sözleri geçmektedir. Dizeler değerlendirilirken şiirdeki sözcüklerin etkinliklerde farklılaşması, bir özensizliği göstermektedir. Bu etkinlik dışında ders kitabında incelenen şiirle ilişkilendirilen herhangi bir konuşma etkinliği saptanmamıştır.

1.3.2.4. Yazma

ÖKK’de öğrencilerin “yazma yöntem ve tekniklerini kullanır” kazanımına ulaşmaları için öğretmenin sınıfa Âşık Veysel’in “Uzun İnce Bir Yoldayım” adlı türkü kasedini veya CD’sini getirmesi ya da türküyü bilen bir öğrenciye türküyü söyletmesi istenmektedir. Bundan sonra öğrencilerin duygulardan hareketle yazma tekniği kullanarak bu türkünün kendilerine çağrıştırdıklarını yazmaları beklenmektedir. Diğer bir etkinlikte de “şiir defteri tutar” kazanımına ulaşmaları için öğrencilerin beğendikleri şiirleri bir deftere yazmaları istenmektedir. Yukarıda yer alan her iki etkinlik de öğrencilerin şiirin bağlamını görmelerine, şiir sevgisi kazanmalarına katkı sağlayabilir.

1.4.“Gidem Dersin Uçmağa” Adlı Şiir

“Gidem Dersin Uçmağa” adlı şiir ÖDK’ de aşağıdaki biçimde yer alır:

GİDEM DERSİN UÇMAĞA

Cümle kaplumbağlar
Kanatlanmış uçmağa.
Kertengele derilmiş
Kırım suyun içmeğe.

Bir karınca, bir devenin
Tepmiş oyluğun ezmiş.
Bir budunu götürmüş,
Dönüp ister kaçmağa.

Çekirge buğday ekmiş
Manisa’nın çayında.
Sivrisinek derilmiş
Irgat olup biçmeye.

Balıkçıl köprü yapmış
O çayların birinde.
Yüklü yüklü ördekler
Gelir andan geçmeğe.

Ergene’nin köprüsü
Susuzluktan kurumuş.
Edirne minaresi
Eğilmiş su içmeğe.

Kaygusuz’un sözleri,
Hindistan’ın kozları,
Sen de bu yalan ile
Girem²⁰ dersin uçmağa.

Kaygusuz Abdal²¹

²⁰ Şiirin bu sözcüğünün ders kitabına yanlış yazıldığı düşünülmektedir. Gerek şiirin başlığı, gerekse Pertev Naili Boratav’ın kitabında yer aldığı haliyle aynı şiirde bu sözcüğün “gidem” biçiminde kullanılması bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Bakınız:

Pertev Naili Boratav, İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s.243

²¹ ÖDK, s. 105-107

1.4.1. Şiirin Yazınsallığı İle İlgili Bulgular ve Yorum

Şiirin yazınsallığı ile ilgili ulaşılan yazınsal bulgular ve yorum aşağıda yer aldığı biçimdedir.

1.4.1.1. Şiirin Anlam ve Çağrışım Zenginliği

Şiir gerçeklikte olması mümkün olmayan olayların olmuş gibi gösterildiği bir anlatımla kurgulanmıştır. Gerçeklik ile şiirde anlatılanlar arasındaki karşıtlık, okurun anlam ve çağrışım zenginliğini yakalamalarına katkı sağlar niteliktedir. Şiirin bütün dörtlükleri, bütün bağdaştırmaları, bütün benzetmeleri bu karşıtlığı güçlendirir ve aynı göndergeye yönelir.

1.4.1.2. Şiirin Dili

Şiir altı dörtlük, yirmi dört dize halinde yazılmıştır. Şiirde on bir yargı sözcüsü vardır. Şiirin dili ile ilgili ulaşılan bulgular aşağıda olduğu gibidir.

1.4.1.2.1. Şiirin Özgünlüğü

Yapıtın yazıldığı dönemin sosyo-kültürel koşulları onun özgün olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. İlgili şiir, A. Güzel'in "Tekke Şiiri" başlığı altında değerlendirdiği "şathiye" türünde bir yapıttır. Şathiye türünün tanımlarına bakıldığında "ciddi bir düşünce ya da duyguyu içneli ve gülümsemeli bir dil ve üslupla anlatan şiirler"²², "Allah ile tekellüfsüz, şakalı bir eda ile konuşur gibi yazılan manzumeler"²³ biçiminde tanımlandığı görülmektedir. Aynı kaynaklar şathiyelerin alışılmamış bir üslupla, konularını gerçek yaşama karşıt veya felsefi konular arasından seçtiklerini de vurgulamaktadırlar. Şathiyeleri alışılmamış bağdaştırmalar kullanması ile dönemlerinde bu türden şiirlerin küfür sayıldığını da aynı kaynaklar yazmaktadır.²⁴ İncelenen şiirde de birbiri içinde değerlendirilen birçok alışılmamış bağdaştırma örneğinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

²² Cevdet Kudret, Edebiyat Bilgileri ..., s. 272

²³ Abdurrahman Güzel, "Tekke Şiiri ...,251-424

²⁴ Bu konu hakkında bakınız:

Abdurrahman Güzel, "Tekke Şiiri ..., s.324

Cevdet Kudret, Edebiyat Bilgileri ..., 272

Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s.352

1.4.1.2.2. Şiirin Göndergeleri

İncelenen şiirde yer alan bütün göndergeler gerçeklikle örtüşmeyen göndergelerdir. Bütün göndergeler, evren düzenine ters düşen olayları göstermektedir. Göndergelerin görevleri son dörtlükte açıklanmakta, evrenin düzenine ters düşen bu göndergelerle imgelenen durumlar eleştirilmektedir.

1.4.1.2.3. Şiirin Bağlamı

Şiir tıpkı bir kişinin soğuk bir kış gününde “Çok sıcak!” demesiyle oluşan bir mizah gibi gerçekliğin tam tersi durumların alaycı bir dille ele alındığı bir bağlama sahiptir. Oluşan bağlam, okura; şiiri belirli bir mizahî bağlam içerisinde değerlendirmesini söylemektedir.

1.4.1.2.4. Şiirin Bağdaştırmaları

İncelenen şiirde yer alan dörtlükler arasında anlam bakımından bir bağdaşıklık, tutarlılık yoktur, her dörtlükte ayrı, gerçeğin tersi olan bir kurgu yer almaktadır. Bu şiir, kimi okurlara saçma bile gelebilecek bağdaştırmalara sahiptir, Başkan'ın ifade ettiği gibi “en saçma görünen sözlerin ardında bile, istenirse belli anlamlar sezilebilir.”²⁵ düşüncesini benimseyen bir okura ise birçok derin anlamlar sunacak bir yapıdadır.

Şiirde alışılmamış bağdaştırmalardan ilki bütün kaplumbağaların uçmak için kanatlanmalarıdır. Alışılmamış bağdaştırmalar, kertenkelelerin Kırım suyunu içmek için bir araya gelmeleri, bir karıncanın bir deveyi avlaması ve onun bir budunu taşıması, çekirgenin Manisa'nın çayında buğday ekmesi, sivrisineklerin de çaya ekilen bu buğdayı biçmek için toplanması, balıkçıların köprü yapması, ördeklerin yüklü yüklü olup bu köprüyü kullanmaları, Ergene'nin köprüsünün susuzluktan kurumması, Edirne'nin minaresinin bu yüzden su içmeye dereye eğilmesi biçiminde sıralanmıştır.

²⁵ Özcan Başkan, Bildirişim İnsan Dili ve Ötesi, ...,s.236

1.4.1.2.5. Şiirin Önceleme ve Sapmaları

Şiirde her dördlüğün sonunda yer alan ad eylemlere adın yönelme ekleri getirilerek redif oluşturulmuştur. Şiirde dörtlükler içinde birçok uyak bulunsa da öncelenen unsurun biçimde, seste değil; anlamdaki karşıtlıklarda olduğu görülmektedir. Şiirde bu nedenle anlamın öncelendiği söylenebilir.

Sapma yaklaşımı ile şiire yaklaşıldığında aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

1.4.1.2.5.1. Sözcüksel Sapmalar

Yazıldığı dönemin dil kuralları içerisinde değerlendirildiğinde şiirde herhangi bir sözcüksel sapmaya rastlanmamıştır.

1.4.1.2.5.2. Dil Bilgisel Sapmalar

Şiirde dil bilgisel sapma örneği bulunmamaktadır.

1.4.1.2.5.3. Anlam Bilimsel Sapmalar

Şiirde yer alan bütün gerçeğe ters düşen bağdaştırmalar birer anlam bilimsel sapma olarak değerlendirilebilir. Şiirdeki canlılar, doğalarına aykırı eylemler içinde betimlenirken, dizelerde ele alınan cansız varlıkların da fizik kurallarına göre imkânsız olan eylemleri gerçekleştirmeleri için kişileştirme sanatına başvurulduğu görülmektedir. Şiirin tamamını anlam bilimsel sapma örneği olarak ele almak mümkündür.

1.4.1.2.5.4. Sessel Sapmalar

Şiirde herhangi bir sessel sapma örneğine rastlanmamıştır.

1.4.1.2.5.5. Yazımsal Sapmalar

Şiir Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü 14. yüzyılda yazılmış bir metindir ve bu yüzden Arap alfabesi ile oluşturulmuştur. Bu açıdan şiirdeki yazımsal sapmalar değerlendirilirken dönemin yazım kuralları dikkate alınmalıdır. Bu amaçla girilen inceleme süreci sonunda, incelenen şiirle ilgili önceden araştırma yapmış birçok edebiyat uzmanının şiirin yazımı ve noktalaması konusunda değişik bir bulgu ortaya koymamış olmalarının saptanması şiirde yazımsal sapmanın örneklenmediğini düşündürmektedir.

1.4.1.3. Şiirin İzleği ve Gösterge Bilimsel Dörtgen Üzerindeki Değeri

Şiirin izleğinin görülmesine şiirin bağlamının anlaşılması büyük katkı sağlar. Şiir, geleneksel Türk şiiri içerisinde yer alır. Alanyazın incelendiğinde şiirin Halk edebiyatı ile Divan edebiyatı arasında değerlendirilen, genelde dinî-tasavvufî, felsefî konuları ele alan, Ahmet Yesevî'nin ilk temsilcisi sayıldığı Tekke şiirinin bir örneği olduğu görülür. Tekke şiirlerinde İslam dini ile ilgili konuların halk tarafından anlaşılmasına yönelik bir amaç edinilmiştir. Halkın diline yakın bir dille, kimi zaman Divan edebiyatının biçim ve içerik özelliklerinden yararlanarak, çoğu zaman geleneksel Türk şiirinin biçiminin kullanıldığı Tekke şiirinde şathiye türünden metinlerin özel bir yeri vardır. Şathiyeler kurgularındaki alışılmamışlıkla döneminde tepki alan, hatta kimi şairlerin öldürülmesine neden olan şiir örnekleridir. Şathiye türünde en gözde eserler Yunus Emre tarafından oluşturulmuş eserlerdir. Kaygusuz Abdal da alan uzmanlarınca Yunus Emre'nin "muakkib"i olarak nitelendirilmektedir.²⁶ Şairin yaşadığı dönemde Anadolu insanı yeni yurt edinmenin telaşından henüz çıkmış, bir imparatorluğa dönüşmüş, farklı milletlerden insanların birlikte yaşadığı ve bu yüzden kutuplaşmadan uzak olmaya, hoşgörüyü ihtiyacı olan insanlardır. Tekke şairleri de "piştikleri" tekkelerde insan sevgisi ve evrensel duygularla halkın anlayacağı dille halka yönelmişlerdir. Kaygusuz Abdal'ın şiirini oluşturduğu dönem bağlamı bu biçimde özetlenebilir.

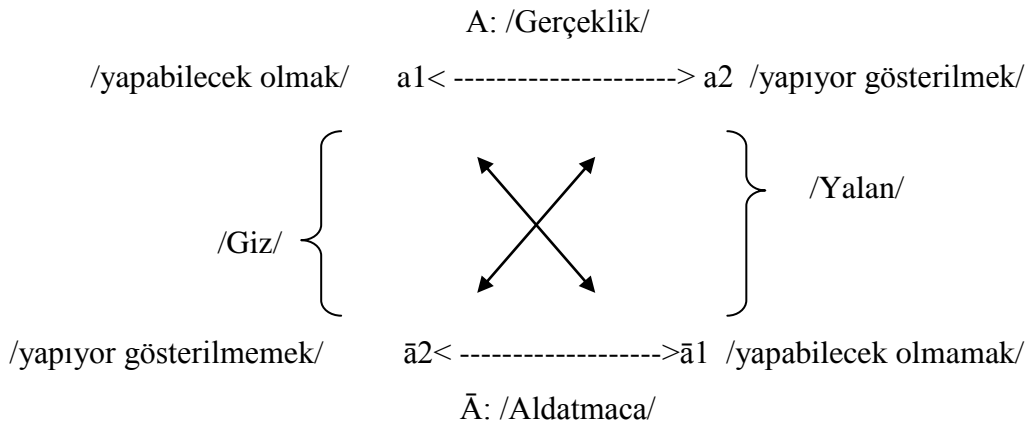
²⁶ Abdurrahman Güzel, "Tekke Şiiri ...",s.326

Şiirde ses yinelemeleri, uyaklar sıkça yer almaktadır. Ancak, şiirdeki uyaklar ve tekrar edilen ad eylemlerin yinelenmesi şiirin izleğine bir katkı sunmamaktadır. Şiirde yer alan sessel yerdeşlikler de bu nitelikte değildir. Şiirde yer alan gönderimler ise her dördlüğün sonunda okuru aynı gerçeğe ters düşen yeni bir örgeye götürmektedir. Oluşan örgelerden her biri aynı doğrultuda olduğu için şiirin izleği “Hadlerini bilmeyip de başlarından büyük işlere kalkışan insanların düştükleri gülünç durumlarla alay edilmekte, her varlık evrendeki görevine ve gücüne göre davranmalıdır.” biçiminde ifade edilebilir. İzleği oluşturan örgelerden biri olan aşağıdaki dörtlük ele alındığında şiirin bütünü ile ilgili bir sonuca ulaşılabilir.

“Bir karınca, bir devenin
Tepmiş oyluğun ezmiş.
Bir budunu götürmüş,
Dönüp ister kaçmağa”

Yukarıda yer alan dördlüğün gösterge bilimsel dörtgende incelenmesi sonucunda Şekil 11’den görülebilecek sonuçlara ulaşılmıştır.

Şekil 11. “Gidem Dersin Uçmağa” Adlı Şiir ve Gösterge Bilimsel Dörtgen

Şekil 11'den görüleceği üzere şiirde karıncanın bir deve ile mücadele etmesi ve deveyi yenmesi, ardından onun “oyluğunu” ezmesi ve onun bir uzvunu yüklenip kaçmak istemesi karıncanın yapamayacağı ancak yapıyor gösterildiği durumlardır. Karıncanın bunları yapamayacak olduğu herkesçe bilinen bir gerçekken, karınca bunları yapıyor gibi gösterildiği için bu göstergeler yalan ekseninde değerlendirilebilir. Bu durumda şair, bir yalanı dile getirmekte, bir yalanın içerisinde olduğunu sezdirmektedir. Zaten şair, şiirinin son dörtlüğünde de bu yalanın şiiri okuyana ait olduğunu dile getirerek “Sen de bu yalan ile/ Gidem dersin uçmağa” diyerek bunu itiraf etmekte değil midir? Öyleyse şair, yaşanan yalanlar ile, yapılan doğruluğa, dürüstlüğe ters davranışlarla cennet anlamına gelen “uçmağa” gidilmeyeceğini söylemekte, böylece toplum hayatındaki yalan ve doğruya uymayan her türlü durum bu şiirle eleştirmektedir. Birçok insanın kendi payından düşenle yetinmeyip hak ettiğinden daha fazlasına göz dikmesi, kendi gücünü aşan işlere girmesi, kendisinin değil de başkalarının layık olduğu yerlerde çalışması, iş görmesi, görevdeki insanların görevlerinin tersine çalışmaları, toplum kurallarının ters yüz olduğu söylenmektedir. Kişinin yalan söylemesini unutarak Tanrı'ya yönelmesinin doğru bulunmadığı belirtilmektedir.

Metinde yer alan eylemlerin çekimlenirken kullanılan zaman kipleri de anlamın oluşmasına etki eder. İncelenen şiirde duyulan geçmiş zaman kipinin özellikle tercih edilmesi ile de izleği destekleyen bir gönderim oluşturulmuştur. Duyulan geçmiş zamana çeşitli dilticilerin “görülüp bilinmeyen ve başkasından duyulan ve öğrenilen oluş ve kılışların anlatımı için” kullanılan bir kip olarak baktıkları görülmektedir.²⁷ Bu zamana T. Banguoğlu, “dolaylı geçmiş” adını verir.²⁸ Bu zamanın tanımından ve adından da anlaşılacağı üzere bir doğrudan tanık olmama, görmeme durumlarında bu kipe başvurulması en dikkat çeken özelliğidir. Ancak bunun yanı sıra bu zaman çekimlemesi, konuşan tarafından sonradan görülen, fark edilen oluş ve kılış anlatımları için; bir sızlanma, bir yakınma, hayıflanma, yanılma, pişman olma, sitem etme, küçümseme, teslimiyet bildirme; uyanıklıktan uykuya geçiş, bayılma rüya, sarhoşluk, hülyalara dalma gibi durumlarda; unutulmuş, bellekte yer etmemiş olguların anlatımında; kızgınlık, itiraz bildiren anlatımlarda; sevinme ve övünmeleri aktarmada; varsayımlarda; şüpheli durumlarda, çıkarımsal olgularda; hayranlıklarda, çocuk dilinde anlatılan olaylarda; hikâye

²⁷ Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri, Türk Dil Kurumu, Ankara 2003, s.600

²⁸ Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu, Ankara 2007, s.459-461

ve masal anlatımlarında genellikle kullanıldığı gibi bazen de kesin olarak bilinen bir eylemi dile getirmek için de kullanılabilir.²⁹ Bu bulgulardan hareketle şiirde yer alan eylemlerin çekimlenmesinde anlatılan durumun bir masaldaki gibi gerçeküstü bir olay olduğuna yönelik yapılan gönderimin yanı sıra şairin bunları görmediği, bu anlattıklarının doğruluğundan emin olmadığı, bu anlatılanların yalan olabileceği şüphesini de taşıdığını sezdirmediğini de söylemek mümkündür. Şiirin son dörtlüğünde ise geniş zaman kullanıldığı görülmektedir, şair bu dizede gerçekliğe yönelmiştir.

Ozan, son dörtlüğünde şiirin önceki dörtlüklerinde söylediklerini “Hindistan koz”una yani, Hindistan cevizine benzettiği görülmektedir. Ozana göre kendi sözleri tıpkı Hindistan cevizi gibi ağır ve sert, söyledikleri ise anlayana, o cevizin kabuğunu açıp içindeki tada ulaşana göre anlamlı sözlerdir. Burada bir alışılmamış bağdaştırma örneğinin yanı sıra dışı sert, içi yumuşak; dışı koyu renkli, içi bembeyaz bir bitkinin çağrıştırmaları ile iç-dış, beyaz-kara, sert-yumuşak karşıtlıklar ilişkisi kurulmuştur. Böylelikle şair, şiirde söylediklerinin anlam derinliğine ulaşma yeteneğine sahip olmayan insanlarca kaba, saçma sapan olarak değerlendirilebileceğini şiirdeki anlamı ancak, düşünmeyi bilen, sorgulayıcı okuyucular tarafından kavranacağını söylemektedir.

1.4.1.4. Şiirin Ses Güzelliği

Şiir hece ölçüsü ile dörtlükler halinde yazılmıştır. Her dörtlükte farklı bir uyak türünü örneklemek mümkün olmakla birlikte genelde tek sesin benzerliğine dayanan uyaklara yer vermiştir. Her dörtlüğün sonunda yer alan eylemden ad yapan ek ve ona eklenen ad yönelme durum eki ile biten sözcüklerin kullanılması ile redif oluşturulmuştur, rediflerden önce gelen eylem kökleri olan "iç-, kaç-, biç-, geç-, iç-, uç-" sözcüklerinin son sessizleri arasında yarım uyağın, hatta bu sözcükler arasında cinasın oluşması ile ahenk sağlanmış, şiirin iskeleti oluşmuştur. Dize içlerinde de hem asonans hem de aliterasyonları bularak

²⁹ Bu konuda Murat Demirkan'ın bir detaylı çalışması vardır. Bakınız:

Murat Demirkan, “Türkçede Belirli Geçmiş Zamanda Kullanılan –DI'nın ve Duyulan Geçmiş Zaman Olan –MIŞ'ın Anlam Bilimi”, 4. Dil, Yazın ve Deyiş Bilim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nobel Yayınları, Ankara 2005, s.407-421

Mustafa S. Kaçalın bu ekin görüntüyle zamanda geçmişi, sonuçta bitmişliği, balangıçta belirsizliği, anlamada öğrenilmişliği, tarzda duyulmuşluğu ifade ettiği belirterek bu ek öğretilirken bu ekin beş başlık altında ayrı ayrı ele alınmasının gerekliliğini dile getirir. Bakınız:

Mustafa S. Kaçalın, “-MIŞ eki ve Yüklendiği Anlatımlar” 4. Dil, Yazın ve Deyiş Bilim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nobel Yayınları, Ankara 2005, s.399-404

dize içi ses tekrarlarını görmek mümkündür. İlk dörtlükte ise dize başlarında ilk seslerin aynı olması da şiirde ses güzelliğinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu açılardan bakıldığında şiirde ses estetiğinin çok boyutlu olduğu görülebilir.

1.4.2. Şiirin Ders Kitabında Değerlendirilme Biçimleri ile İlgili Bulgular ve Yorum

Şiir ders kitabında her dörtlükteki gönderimlerin resmedildiği çizimlerle sunulmuştur. Şiirin değerlendirilmesi ile ilgili ulaşılan bulgular aşağıda yer aldığı gibidir.

1.4.2.1.Hazırlık

Şiirle ilgili düzenlenen hazırlık etkinliklerinde öğretmenden öğrencilerinin Kaygusuz Abdal adını daha önce duyup duymadıklarını sorması ve öğrencilerden şairle ilgili araştırma yapmalarını, eserlerinden örnekler bulmalarını istemesi beklenmektedir. Bu etkinlikle öğrencilerin okuma kazanımlarından “metnin yazarı veya şairi hakkında bilgi edinir” kazanımının hedeflendiği görülmektedir. Böylesi bir etkinlik öğrencilerin metne girişlerini kolaylaştırabileceği, kazanıma ulaştırabileceği gibi, şiirin oluşturulduğu bağlamın anlaşılmasına da katkı sağlayabilir.

ÖKK’de, öğretmenin “insanın bazen içinde buldukları durumları zıtlıklarla anlattıklarını” öğrencilerin “kendilerinin bunun örneklerini bilip bilmediklerini” sorması istenmektedir. Bu etkinlikle de “şathiye” türüne ait özelliklerin sezdirilmesi ve şiirde oluşan “yalan ekseninin” işlevinin kavranmasına katkı sağlanabilir.

1.4.2.2. Okuma

ÖKK’de öğrencilerin “okuma yöntem ve tekniklerini kullanır” kazanımına ulaşmaları için metni söz korusu yöntemiyle okumaları önerilmektedir. Bunun için öğrencilerin metni bir kez sessiz olarak okumaları, daha sonra öğretmenin sınıfı birbirine yakın oturan öğrencilerden oluşan altı gruba ayırması ve dörtlükleri sırayla grup halinde okumalarını sağlaması tasarlanmaktadır. Söz korusu yöntemi uygulanırken eğer dikkat edilmezse, şiirin ses estetiği bozulabilir. ÖKK’de de bu durumun göze alınarak öğretmene

“okuma sırasında öğrencilerinizden çok bağırılmalarını, arkadaşlarının seslerini bastırmamalarını, kelimeleri doğru telaffuz etmelerini” istemesi söylenmektedir. Bu açıdan bu uyarı dikkate alınması gereken yerinde bir uyarı olarak değerlendirilebilir.

Okuma bölümünde yer alan etkinliklerden “söz varlığını zenginleştirme” etkinliklerinde ÖÇK’de öğrencilerin “metnin bağlamından hareketle kelimelerin ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır” kazanımına ulaşmaları amacıyla şiirde geçen “cümle, derilmek, kırım, oyluk, ırgat, koz” sözcüklerini, metinden alınmış aşağıdaki dizelerde, noktalı yerlere yazmaları istenmektedir. Gerekirse öğrencilerin sözcüklere dizelerin anlam akışına uygun ekler getirebilecekleri de belirtilmektedir.

..... kaplumbağlar
suyun içmeğe
 Kertengele
olup biçmeğe
 Tepmiş..... ezmiş
 Hindistan’ınları³⁰

Yukarıda yer alan etkinlikle öğrencilerin sözcükleri şiirde olduğu gibi yazmaları muhtemeldir. Böylesi bir durumda öğrencilerin hedeflenen kazanıma ulaşmaları beklenemeyeceği gibi “kırım” sözcüğü küçük yazılarak bir anlam kargaşası oluşmuştur.

ÖÇK’de yer alan şiirle ilgili düzenlenen ikinci etkinlikte de öğrencilerin sözcükler arasındaki anlam ilişkilerini kavramaları amaçlanarak onlardan “cümle” ve “koz” sözcüklerinin farklı anlamlarını sözlükten bularak birer cümlede kullanmaları istenmektedir. Öğrencilerin bu sözcüklerin anlamlarını bulmaları ve şiirlerinde bunları kullanmaları, metne girişlerini kolaylaştırabilir niteliktedir.

ÖKK’de “metni anlama, çözümleme ve yeniden yapılandırma” bölümünde öğretmenin aşağıdaki yönergelerle birlikte öğrencilerine “metne ilişkin sorulara cevap verir” kazanımına yönelik olarak aşağıdaki soruları yönlendirmesi beklenmektedir.

³⁰ ÖÇK, s.176

1.Dörtlükleri inceleyerek her dörtlükteki zıtlığı ifade ediniz.

2.Metnin ana fikri nedir? Bunun için öğrencilerinize şairin bu şiirde zıtlıkları kullanarak yapamayacakları veya yapmaları gereken işleri yapmaya kalkanları eleştirdiğini belirtiniz.

3.Metinde anlatım hangi söz sanatı ile zenginleştirilmiştir? Bu metinde açıkça abartma olmadığını fakat metnin bütünlüğünden abartma anlamıyla zenginleştirildiğini vurgulayınız.

4.Şiir dilinin farklılığını ayırt etmeleri amacıyla mısra sonlarındaki ses benzerliklerini ve ses tekrarlarını bulmalarını isteyiniz.

-Metinle ilgili görsel öğeleri yorumlamalarını, metnin başlığı ile içeriği arasındaki ilişki hakkında konuşmalarını ve metne kendilerince uygun bir başlık bulmalarını isteyiniz.

-Kaygusuz Abdal hakkındaki bilgilerini arkadaşlarıyla paylaşmalarını sağlayınız.³¹

Öğrencilerin okuma öğrenme alanın kazanımlarına yönelik düzenlenen yukarıdaki yönergeler ve sorulardan ilk soruda öğrencilerin dörtlükleri inceleyerek şiirdeki zıtlıkları bulmaları istenilmektedir. Bu metindeki zıtlıkların bulunması ile öğrencilerin izleği görmeleri kolaylaşabilir.

Yöneltilen ikinci soruda öğrencilerin “metnin ana fikrini belirler” kazanımına yönelik olarak şiirdeki ana fikri bulmaları istenmektedir. Oysa çalışmanın yukarıdaki bölümlerinde de değerlendirildiği gibi şiirlerde bir ana fikir aramak şiirin sağladığı değişik duyma ve düşünme özgürlüğüne aykırıdır; şiirde bahsedilebilecek olan şiirden çıkarılan duygu ve düşünceler, hayaller, izlenimlerdir, şiirin izleğinin nasıl algılandığıdır. Öğrenciler şiir metinlerinde ana fikir aramak yerine, şiirin kurgulanması ile nasıl anlam zenginliğine ulaşıldığını görmeli, şiirde yer alan gönderimlerden hareketle birbiriyle tutarlı duygu ve düşünceler dizgisi oluşturmalıdır. Üstelik ÖKK’de sunulan ilgili yönergede şairin bu şiirde zıtlıkları kullanarak yapamayacakları veya “yapmaları” gereken işleri yapmaya kalkanları eleştirdiğinin öğretmen tarafından belirtilmesi istenmektedir. Burada yanlış bulunan birkaç durum vardır. Yanlış bulunan durumlardan ilki öğretmenin öğrencilerin şiiri alımlama uğraşlarına ket vurarak, yönlendirerek, onların farklı duyma, düşünme, hayal etme

³¹ ÖKK, s.178-179

becerilerine dur diyerek, araya girip açıklama yapmasıdır. Öğrenciler şiirler incelenirken öğretmenin söyleyeceği ana fikir cümleleriyle sunulan çerçevede metni algılayacak ve böylece metnin sağlayabileceği değişik düşünme biçimlerini kullanmaktan yoksun kalacaktır. Burada yanlış bulunan ikinci nokta da kitabın yazım hataları içerisinde değerlendirilebilecek bir durumdur, ikinci soruda “yapmamaları” olması gerektiği düşünülen sözcük, “yapmaları” biçiminde yazılmıştır. Böylelikle yanlış olan bir uygulamanın iç tutarlılığının olmadığı da söylenebilir.

ÖKK’de yer alan üçüncü soruda öğrencilerin “metindeki söz sanatlarının anlatıma olan katkısını fark eder” kazanımına ulaşmaları için şiirde geçen söz sanatlarını bulmaları istenmektedir. Metinde en çok zıtlıklardan yararlanıldığı göz ardı edildiği soruda tezat sanatı yerine, abartma sanatının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Metni abartma sanatıyla ilişkilendirmek de pek yanlış olmayacaktır fakat, öğretmenin söz sanatlarının şiirde nasıl oluşturulduğunun öğrenciler tarafından çıkarılması için uğraşması, metinde bulunan söz sanatlarını açıklamasından daha doğru bir uygulamadır.

ÖKK’de yer alan dördüncü soruda “şiir dilinin farklılığını ayırt eder” kazanımına yönelik olarak öğrencilerin şiirdeki ses güzelliğini oluşturan unsurları görmeleri beklenmektedir. Bu soru öğrencilerin ilgili kazanıma ulaşmalarına katkı sağlayabilir.

Yukarıda soruların altında yer alan yönergelerden ilki öğrencilerin “metinle ilgili görsel öğeleri yorumlar” kazanımına katkı sağlayacak bir etkinliktir. Soruların altında yer alan ikinci yönerge ise okuma kazanımlarından daha çok konuşma, belki de yazma alanı ile ilgili bir uygulamayı önermektedir.

1.4.2.3. Konuşma

ÖKK’de metin incelenirken “konuşma konusu hakkında araştırma yapar” kazanımının hedeflenebileceği belirtilmektedir. Bu kazanım hazırlık ve okuma etkinliklerinde yer verilen etkinliklerle gerçekleştirilebilir. Ancak konuşma bölümünde ÖÇK’de yapılan etkinlikler şiirle ilişkilendirilmemiştir. ÖKK’de metnin “atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir”, “konuşmasını sunarken görsel, işitsel materyalleri ve farklı iletişim araçlarını kullanır”, “konuşma sırasında sorulan sorulara açık, yeterli ve doğru cevaplar verir”, “konuşma yöntem ve

tekniklerini kullanır”, “yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır” kazanımlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Konuşma bölümünde şiirle ilişkilendirilmeyen bir etkinlikle bu kazanımlara ulaşılması mümkündür. Okuma etkinlikleri arasında yer alan şiirle ilgili yukarıdaki etkinlikle de bu kazanımlara varılacaktır. Okuma etkinliklerinden sonuncusu bu nedenle ÖÇK’de konuşma etkinlikleri arasında yer almalıdır.

1.4.2.4.Yazma

ÖKK’de incelenen şiirler arasında “Gidem Dersin Uçmağa” adlı şiirin yazma öğrenme alanındaki kazanımlarla en çok ilişkilendirilen şiir olduğu görülmektedir. Öyle ki “kağıt ve sayfa düzenine dikkat eder”, “düzgün okunaklı ve işlek ‘bitişik eğik yazı’ ile yazar”, “yazacaklarının taslağını oluşturur”, “yazısını bir ana fikir etrafında planlar”, “yazının ana fikrini yardımcı fikirlerle destekler”, “konunun özelliğine uygun düşüncüyü geliştirme yollarını kullanır”, “ atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir”, “yazdığı metni görsel materyallerle destekler”, “yazısına, konunun ve türün özelliğine uygun bir giriş yapar”, “yazıyı etkileyici ifadelerle sonuca bağlar”, “yazıya, konuyla ilgili kısa ve dikkat çekici bir başlık bulur”, “yazma yöntem ve tekniklerini kullanır”; “olay yazıları yazar”; “okul dergisi ve gazetesi için yazılar hazırlar”, “yazdıklarından arşiv oluşturur”; “noktalama işaretlerini işlevlerine uygun olarak kullanır” kazanımları bu şiirle ilişkilendirilmiştir. ÖÇK’de öğrencilerin “şiirin son dörtlüğü dışında bir dörtlüğünü seçerek seçtikleri dörtlükte yer alan kavram ve varlıklardan yararlanarak gerekli gördükleri durumda yeni kişi, kavram ya da varlıkları da yazılarına katabilecekleri bir masal yazmaları” istenmektedir. Şiirden hareketle yapılacak olan bu etkinlik öğrencilerin şiiri alımlama süreçlerinde etkin olma becerilerini geliştirebileceği gibi şiiri alımlama biçim ve süreçlerini de gösterebilir, ilgili kazanımlara ulaşmalarına katkı sağlayabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde çalışma içerisinde ulaşılan bulgular ve yorumlar sonucunda çıkan sonuç ifade edilmiş, Türkçe eğitimcilerine bazı öneriler sunulmuştur.

1. Sonuç

Eğitim ve edebiyat her ne kadar çok farklı iki disiplin olsa da benzer gerekçelerle, benzer hedeflerle gerçekleştirilirler. Her ikisi de gerçekleştiği dönemin koşullarına göre tanımını değiştirebilen “daha iyi insan”ı oluşturmaya yönelmiştir. Bireylerin “daha iyi insan” olmalarında çok boyutlu duyma, düşünme, hayal etme ve aynı niteliklerle duyduklarını, düşündüklerini, hayal ettiklerini diğer insanlara sunma becerilerine sahip olmalarının katkısı tartışılmaz. Çünkü bu becerilere sahip olan birey hem topluma hem de kendisine zarar veren eylemlere girişmek yerine böylesi eylemleri engelleme, topluma ve kendisine daha yararlı bir eylemi gerçekleştirmenin yollarını arar.

Bireylerin eğitime ayırdıkları sürenin büyük bölümünü ana dil eğitimi alır. Ana dil eğitimi, dil öğrenme alanlarına yönelik kazanımlarını gerçekleştirmenin yanı sıra kendine ayrılan sürenin büyük bölümünü duygu ve düşünce eğitimine ayırır. Bu nedenle ana dil eğitimi, duygu ve düşünce eğitimi olarak da tanımlanabilir. Duygu ve düşünce eğitiminde edebiyat ürünleri değerlendirilerek bireylerin estetik haz duyma ihtiyaçlarını karşılanmanın yanı sıra onları sahip olduğu duyma ve düşünme sınırlarından alıp değişik ufuklara ulaştırmak da mümkündür. Bireylerin değişik ufuklara ulaşması, eskisine oranla daha özgür, eleştirel, estetik bir biçimde duymaları, düşünmeleri ve duyduklarını, düşündüklerini aynı biçimde aktarma yeteneklerinde daha ileri düzeye gelmeleri anlamına gelir.

Ana dil eğitiminde şiir türünden yapıtların da bireylerin değişik ufuklara ulaşmalarında en etkili tür olduğu düşünülmektedir. Türkçe eğitiminde bu türden metinler, dört temel dil öğrenme alanı kazanımları, dil bilgisi konuları ve Atatürkçülük konuları ile

ilişkilendirilebilir. Ancak şiir, bu kazanımlara ulaşmak için basit bir araç olarak görülürse, bireylerin değişik ufuklara ulaşmalarına katkı sağlama amacından vazgeçilir. Şiir yalnızca bir öğrenme malzemesi haline getirildiği zaman, bu türden yapıtların bireylere dilini sevdirmeye; onlarda dil zevki; okuma ve dinleme tutkusu oluşturma gibi diğer işlevlerinden de feragat edilmiş demektir.

Şiir basit bir öğrenme malzemesi olmadığı gibi “okur”un alımlamasında varacağı bir yer değil, yeni, yaratıcı, eleştirel, sorgulayıcı, estetik duyma ve düşünme için tutulmuş bir yoldur, böylesi duyma ve düşünme bir ulaşılacak yer olarak düşünülürse, bu yerin kendisi değil; bu yere giden yolları gösteren haritalardan biridir. Bu haritayı eline alan birey, onun özelliklerini bilmelidir ki gitmeyi istediği yere nasıl gidileceğini görebilsin. Bir şiirin alımlanması da okurun eline bu haritayı almasıyla başlayıp, yeni duyma, düşünme ufkuna ulaşmasına kadar devam eder. Çoğu zaman da birey ulaştığı yeni duyma ve düşünme ufkuna vardığında daha başka ufuklara gitmenin yollarını aramaya başlamıştır bile.

Bu çalışmaya, öğrencilerimizin ilköğretim sürecini bitirmelerine rağmen okuma becerilerinde istenen düzeyde olmadıklarının görülmesi, öğrencilere şiir olarak sunulan metinlerin yazınsal nitelikleri ve derslerde işleniş konusunda olumsuz gözlemlere ulaşmış Türkçe eğitimcisi ve edebiyatçıların kaygılarının paylaşılması ile başlanmıştır. Alımlama kavramını, yazınsal metni etkin, devingen bir biçimde okuma, dinleme; anlama ve yorumlama olarak değerlendirmek mümkündür. Öğrencinin alımlama uğraşına girme ihtiyacını hissetmesi için ilk başta ders kitabında olan metnin yazınsallığı yakalamış olması gelir. Yazınsal olduğu düşünülen bir metnin ders içerisinde hangi amaçlarla, nasıl ve ne biçimde değerlendirilmiş olduğu da öğrencinin o metni alımlamasına yön verir. Çalışma, bu düşünce doğrultusunda sekizinci sınıf öğrencilerinin şiir türünden metinleri alımlamalarına katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Şiir türünden metinlerin yazınsal niteliklerinin belirlenmesi için tartışılmaz bir aranan özellikler listesi; tekniği yoktur ve sanat metinlerinin özgünlüğüne aykırı olacağı için olmamalıdır da. Ancak çalışmada okurun şiir türünden yapıtları alımlamalarında seçebilecekleri bir teknik olarak önce metnin dil özelliklerini belirlemeleri, ardından ses unsurunun önemli olduğu düşünülen bu türden yapıtlarda ses güzelliğini aramaları ve genel kabul görmüş edebiyat bilgilerinden her zaman yararlanabilecekleri gösterilmiştir.

Çalışmada betimsel içerik analizi kullanılmış olup şiirlerin dil özellikleri belirlenirken genel gösterge bilim tekniklerinden; diğer özellikleri belirlenirken edebiyat bilgilerinden yararlanılmıştır. Şiirlerin ana dil eğitimi kazanımlarına yönelik ders içi değerlendirilme biçimleri incelenirken okur odaklı metin inceleme yöntemini benimseyenlerin, Türkçe eğitimcilerinin ve eğitim bilimcilerinin görüşlerine başvurulmuştur.

İncelenen ders kitabında şiir türünden yapıtlar, dört metinle örneklendirilmiştir. Bunlardan üçü hece ölçüsünün ve Halk edebiyatının geleneksel imgelerinin kullanıldığı şiirlerdir. Şiirlerden biri on beşinci yüzyılda, diğerleri Cumhuriyet döneminde yazılmıştır. Böylelikle şiirlerde dönemsel ve biçimsel açıdan çeşitlilik sağlanmıştır.

Seçilen şiirlerden birinin anlam ve çağrışım zenginliğini yakalamadığı, okuru alımlama ihtiyacına sürükleyecek bir devingenlik ve özgünlük içermediği görülse de diğer üçünün anlam ve çağrışım zenginliğini yakalamış, devingen imgeler ve özgün söylemlere sahip olduğu belirlenmiştir. Atatürkçülük konularına yönelik olarak ders kitabına öğrenciyi kendine çekici yazımsal nitelikleri yüksek bir şiire yer verilmelidir.

Şiirlerin bütününde söz sanatlarının kullanılmasına yönelik birçok farklı örnek bulmak mümkündür. Seçilen şiirlerin tamamında sesin ve anlamın öncelendiği görülmüştür. Ders kitabında aldıkları yer takip edilirse ilk şiirin dil kullanımında yalnızca anlam bilimsel; ikinci şiirde dil bilgisel, anlam bilimsel; üçüncü şiirde dil bilgisel, anlam bilimsel; dördüncü şiirde dil bilgisel, anlam bilimsel sapmaya örnek olacak kullanımlar varken sözcüksel, sessel, yazımsal sapmalara bu şiirlerde hiç rastlanmamıştır. Şiirlerin izlekleri gösterge bilimsel dörtgen üzerinde değerlendirildiğinde ilk ve ikinci metnin gerçeklik, üçüncünün giz, dördüncünün yalan ekseninde değerlendirilen gönderimlere sahip olduğu görülmüştür.

Ders kitabında yer alan hazırlık etkinliklerinde sunulan Halk şiirinden değişik örnekler aranması, şairle ilgili araştırmaların yapılması, konuya yönelik inceleme, karşılaştırma konularının verilmesi, şiirdeki izleğin yansıttığı dönemin araştırılması, aynı şairin farklı şiirlerinin karşılaştırılması, şiir türünün özelliklerinin sezileceği etkinliklerin yer alması amacını taşıyan yönergelerin öğrencilerin şiire girişlerini kolaylaştırıcı nitelikte olarak değerlendirilmiştir.

Okuma öğrenme alanında yoğunlaştığının gözlemlendiği ders kitabında okuma ile ilgili düzenlenen sesli örnek okumanın yapılması, söz korosu ile okuma yöntemi uygulanacakken yöntem kullanılırken özen gösterilmesine yönelik düzenlemelerin olması, şiir diline ait özel kullanımların araştırılması, terim anlamlı sözcüklerin, benzetmelerin araştırılması, amacını taşıyan etkinlikler araştırmada olumlu bulunmuştur. Ancak, öğrencilerin metinlerde geçen sözcüklerin ve söz öbeklerinin anlamlarını öğrenmelerine yönelik düzenlenen etkinliklerden dizelerden bazı sözcükleri çıkardıktan sonra boşluğa yazdırma; dizeleri değiştirerek yazdırma, düz yazıya çevirme etkinliklerin şiirin estetik yapısına olumsuz bir etkide bulunduğu ifade edilmiştir. Özellikle şiirdeki dizelerin kurallı cümleler haline getirilmesi ile ilgili etkinlikler, şiirin hiçbir özelliği ile örtüşmeyeceği gibi, estetik bir bütünlüğü bozmaktır. Öğrencilerin şiiri kuralsız bir yapı olarak görmelerine neden olabilir. Ders kitabından böylesi etkinlikler çıkarılmalıdır. Söz sanatları bulunurken öğrencinin etkin düşünme süreçlerine sokulmaması, şiirde bir tek ana fikir aranması da yanlış bulunan okuma etkinlikleri arasındadır. Şiirde söz sanatları buldurulurken öğrencilerin farklı düşünme özgürlükleri engellenmemeli, bir dizede tek bir söz sanatının olduğu, oradaki sanatın ancak tek bir şekilde yorumlanabileceğinin öğrencilere sezdirilmesi yanlıştır, şiirin alımlanmasında bir ipucu olacak söz sanatları donuklaştırılmamalı, tek bir çözümlemeyle hatırlama düzeyinde bir etkinliğe dönüştürülmemelidir. Oysa ders kitabında buna uyulmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkçe Öğretimi Programı'na göre, okuma metinleri ders kitabına zorunlu olmadıkça bütünlükleri zedelenmeden alınmalı, kısaltmaya gidilmemelidir. Oysa incelenen ders kitabında bir şiirin ders kitabına alınırken “düzenlenerek” kısaltıldığı gözlenmiştir. Bu durum sonucunda şiirin estetik bütünlüğü, ses güzelliği ve izleği güç kaybetmiştir.

Ders kitabında öğrencilerin şiir dilinin farklılığını bulmalarına yönelik düzenlenen etkinliklerin uygun olduğu görülmüştür. Okuma etkinliklerinde şiirde geçen dizeler alıntılanırken noktalama işaretlerinin değiştirilmesinin yanı sıra metindeki bazı sözcüklerin değiştirildiği de saptanmıştır. Bu durum, şiir türündeki yapıtların ders kitabında incelenirken gerçekleşen bir özensizliği yansıtmaktadır.

Ders kitabında düzenlenen konuşma ve yazma alanı etkinliklerinin genelde şiirin izleği ile ilişkilendirildiği saptanmıştır, bunun dışında konuşma ve yazma etkinliği düzenlenmemiştir. Dil bilgisi konularında şiirdeki dizelerin bir araç olarak ele alınmaması da ders kitabında olumlu bulunan bir uygulama arasındadır.

2. Öneriler

Çağımızda duygu ve düşünce boyutlarıyla eğitilmiş, iletişim becerileri yetkin, yaratıcı ve duyarlı bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle öğrencilere etkileşime açık metinler sunulmalıdır. Seçilen metinlerin ders kitabına alınırken estetik bütünlüklerinin korunmasına özen gösterilmelidir.

M. Cemiloğlu'na göre, yazınsal okumadan beklenen fayarlardan birisi ve belki en önemlisi öğrencinin duyuş ve algılayış inceliği edinmesidir. Ancak yazınsal metinlerin “sınıf içinde nasıl işleneceğine ilişkin teklifler son derece sınırlı kalmakta ve bu öneriler bir plan dâhilinde aktarılmamaktadır.¹ Metin inceleme planının gerekliliğini H. Uçan, öğreticinin öğrencilere bir metin inceleme tasarımı edindirmesinin gerektiğini dile getirerek desteklemektedir.² Okurun merkeze alındığı metin inceleme tasarımları ile bu duruma çözüm aranmalıdır. M. Ali Bahar'ın ilgili çalışmasında³ beliren beyin fırtınasının kullanıldığı izlençe öğrencilerin şiir türünden metinleri alımlamalarında kullanılabilecek yöntemlerden biri olabilir.

¹ Mustafa Cemiloğlu, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi, Alfa Yayınları, İstanbul 2003, s.28-29.

² Hilmi Uçan, Dilbilim, Göstergebilim ..., s.99

³ Mehmet Ali Bahar, “Cemal Süreya'nın 'Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi' Adlı Çocuk Kitabında Yer Alan 'Behçet Necatigil' Adlı Şiirin Çocuklar Tarafından Anlaşılmasına Yönelik Bir Çalışma” Uluslar Arası Katılımlı II. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 7-9 Ekim 2009.

KAYNAKÇA

- Abacı, Tahir. “Edebiyat Ve Müzik: Bitmemiş Tango”, Varlık Dergisi Sayı: 1183, 4-11.
- Akbayır, Sıddık. *Çocuğum Neyi Okumalı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2008.
- Akın, Sunay. *Makiler*, Çınar Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Aktaş, Şerif. “Edebî Metin Ve Özellikleri”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:39, 2009,187-200
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil- Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007
- Aksan, Doğan. *Şiir Dili Ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayıncılık, Ankara 1999.
- Asaf, Özdemir, *Benden Sonra Mutluluk*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004.
- Asaf, Özdemir, *Yuvarlağın Köşeleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004.
- Bahar, Mehmet Ali. “Cemal Süreya’nın ‘Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi’ Adlı Çocuk Kitabında Yer Alan ‘Behçet Necatigil’ Adlı Şiirin Çocuklar Tarafından Anlaşılmasına Yönelik Bir Çalışma”, Uluslar arası Katılımlı II. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 7-9 Ekim 2009.
- Başkan, Özcan, *Bildirişim: İnsan Dili ve Ötesi*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2003.
- Bâkiler, Yavuz Bülent. *Âşık Veysel*, Size Dergisi Yayınları, İstanbul 2004.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Boratav, Pertev Naili. *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
- Bozkurt, Nejat. *Sanat Ve Estetik Kuramları*, Sarmal Yayınları, İstanbul 1995.
- Cemiloğlu, Mustafa. *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2003.

Cengiz, Gülsüm. “Çocuk Ve Gençlik Edebiyatının Eğitimdeki Yeri Ve İşlevi”, Varlık Dergisi, Sayı: 1189, 2006, 17- 22.

Çelebi, Asaf Halet. *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

Çetişli, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

Demirkan, Murat. “Türkçede Belirli Geçmiş Zamanda Kullanılan –DI’nın ve Duyulan Geçmiş Zaman Oolan –MIŞ’ın Anlam Bilimi”, VI. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nobel Yayınları, Ankara 2005.

Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

Doğan, Mehmet Can. “ Müzikle Edebiyatın Ortak Paydası: Ses”, Varlık Dergisi, Sayı: 1183, 2006, 18- 22.

Güzel, Abdurrahman. “Tekke Şiiri”, Türk Dili Dergisi, Sayı: 445-450,1989.

Ekiz, Tevfik. “Alımlama Estetiği Mi Metinlerarasılık Mı?”, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Sayı: 47, 2007, 119-127.

Eyuboğlu, Bedri Rahmi. *Dol Karabakır Dol*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1984.

Evrimer, Rifat Necdet. *Kemalettin Kamu, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri*, Üçler Basımevi, Ankara 1949.

Geçgel, Hulusi. “Mustafa Necati Karaer’in Şiirinde İmge Dünyası”, Türk Dili Dergisi, Sayı:646, 2005, 332-337.

Genç, İlhan. “Alımlama Estetiği Ve Edebiyat Öğretimi”, I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi, İzmir.

Göktürk, Akşit. *Okuma Uğraşı*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1979.

Günay, Doğan. *Metin Bilgisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2007.

İlhan, Attilâ. *Sisler Bulvarı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2005.

İlhan, Attilâ. *Ben Sana Mecburum*, Ataç Kitabevi, İstanbul 1963.

- İnce, Özdemir. “Yapısalcılık Karşısında Zorunlu Bir Alan Savunması”, Varlık Dergisi, Sayı:914, 1983.
- Kaçalin, Mustafa S. “-MIŞ Eki ve Yüklelediği Anlatımlar”, VI. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nobel Yayınları, Ankara 2005.
- Kâhyaoğlu, Orhan. “Şair- Şarkı Yazarı/ Şiir- Şarkı Sözü”, Varlık Dergisi, Sayı: 1183, 2006, 23-28.
- Kaplan, Mehmet. *Şiir Tahlilleri 2- Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- Kavcar, Cahit. *Türkçe Öğretimi*, Engin Yayınları, Ankara 1995.
- Kıraç, Ekrem. “Türk Halk Şiiri İcralarında Görülen Bazı Söz Yanlışları”, Millî Folklor, Sayı: 74, 2007,s.77.
- Kıran, Zeynel; A. Eziler Kıran. *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Kıran Zeynel; A. Eziler Kıran. *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayınları, Ankara 2001.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2008.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2003.
- Kudret, Cevdet. *Örneklerle Edebiyat Bilgileri-1*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2003.
- Komisyon, *Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı*, Pasifik Yayınları, Ankara 2009.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları Ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Opperman, Serpil Tunç. ““I. A. Richards’tan Wolfgang Iser’e: Okur Merkezli Eleştiri ve Okuma Kuramının Gelişimi”, Kuram Dergisi, Kitap 14, 1994,s.32-38.
- Özbek, Yılmaz. *Postmodernizm ve Alımlama Estetiği*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005.
- Özbay, Murat. *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri*, Öncü Kitapevi, Ankara 2006.
- Özdemir, Emin. *Yazınsal Türler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007.

- Özünlü, Ünsal. *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2001.
- Parlatır, İsmail. “Yeni Türk Şiiri”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 481-482, 1992, 1- 286.
- Sakaoğlu, Saim. “Türk Saz Şiiri”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 445-450,1989.
- Sayın, Şara. “Çağdaş Eğitimde Amaç Ve Yöntem Sorunu”, (içinde)Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim, Cem Yayınevi, İstanbul,1990.
- Sezgin, Nevzat Süer.“ Çocuk Ve Şiir”,*Lacivert* Sayı: 8, 2005, 40.
- Sever, Sedat. “Çocukla Yazınsal İletişim”, Özel Marmara Koleji- ÇIKEDAD Çocuk ve İlkgençlik Edebiyatı Kurultayı Bildiriler Kitabı, (der. Yusuf Çotuksöken; Necdet Neydim), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 11-12 Kasım 2005.
- Sezer, Sennur. “ Çocuklar İçin Şiir Yazmanın Gerekliliği Ve Zorluğu”, I. . Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, Ankara, 2004, 647.
- Soysal, İlhami. *20. Yüzyıl Türk Şiiri Antolojisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.
- Süreya, Cemal. *Sevda Sözleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- Süreya, Cemal. *Folklor Şiire Düşman*, Can Yayınları, İstanbul 1992.
- Şirin, Mustafa Ruhi. *Çocuğa Adanmış Konuşmalar*, İz Yayınları, İstanbul 1998.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.
- Tepebaşı, Fatih. “Edebiyat Öğretiminde Waldman Modeli”, VI. Dil, Yazın, Değişibilim Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Nobel Yayınları, Ankara 2005.
- Uçan, Hilmi. *Dilbilim-Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*, Hece Yayınları, Ankara 2008.
- Uçan, Hilmi. “Edebiyat Eğitimi, Estetik Bir Hazzın Edinimi, Okumanın Alışkanlığa Dönüştürülmesi Ve Yazınsal Kuramlar”, *Millî Eğitim Dergisi*, Sayı: 169, 2006.
- Uğur, Nizamettin. “Şiirde Anlam Sorunu”, *Kitaplık Dergisi*, Sayı:80, 2005.
- Ulusoy, Ayten. *Gelişim Ve Öğrenme*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.

Yarkent, Turgut. “Mihrabım Diyerek”, Türk Sanat Müziği Antolojisi A-F, TRT Yayınları, Ankara 2008.

Yavuz, Hilmi. *Yazın, Dil Ve Sanat*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2005.

Yener, Mavisel. “Çocuk Ve Şiir”, Lacivert Sayı:11, 2006, 51-52.

Yüce, Kemal; M. Murat Nuhoglu, *Çocuk Edebiyatı*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2007.

<www.enisbatur.org/arsiv> (10/09/2009)

<www.eric.de.gov>(12.09.2009)

<www.meb.gov.tr>(22.08.2009)

<www.ozanlar.biz/burhani.html>(09/10/2009)

<www.tdk.gov.tr> (28.02.2009)

[www.wikipedia.org.tr/wiki/Ernst Cassirer](http://www.wikipedia.org.tr/wiki/Ernst_Cassirer) (10/10/2009)